

Lubelskie
Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego

Dofinansowane przez
Unię Europejską

LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA „ZAPIECEK”

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU

Radzyń Podlaski, Czerwiec 2023 r.

Spis treści

ROZDZIAŁ I CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO	3
ROZDZIAŁ II CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR	6
ROZDZIAŁ III PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR.....	9
ROZDZIAŁ IV ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU LSR	16
ROZDZIAŁ V SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA	39
ROZDZIAŁ VI CELE I WSKAŹNIKI	45
ROZDZIAŁ VII SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU	50
ROZDZIAŁ VIII PLAN DZIAŁANIA.....	55
ROZDZIAŁ IX PLAN FINANSOWY	56
ROZDZIAŁ X MONITORING I EWALUACJA.....	56
WYKAZ WYKORZYSTANEJ LITERATURY	61
ZAŁĄCZNIKI DO LSR	62

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego

1.1 Nazwa LGD i forma prawna

Lokalna Grupa Działania „Zapiecek”. Forma prawna to stowarzyszenie.

1.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa uwzględniający dotychczasowe doświadczenia grupy we wdrażaniu podejścia RLKS/Leader

Proces tworzenia Lokalnej Grupy Działania „Zapiecek” rozpoczął się w 2007 r. Z inicjatywą powstania LGD „Zapiecek” wyszli przedstawiciele lokalnych władz samorządowych, przy wsparciu władz i pracowników Starostwa Powiatowego w Radzynie Podlaskim. Pomysł utworzenia Stowarzyszenia spotkał się z dużym poparciem ze strony Wicemarszałka Województwa Lubelskiego. Zamiar utworzenia LGD spotkał się także z dużym entuzjazmem ze strony przedstawicieli samorządów gminnych i organizacji pozarządowych. Po zrealizowaniu kilku wewnętrznych spotkań, we wrześniu 2007 roku ostatecznie zdecydowano o utworzeniu partnerstwa na obszarze 7 gmin: Borki, Czemierniki, Kąkolewnica Wschodnia (obecnie Kąkolewnica), Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan–Majorat, Wołyń, obecnie wchodzących w skład Stowarzyszenia „Zapiecek”.

W procesie budowania partnerstwa, 7 gmin „Zapiecka” przyjęło równoległą realizację dwóch głównych kierunków działań tj. opracowania lokalnej strategii rozwoju i tworzenie partnerstwa w formie stowarzyszenia, na mocy przepisów ustawy prawo o stowarzyszeniach oraz ustawy o wsparciu rozwoju obszarów wiejskich, z udziałem środków z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Kolejnym krokiem było przedstawienie odpowiednich uchwał, przez zainteresowane organizacje i samorządy oraz wyznaczenie terminu zebrania założycielskiego. Zebranie założycielskie Stowarzyszenia LGD „Zapiecek” odbyło się 21 grudnia 2007 r. w Radzynie Podlaskim. Wzięło w nim udział 21 osób. Następnie przygotowano Statut Stowarzyszenia i w dniu 14 maja 2008 r. zarejestrowano LGD w Krajowym Rejestrze Sądowym. Miasto Radzyń Podlaski przystąpiło ponownie do Lokalnej Grupy Działania „Zapiecek” w czerwcu 2015 r., na mocy uchwały Rady Miasta Radzyń Podlaski nr IX/48/2015 z dnia 18 czerwca 2015 r. LGD realizowała podejście Leader w PROW 2007-2013, zostało zrealizowanych 170 projektów w ramach 4 działań. W ostatnim okresie programowania 2014–2020 Stowarzyszenie kontynuowało swoją działalność na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, kładąc większy nacisk na rozwój przedsiębiorczości, wspieranie tworzenia i utrzymania miejsc pracy, aktywizację organizacji społecznych oraz wspieranie grup defaworyzowanych. Budżet wyjściowy w tym okresie na kwotę 7 600 000,00 zł, który został zwiększony w związku z bonusem z tytułu sprawnego wdrażania LSR i finalnie wyniósł 8 400 000,00 zł. Pozwoliło to w jeszcze w większym stopniu wpłynąć na zrównoważony rozwój lokalny, oparty na harmonijnym rozwoju gospodarczym, społecznym oraz ekologicznym. Cele strategiczne realizowane w tym okresie określały pożądaną kierunek podejmowanych przedsięwzięć, zgodny z potrzebami lokalnej społeczności. Wsparcie w kwocie 1 386 406,62 euro skierowane zostało na rozwój przedsiębiorczości (do końca 2022 r. powstało 38 nowych przedsiębiorstw, 12 firm objęte zostały wsparciem na rozwój istniejących przedsiębiorstw). Wzmocniony został potencjał turystyczno – rekreacyjny obszaru przez budowę obiektów Infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej służącej mieszkańcom i turystom. Zrealizowano 3 projekty współpracy oraz jeden międzynarodowy (w ocenie UM), nakierowane na wzmocnienie potencjału turystycznego obszaru, promocję lokalnego dziedzictwa kulturowo – przyrodniczego, oraz podniesienie wiedzy uczestników i podmiotów zaangażowanych we współpracę. Duży nacisk położono na aktywizację społeczności lokalnej przez realizację działań włączających lokalną społeczność. Zrealizowano 4 projekty grantowe oraz 4 operacje własne. Ponadto świadczone wysokiej jakości doradztwo w biurze LGD oraz organizowano spotkania aktywizujące dla mieszkańców w zakresie realizacji LSR oraz możliwości uzyskania wsparcia finansowego.

1.3 Ogólny opis struktury LGD zawierający w szczególności krótką charakterystykę jej członków potwierdzającą, iż skład grupy jest reprezentatywny dla lokalnej społeczności i uwzględnia przedstawicieli sektora publicznego, społecznego, gospodarczego a także innych grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz mieszkańców

LGD Stowarzyszenie „Zapiecek” jest partnerstwem trójsektorowym. Rozwój partnerstwa oraz tworzenie strategii oparty jest na włączaniu nowych grup interesów środowisk społeczno - gospodarczych oraz innych grup istotnych dla wdrażania LSR

i mieszkańców. Stowarzyszenie realizuje swoje cele i obowiązki na zasadzie inkluzywności, solidarności i współpracy za pomocą organów stowarzyszenia: Walnego Zebrania Członków, Zarządu Stowarzyszenia, Komisji Rewizyjnej oraz Rady Stowarzyszenia wg. przypisanych im. kompetencji.

Walne Zebranie Członków składa się na dzień 31.12.2022 r. z 86 osób, będących mieszkańcami gmin obszaru LGD, w tym 12 osób reprezentujących sektor publiczny, 18 osób reprezentujących sektor gospodarczy oraz 56 osób reprezentujących sektor społeczny. Skład WZC jest więc reprezentatywny dla specyfiki obszaru objętego LSR oraz przyjętych kierunków działania:

- **sektor publiczny:** reprezentują przedstawiciele gmin wchodzących w skład Stowarzyszenia (wójtowie, a także przedstawiciele urzędów) oraz jednostek gminnych
- **sektor gospodarczy:** reprezentują przedstawiciele przedsiębiorstw oraz podmiotów gospodarczych funkcjonujących na obszarze objętym LSR
- **sektor społeczny:** reprezentują mieszkańcy obszaru objętego LSR, w tym przedstawiciele organizacji pozarządowych.

Dostęp do udziału w partnerstwie jest i pozostanie otwarty oraz nie dyskryminujący dla wszystkich zainteresowanych osób i podmiotów bez względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną.

1.4 Ogólna informacja o składzie organu decyzyjnego wskazująca, że ani władze publiczne, ani żadna pojedyncza grupa interesu, nie kontroluje procesu podejmowania decyzji

Rada jest organem decyzyjnym, do którego wyłącznej kompetencji należy wybór operacji do dofinansowania, zgodnych z Lokalną Strategią Rozwoju oraz ustalanie kwoty wsparcia. Rada składa się z osób zamieszkałych albo posiadających siedzibę na terenie gmin tworzących obszar LGD „Zapiecek”. Zgodnie ze statutem w skład Rady wchodzi od 7 do 22 członków, w tym Przewodniczący, dwóch Wiceprzewodniczących, wybieranych przez Walne Zebranie Członków spośród członków Stowarzyszenia i odwoływanych także przez Walne Zebranie Członków. Funkcję Sekretarza posiedzenia Rady pełni pracownik Biura wyznaczony przez Dyrektora Biura w uzgodnieniu z Prezesem Zarządu i Przewodniczącym Rady. W przypadku przewidywanej dużej ilości zadań podczas posiedzenia Przewodniczący może wnioskować o wyznaczenie więcej niż jednego Sekretarza posiedzenia.

Funkcje członków organu decyzyjnego pełnione są osobiście (w przypadku osób fizycznych przez te osoby, w przypadku osób prawnych, przez osoby uprawnione). W obecnym składzie organu decyzyjnego znajdują się przedstawiciele grup interesu sektora: gospodarczego - 6 przedstawicieli, publicznego - 7 przedstawicieli i społecznego - 5 przedstawicieli. Wśród członków Rady znajduje się przedstawiciel podmiotu działającego na rzecz osób z niepełnosprawnościami, przedstawiciel seniorów, sołtys oraz 2 przedstawicieli OSP. Członkowie Rady posiadają niezbędne kwalifikacje oraz wiedzę do pełnienia swoich funkcji: posiadają doświadczenie w realizacji operacji współfinansowanych ze środków zewnętrznych, część osób pełniła funkcję Członka Rady w poprzednich okresach programowania. W składzie Rady żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji. Członek Rady nie może także brać udziału w pracach i głosowaniach dotyczących złożonego przez niego projektu. Gwarantem ograniczenia dominacji jakiegokolwiek grupy interesu w organie decyzyjnym są odpowiednie przepisy Regulaminu Rady. Prowadzony jest także Rejestr Interesów Członka Rady w celu bieżącej weryfikacji grup interesu, powiązań między członkami Rady i wnioskodawcami. Przyjęte rozwiązania stosowane w procesie decyzyjnym gwarantują: wybór operacji w sposób przejrzysty i bezstronny, jawność procesu wyboru, uwzględnienie sytuacji szczególnych oraz sposobów ich rozwiązania (np. równa ilość punktów, rozbieżność w ocenie), możliwość odwołania wnioskodawców od decyzji Rady oraz wybór operacji najbardziej istotnych z punktu realizacji celu LSR i grup w niekorzystnej sytuacji poprzez zastosowanie kryteriów premiujących.

Decyzje Rady, w szczególności decyzje w sprawach związanych z oceną i wyborem operacji, podejmowane są w formie uchwały zwykłą większością głosów (każdy członek Rady dysponuje jednym głosem). Tryb głosowania określają procedury wyboru - decyzje podejmowane są poprzez wypełnienie karty oceny operacji. Warunkiem koniecznym dla prawidłowości przeprowadzenia biuro prowadzi ponadto rejestr interesów, bazujący na oświadczeniach przedstawicieli organu decyzyjnego. Członkowie Rady są zobowiązani zachować bezstronność w wyborze operacji. Członek Rady lub jego reprezentant, który jest wnioskodawcą wybieranej przez Radę operacji, reprezentuje wnioskodawcę, zachodzi pomiędzy nim a wnioskodawcą stosunek bezpośredniej podległości służbowej, jest z nim spokrewniony, jest osobą fizyczną reprezentującą przedsiębiorstwo powiązane z przedsiębiorstwem reprezentowanym przez wnioskodawcę lub zgłosi inne powiązanie z daną operacją lub co do którego

zachodzi podejrzenie stronnictwa przy wyborze danej operacji, zostaje wykluczony z tego wyboru. Regulamin zakłada ponadto obowiązek wyłączenia członków Rady w przypadku stwierdzenia innych powiązań.

1.5 Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym bez powielania informacji zawartych w statucie i innych dokumentach wewnętrznych oraz mechanizmy w zakresie zarządzania pokazujące zdolność lokalnej grupy działania do realizacji strategii

Najwyższą władzą Stowarzyszenia jest Walne Zebranie Członków. Jest to organ nadrzędny nad wszelkimi działaniami LGD. Podejmuje uchwały w najistotniejszych sprawach dotyczących Stowarzyszenia. Posiada również prawo m.in. do powoływania i odwoływania wszystkich organów w przypadku, gdy zaistnieją uzasadnione powody.

Zarząd stowarzyszenia jest wieloosobowy. W skład Zarządu LGD wchodzi 7 osób, pełniących funkcje: Prezesa Zarządu, Wiceprezesa, Skarbnika, Sekretarza oraz 3 Członków. Wśród członków Zarządu jest jedna osoba do 25 roku życia. Zarząd działa w imieniu Stowarzyszenia, realizując cele statutowe, kieruje całokształtem działalności Stowarzyszenia (na podstawie uchwał WZC), a także reprezentuje Stowarzyszenie i kieruje jego bieżącą działalnością w okresie między Walnymi Zebraniem.

Rada Lokalnej Grupy Działania to organ decyzyjny Stowarzyszenia, do którego kompetencji należy przede wszystkim: dokonywanie oceny projektów oraz wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR.

Komisja Rewizyjna wybierana jest przez Walne Zebranie Członków na 4-letni okres kadencji i składa się z 3 do 5 członków, którzy wybierają ze swego grona Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego oraz Sekretarza. Do jej podstawowych kompetencji należy kontrolowanie działalności Stowarzyszenia, ze szczególnym uwzględnieniem działalności finansowej (w tym występowanie do Zarządu z wnioskami pokontrolnymi oraz żądanie wyjaśnień), a także dokonywanie oceny pracy Zarządu.

Biuro stowarzyszenia jest jednostką administracyjną Stowarzyszenia, która kieruje pracami organizacyjnymi i przygotowawczymi. Prowadzi sprawy LGD, między innymi poprzez inspirowanie i podejmowanie działań na rzecz Stowarzyszenia oraz pełną obsługę w zakresie spraw administracyjnych, finansowych i organizacyjnych.

1.6 Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD z podaniem sposobu ich uchwalania i aktualizacji oraz opisem głównych kwestii, które są w nich zawarte

Kwestie formalno-prawne funkcjonowania LGD określają dokumenty wewnętrzne Stowarzyszenia wskazane w zestawieniu.

TABELA 1 FORMALNO PRAWNE ASPEKTY FUNKCJONOWANIA LGD

Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie	Sposób uchwalania i aktualizacji
Statut LGD	Statut LGD zawiera regulacje prawne zgodnie z ustawą prawo o stowarzyszeniach oraz ustawą o rozwoju lokalnym, wskazuje organ nadzoru określa kompetencje i reprezentatywność organu decyzyjnego LGD, wskazuje organ odpowiedzialny za uchwalanie i aktualizację LSR oraz kryteriów wyboru operacji, zawiera uregulowania dotyczące zachowania bezstronności organu decyzyjnego	Uchwała WZC LGD Zasady aktualizacji: opracowanie projektu zmian / przedłożenie do zaopiniowania i podjęcia przez WZC
Regulamin WZC LGD	Zasady zwoływania, organizacji, protokołowania WZC	
Regulamin Zarządu LGD	Zasady zwoływania Zarządu, protokołowania posiedzeń oraz podział zadań pomiędzy członków Zarządu	
Regulamin Komisji Rewizyjnej LGD	Zasady zwoływania organizacji, protokołowania posiedzeń komisji, zasady prowadzenia działań kontrolnych	
Regulamin Rady LGD	Zasady zwoływania, organizacji, protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego, rozwiązania dotyczące wyłączenia członka organu z oceny	

Regulamin Pracy Biura LGD wraz z procedurą naboru pracowników oraz opisem stanowisk pracy	Zasady funkcjonowania biura LGD, zatrudniania pracowników, minimalne wymagania stawiane kandydatom do pracy, zasady prowadzenia naboru pracowników, zakres obowiązków pracowników, uprawnienia Dyrektora Biura i pozostałych pracowników	Uchwała Zarządu LGD Zasady aktualizacji: opracowanie projektu zmian / przedłożenie do zaopiniowania i podjęcia przez Zarząd
Procedura wyboru i oceny grantobiorców w ramach projektów grantowych wraz z opisem sposobu rozliczania grantów	Zasady organizowania i prowadzenia naborów operacji, zasady oceny i wyboru operacji, zasady odwołania wnioskodawców od oceny Rady	
Procedura wyboru i oceny operacji własnych LGD		
Procedura wyboru i oceny operacji w ramach LSR		
Kryteria wyboru operacji wraz z procedurą ustalania lub zmiany kryteriów	Zasady sposobu ustalania kryteriów wyboru i oceny grantobiorców	
Kryteria wyboru grantobiorców wraz z procedurą ustalania lub zmiany kryteriów	Zasady sposobu ustalania kryteriów wyboru dla operacji własnych oraz realizowanych przez podmioty inne niż LGD	
Polityka rachunkowości	Zasady finansowe, według których prowadzone są księgi rachunkowe stowarzyszenia	
Polityka Bezpieczeństwa Przetwarzania Danych Osobowych	Zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych	
Plan komunikacji z lokalną społecznością	Strategia komunikacji LGD, która określa warunki aktywnego i ciągłego uczestnictwa lokalnej społeczności w bieżącym wdrażaniu lokalnej strategii rozwoju oraz budowaniu potencjału kapitału społecznego na obszarze LSR	

Zródło: opracowanie własne

Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

2.1 Zwięzły opis obszaru w szczególności zawierający liczbę i nazwy gmin, ich powierzchnię i liczbę

Obszar działania Lokalnej Grupy Działania „Zapiecek” położony jest w północnej części województwa lubelskiego. Obejmuje swym zasięgiem 7 gmin wiejskich powiatu radzyńskiego, tj.: Borki, Czemierniki, Kąkolewnica, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan-Majorat, Wohyń oraz miasto Radzyń Podlaski. Od zachodu sąsiaduje z czterema gminami wiejskimi powiatu łukowskiego, tj.: Trzebieszów, Łuków, Wojcieszków i Serokomla. Północno-wschodnie sąsiedztwo stanowią gminy wiejskie powiatu bialskiego, a mianowicie: Międzyrzec Podlaski, Drelów, Łomazy, Rossosz i Wisznice. Od południowo-wschodu obszar sąsiaduje z dwoma gminami wiejskimi powiatu parczewskiego, tj.: Milanów i Siemień, a od południowo-zachodu z dwoma gminami powiatu lubartowskiego, tj.: gminą wiejską Ostrówek i gminą miejsko-wiejską Kock.

Podstawowe informacje o obszarze LGD „Zapiecek” (stan na dzień 31.12.2020 r.) zawiera poniższa tabela:

TABELA 2 OBSZAR LGD – PODSTAWOWE INFORMACJE (STAN NA 31.12.2020).

Gmina	Powierzchnia		Liczba ludności		Gęstość zaludnienia (os/km ²)
	km ²	% pow.	Osoby	% ludności	

		LGD		LGD	
Borki	112	12	5 870	10%	52
Czemierniki	107	11	4 128	7%	38
Kąkolewnica	148	16	7 759	14%	53
Komarówka Podlaska	138	14	3 992	7%	29
Radzyń Podlaski	155	16	7 951	14%	51
Ulan-Majorat	108	11	5 666	10%	53
Wołyń	178	18	6 363	11%	36
Radzyń Podlaski - miasto	19	2	14868	26	770
LGD razem	965	100	56597	100	58,64

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z BDR GUS

Na obszarze (wg danych na 31.12.2020 r.) zameldowanych było 56597 osób. Analiza liczby ludności od 1995 r., kiedy obszar LGD zamieszkiwały 64 500 osoby do 2020 r. wykazuje, iż liczba ludności obszaru systematycznie maleje.

Obszar w porównaniu do średniej wojewódzkiej, cechuje się małą gęstością zaludnienia – 58,64 os./km² (województwo 82 os./km²). Najgęściej zaludnione są: miasto Radzyń Podlaski 770 os./km², Kąkolewnica i Ulan-Majorat (53 os./km²), a najmniej gmina Komarówka Podlaska (29 os./km²).

Obszar charakteryzuje się bardzo dużą gęstością dróg krajowych (wyższa o ponad 60% niż średnia dla województwa). Wewnętrzna dostępność komunikacyjną można ocenić jako dobrą. Drogi powiatowe łączące drogi krajowe z wojewódzkimi, które obsługują także ruch lokalny w połączeniach międzygminnych, charakteryzują się ponadprzeciętnym wskaźnikiem gęstości. Położenie przy kluczowych szlakach komunikacyjnych, t.j.: drogi krajowej 19 i drogi krajowej 63, wzdłuż których w dokumentach regionalnych wyznaczono pasma wzmożonej aktywności gospodarczej, sprawia, że są to tereny o dużej atrakcyjności dla lokalizacji inwestycji.

2.2 Mapa obszaru objętego LSR z zaznaczeniem granic poszczególnych gmin wykazująca spójność przestrzenną obszaru objętego LSR

Mapa nr 1. Obszar LSR.

Mapa nr 1. Obszar LGD „Zapiecek”.

Powierzchnia obszaru LGD „Zapiecek” wynosi 965 km². Granice obszaru działania LGD „Zapiecek” pokrywają się w całości z granicami powiatu radzyńskiego, obszar jest więc spójny przestrzennie.

2.3 Wyjaśnienie, dlaczego dany obszar jest odpowiedni dla strategii, np. poprzez zaprezentowanie wyróżniających go cech i czynników, które czynią go społecznie, gospodarczo lub środowiskowo spójnym

Diagnoza w rozdziale IV opisuje wspólne dla obszaru problemy wynikające ze słabości lokalnych zasobów (bezrobocie, problemy ludzi młodych, ubóstwo). Poniżej przedstawiono inne obszary spójności związane ze wspólną tożsamością, tradycjami i historią.

Geografia

Morfologicznie obszar LSR obejmuje pogranicze dwóch makroregionów – Polesia Zachodniego i Niziny Południowopodlaskiej. Są to tereny równinne o słabo zróżnicowanej rzeźbie terenu i dość gęstej sieci rzecznej. Niemalże cały obszar położony jest w dorzeczu Wieprza i jest odwadniany przez pośrednie lub bezpośrednie jego dopływy. Spójność przyrodnicza obszaru zapewniona jest także, poprzez istniejące lokalne i regionalne korytarze ekologiczne, które stanowią istotny element struktury przyrodniczej regionu. Są one elementami zapewniającymi utrzymanie ciągłości przestrzennej i powiązań pomiędzy obszarami o wysokiej aktywności biologicznej oraz pomiędzy systemami obszarów chronionych.

Jedną z charakterystycznych cech będącą wynikiem geograficznego położenia obszaru działania LGD oraz wyrazem jego spójności, jest występowanie na tym terenie gleb o słabej przydatności dla rolnictwa. Dominują tu gleby wytworzone z piasków oraz glin. Grunty orne są przydatne do upraw tylko mało wymagających roślin. Blisko 80% użytków rolnych stanowią gleby średnich i słabych klas bonitacyjnych. Od początków osadnictwa, aż po dzień dzisiejszy dominującą formą gospodarowania na obszarze LGD „Zapiecek” jest rolnictwo. Są to tereny, na których nie rozwinął się przemysł, wokół którego budowany byłby potencjał gospodarczy obszaru. Specyfika oraz uwarunkowania historyczne obszaru spowodowały, że rolnictwo terenów objętych LSR stało się rozdrobnione i mało efektywne.

Historia

W okresie wczesnego średniowiecza obszar LGD należał do pogranicznych ziem polsko-litewskich. Przez następne wieki obszar LGD stanowił wschodnie rubieże katolickiej Rzeczypospolitej, w których dominującą formę gospodarowania stanowiło rolnictwo.

Po III rozbiórce Polski (1795 r.) obszar LGD znalazł się w granicach Galicji Zachodniej należącej do zaboru austriackiego. Mieszkańcy obszaru LGD czynnie uczestniczyli w XIX-wiecznych walkach powstańczych. Świadectwem tego, mogą być liczne mogiły znajdujące się w lasach turowskich na cmentarzu koło kaplicy Św. Antoniego. W 1915 roku, w czasie walk austriacko-rosyjskich, przemieszczały się tędy i walczyły oddziały I Brygady Legionów Józefa Piłsudskiego. Do największej bitwy doszło w okolicach miejscowości Grabowiec. W 1920 roku jazda rotmistrza Jaworskiego stoczyła zwycięski bój z oddziałami bolszewickimi. Również w czasie II wojny światowej obszar LGD był terenem aktywnych walk niepodległościowych. W 1939 roku, jego południowo-wschodnia część, była terenem działań Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Polesie”. Tutaj, w miejscowości Belcząc wojska pod dowództwem gen. Franciszka Kleeberga przekraczały rzekę Tyśmienicę. W 1944 roku na obszarze tym znalazł siedzibę sztab II Armii Wojska Polskiego. Wówczas to na przełomie 1944 i 1945 doszło w pobliskim lesie „Baran” do masowych mordów żołnierzy AK.

Grupy etnograficzne

Obszar LGD położony jest na terenie, na którym wyraźnie zarysowują się wpływy jednej grupy etnicznej – Podlasiów Nadbużańskich, należącej do grupy głównej - Kresowiaków. Wyrazem odrębności etnograficznej tego obszaru było m.in. wykształcenie charakterystycznego stroju podlaskiego nadbużańskiego w odmianie radzyńskiej.

Tradycyjne rzemiosło i działalność artystyczna

Tradycyjne rzemiosło jest ważnym aspektem dziedzictwa kulturowego danego regionu. W przypadku obszaru objętego LSR przykładem jego jest przede wszystkim hafciarstwo oraz w mniejszym stopniu rzeźbiarstwo i malarstwo. Wśród prowadzących działalność hafciarską wyróżniają się liczni artyści z gmin: Kąkolewnica (Polskowola, Kąkolewnica, Brzozowica Mała, Turów, Brzozowica Duża i Rudnik), Komarówka Podlaska (Komarówka Podlaska, Brzozowy Kął, Kolembrody) oraz Ulan-Majorat (Stok). Poza hafciarstwem, obszar LGD jest miejscem działalności twórców ludowych zajmujących się malarstwem i rzeźbą. Na terenie działalności LGD „Zapiecek” spotyka się także przedstawicieli ginących zawodów takich jak: kowalstwo

i stolarstwo artystyczne (gm. Kąkolewnica) oraz koronkarstwo (gm. Komarówka Podlaska). Nieliczni mieszkańcy gminy Komarówka Podlaska zajmują się dodatkowo wyrobami z trawy oraz wosku.

Spójność problemów społecznych w szczególności **seniorów, młodzieży do 25 roku życia oraz grup w niekorzystnej sytuacji. Stan grup opisano w rozdziale IV Analiza Potrzeb i potencjału (podsumowanie R.4.3), a wsparcie dla zidentyfikowanych grup opisują rozdziały V, VI, VII, VII, IX.** Biorąc pod uwagę uwarunkowania przestrzenne, przyrodnicze i historyczno-kulturowe należy stwierdzić, że obszar działania LGD „Zapiecek” cechuje wysoki stopień spójności.

Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR

3.1 Dane z konsultacji społecznych, przeprowadzonych na obszarze objętym LSR, które wykorzystane zostały do opracowania LSR

Sposób zaangażowania zainteresowanych stron w opracowanie strategii

LGD „Zapiecek” działa na terenie powiatu Radzyńskiego od 2008 roku. Od tego czasu współdziała z podmiotami z każdego sektora na terenie LSR. Dzięki dotychczasowej współpracy i zdobytemu doświadczeniu, zaangażowanie przedstawicieli sektorów oraz grup interesów było znacznie ułatwione. LGD współpracuje z wieloma NGO, przedsiębiorcami oraz wszystkimi samorządami na terenie LSR. Dzięki temu, możliwe jest stałe zaangażowanie w realizację celów LSR, a obecny etap jakim jest przygotowanie nowej LSR to kolejny obszar współpracy. Jednak kluczowe dla poszerzenia kręgu podmiotów współdziałających z LGD okazało się wdrożenie szeregu działań partycypacyjnych podczas opracowywania strategii. Początkowo podjęto działania mające na celu dotarcie do jak największego grona zainteresowanych udziałem w konsultacjach. Aby osiągnąć zamierzony cel zamieszczono ogłoszenia na stronach internetowych LGD, gmin oraz miasta, a także tablicach ogłoszeń w sołectwach (za pośrednictwem sołtysów), słupach ogłoszeniowych oraz w urzędach gmin i GOK. Kluczowe okazało się zaangażowanie członków LGD, podmiotów współpracujących oraz osób, które otrzymały dofinansowanie ze środków LSR, gdyż w swoich środowiskach aktywnie wspierały one rozprzestrzenianie się informacji o planowanych konsultacjach. Aby dotrzeć także do osób wykluczonych cyfrowo, którymi są głównie seniorzy, zorganizowano spotkania informacyjne w klubach seniora. Odbyły się także spotkania z młodzieżą w szkołach.

Zaangażowane strony/podmioty

Do najbardziej zaangażowanych grup można zaliczyć organizacje pozarządowe, w szczególności NGO. To właśnie ich przedstawiciele stanowili najliczniejszą grupę na spotkaniach oraz w pracach zespołu roboczego. Na spotkaniach w gminach poza mieszkańcami mającymi status rolników i domowników udział brali też przedsiębiorcy i osoby zainteresowane zakładaniem działalności gospodarczej i agroturystycznej. Ważnym partnerem byli przedstawiciele samorządów i instytucji kultury. Należy zauważyć, że do współpracy włączyli się lokalni liderzy i działacze społeczni, seniorzy oraz młodzież. Z uwagi na fakt, iż większość mieszkańców wciąż biernie podchodzi do różnych działań partycypacyjnych czy to LGD czy samorządów, lokalni liderzy są często ich rzecznikami w partycypacji. Przekazują im informacje oraz zachęcają do czynnego uczestnictwa. Należy ocenić, że uczestnicy i partnerzy działań partycypacyjnych stanowią odpowiednią reprezentację dla obszaru i społeczności wiejskiej.

Metody i narzędzia angażowania zainteresowanych stron oraz dane z konsultacji

W ramach spotkań gminnych i warsztatu (fokus) opracowano opisy i wartościowanie potencjałów i potrzeb w tym w obszarach takich jak innowacyjność, cyfryzacja, środowisko i klimat, zmiany (starzenie się społeczeństwa i wyludnianie), partnerstwo w realizacji LSR. Wypracowane wnioski posłużyły do prac nad diagnozą oraz LSR. W ramach spotkań, w każdej gminie odbyła się **dyskusja nad słabymi i mocnymi stronami obszaru oraz szansami i zagrożeniami gdzie określono potrzeby i potencjały.** Większość słabych stron uległa poprawie, część z nich przekształciła się w mocne strony. Wiele problemów, szczególnie związanych z ekologią, pozyskiwaniem środków zewnętrznych zostało rozwiązanych. Powoli rozwija się turystyka, jednak aktywność społeczna wciąż pozostawia wiele do życzenia. Brakuje innowacyjnych rozwiązań w wielu obszarach. Poprzez rozbudowę sieci światłowodowej na terenie LGD postępuje cyfryzacja. Zbudowana infrastruktura społeczna np. świetlice nie są w pełni wykorzystywane. Zauważono poprawę na rynku pracy i przedsiębiorczości. Pojawiły się silne zagrożenia związane ze starzeniem się społeczeństwa i wykluczeniem grup.

Ankieta dostępna była w Internecie na stronach LGD, na spotkaniach oraz w PK. W ankiecie poproszono uczestników o odpowiedź na pytania:

1. Jakie grupy według Państwa powinny być w pierwszej kolejności objęte wsparciem w ramach nowej LGD?
2. Jakie obszary interwencji powinna obejmować nowa LSR?
3. Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. Które z poniżej wymienionych obszarów dofinansował/a/by Pan/i w pierwszej kolejności?

Liczba ankiet ważnych to 347 sztuk. Poniżej wyniki badania z omówieniem także wyników warsztatu na spotkaniach w każdej gminie. Zadaniem ankietowanych było wskazanie trzech grup osób z podanej listy. Uczestnicy ankiety najczęściej wybierali grupy takie jak: seniorzy, przedsiębiorcy chcący stworzyć nowe miejsca pracy i osoby niepełnosprawne. Wyniki ankiety dotyczące seniorów zostały potwierdzone w ramach diagnozy oraz dyskusji mających miejsce podczas spotkań z mieszkańcami. Diagnoza wskazuje na starzenie się społeczeństwa, a mieszkańcy widzą zagrożenie wykluczeniem osób starszych. Problemy osób niepełnosprawnych także są dostrzegane w lokalnej społeczności. Diagnoza wskazuje na wciąż nierozwiązane problemy z dostępnością budynków użyteczności publicznej. Ponadto istnieje zagrożenie wykluczeniem komunikacyjnym i cyfrowym zarówno osób niepełnosprawnych jak seniorów.

Na spotkaniach w kilku gminach podnoszono problem niewielkiej ilości dobrze płatnych rozwojowych miejsc pracy. Szansą na rozwój na rynku pracy oraz godziwe zarobki może być rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR. Analiza statystyczna wskazuje na wzrost liczby zarejestrowanych działalności gospodarczych. Warsztat wskazał na duże możliwości rozwoju działalności gospodarczej w oparciu o walory regionu. Także dotychczasowe doświadczenie LGD wskazuje, że dużym zainteresowaniem cieszyły się dotacje na rozpoczęcie i rozwój działalności gospodarczej.

Kiedy zbadamy wyniki dokładniej możemy zauważyć że osoby 50+ i seniorzy to łącznie 17% wskazań, 11% to osoby niepełnosprawne a wsparcia osób młodych i kobiet domaga się po 9 % badanych. Grupy te w diagnozie oraz dyskusji podczas spotkań wskazane zostały jako zagrożone wykluczeniem lub znajdujące się w niekorzystnej sytuacji.

Najmniej wskazań otrzymały grupy, które do tej pory nie były objęte szczególnym wsparciem przez LGD, ponieważ nie znalazły się w katalogu grup defaworyzowanych w ramach LSR na okres programowania 2014-2020. Są to osoby o niskich dochodach, ubogie wspierane przez pomoc społeczną. Warsztat analizy potrzeb potwierdził, że lokalna społeczność dostrzega problemy tych grup. Jednak wsparcie innych ośrodków, szczególnie gminnych ośrodków pomocy społecznej sprawia, iż ograniczone środki na realizację LSR należy według ankietowanych skierować na inne grupy. Według ankietowanych priorytet ma rozwój przedsiębiorczości oraz wzrost ilości i jakości nowych miejsc pracy w tym agroturystyka czy zagrody edukacyjne.

Pytani o obszary interwencji na jakie należy w szczególności skierować uwagę i wysiłek przy realizacji LSR ankietowani mieszkańcy wskazują dwa najważniejsze obszary. Najwięcej respondentów (17%) wskazało na poszukiwanie sposobów dostarczania usług dla lokalnych społeczności, w tym rozwój usług opiekuńczych, ochrony zdrowia, rekreacji, wypoczynku, kultury i dziedzictwa kulturowego. Tyle samo osób zaznaczyło kierunek związany z rozwojem zielonej gospodarki i przeciwdziałanie zmianom klimatycznym, w tym przez zastosowanie odnawialnych źródeł energii. Koresponduje to z wynikami analizy statystycznej wskazującej na starzenie się społeczeństwa i powolne wyludnianie obszaru LSR. We wszystkich niemal gminach podczas warsztatu analizy potrzeb wskazano na dobre zaplecze w postaci świetlic, domów kultury bibliotek itp. Nierównomiernie na terenie LSR rozkłada się natężenie zaangażowania społecznego, oferty kulturalnej i stopnia wykorzystania istniejącej infrastruktury kultury. Rozwija się sektor usług ochrony zdrowia, jednak starzejące się społeczeństwo wymagać będzie coraz większego udziału sektora srebrnej gospodarki.

Popularność OZE oraz rozwój zielonej gospodarki koresponduje z pierwszą tabelą ankiety gdzie za bardzo ważny uznano obszar przedsiębiorczości. Zielona gospodarka to źródło innowacyjnych rozwiązań, nowych możliwości dla firm oraz dużych oszczędności dla gospodarstw domowych. Wzrasta zainteresowanie komercyjnymi farmami fotowoltaicznymi i wiatrakowymi. 15% uzyskała pierwsza z możliwych odpowiedzi czyli kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi. Obszar LSR to obszar rolniczy. Warsztaty analizy potrzeb wskazały jako atut warunki do rozwoju rolnictwa, wciąż mocne rolnictwo które ulega procesowi konsolidacji i rozwoju technologicznego. Jednocześnie mieszkańcy wskazali na kultywowanie lokalnych tradycji w tym związanych z kulinariami.

Poproszeni o wskazanie najistotniejszych wydatków (pytanie 3 w ankiecie) respondenci wskazują cztery główne kierunki. Odpowiedzi rozkładają się równomiernie i żadna z możliwych do zaznaczenia nie otrzymała więcej wskazań niż 9%.

Odpowiedzi, które zanotowały najwięcej wskazań od respondentów są spójne z odpowiedziami na pytanie pierwsze i drugie ankiety.

Najwięcej wskazań 9% uzyskała promocja obszaru, dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych, turystyki oraz poprawa infrastruktury turystyki i rekreacji. Zarówno diagnoza jak i ustalenia ze spotkań wskazują na duże bogactwo walorów przyrodniczych i kulturowych na obszarze LSR. Wciąż jednak niewystarczająca jest infrastruktura służąca rekreacji.

Kolejnym obszarem, który uzyskał dużo wskazań jest obszar aktywności społecznej mieszkańców oraz wsparcie infrastruktury społecznej w tym świetlic wiejskich i miejsc spotkań. Analiza potrzeb wskazuje na szereg barier w tym obszarze. Pierwszą z nich jest brak środków na działania animacyjne na terenie świetlic w większości gmin. W niektórych przypadkach sygnalizowane były problemy z zarządzaniem tymi obiektami. Wciąż istnieje potrzeba doposażenia, a w niektórych przypadkach remontów świetlic. Warto zaznaczyć, iż w większości gmin wskazano stan infrastruktury świetlic jako atut a duża liczba aktywnych KGW i OSP pozwala na realizację wielu pomysłów i przedsięwzięć z wykorzystaniem tej infrastruktury. Jednym z najczęściej podnoszonych problemów było niewystarczające wykorzystanie tej infrastruktury ze względu na brak środków na animacje w świetlicach, brak środków na to aby zatrudnić opiekuna itp. Organizacje pozarządowe, posiadające środki do pełniejszego wykorzystania świetlic mogłyby wpływać na powstrzymanie procesów takich jak zanik więzi społecznych, niechęć do angażowania się lokalnych społeczności, niechęć do pracy dla dobra wspólnego.

Warsztat jasno wskazuje na prężnie działające KGW i OSP oraz inne stowarzyszenia, które są liderami w promowaniu i zachowywaniu dziedzictwa kulturowego, promocji obszaru i jego walorów. Aktywne NGO wymagają wsparcia finansowego, organizacyjnego oraz szkoleń i doradztwa. Analiza statystyczna wskazuje na powstawanie nowych organizacji, natomiast widoczny jest efekt obostrzeń pandemicznych, które wyłączyły aktywność NGO i wytrąciły je z dotychczasowej dynamiki. Istnieje więc potrzeba wsparcia poprzez nowe impulsy w postaci chociażby projektów i dotacji oraz wsparcia liderów i kreowania nowych. Powodem niewielkiej liczby wskazań na wzmocnienie infrastruktury i działań sprzyjających powstawaniu Smart Village – inteligentnych wiosek jest braku wiedzy mieszkańców o tym rozwiązaniu. Ze względu na fakt iż może to być kluczowy sposób finansowania obszarów wiejskich w kolejnej perspektywie, zalecane jest kontynuowanie działań informacyjnych i doradczych w tym obszarze.

3.2 Partycypacyjne metody konsultacji wykorzystane na każdym kluczowym etapie prac nad opracowaniem LSR

Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Zapiecek” to dokument, który został opracowany metodą partycypacyjną w oparciu o wyniki badań własnych i ewaluacji z włączeniem mieszkańców obszaru do wszystkich etapów prac nad strategią.

Aby dowiedzieć się jak mieszkańcy definiują najpilniejsze potrzeby poszczególnych gmin, jaka jest ich opinia o aktualnych problemach i trudnościach, jakich efektów spodziewają się po wdrożeniu Lokalnej Strategii Rozwoju.

Konsultacje społeczne skierowane były do szerokiego grona zainteresowanych, wszystkie zgłaszane opinie były rozpatrywane na równych zasadach, działania podejmowane w ramach konsultacji miały charakter jawny. Informowanie o konsultacjach (zapraszanie do udziału) odbywało się z odpowiednim wyprzedzeniem. Informacja o konsultacjach społecznych była umieszczona na stronie internetowej LGD w zakładce dedykowanej konsultacjom społecznym oraz stronach internetowych urzędów gmin oraz miasta. Wstępem do działań partycypacyjnych była ewaluacja poprzedniej strategii. W 2022 roku zakończono ewaluację ex-post Lokalnej Strategii Rozwoju LGD „Zapiecek”. Badanie dotyczyło wdrażania PROW, 2014-2021. Zastosowano partycypację i techniki które przyczyniły się do lepszej świadomości na temat postrzegania biura działalności LGD, wiedzy o realizacji strategii oraz oczekiwaniach mieszkańców. Zastosowano kilka technik partycypacji. *Ankieta CAWI* – wywiad wspomagany komputerowo (Computer Assisted Website Interviewing), *Ankieta bezpośrednia* – polegała na bezpośrednim udostępnianiu kwestionariusza ankiety respondentom w formie papierowej. W ramach prowadzonego badania udało się zgromadzić:

- 484 szt. ankiet wypełnionych przez mieszkańców gmin należących do obszaru LSR,
- 48 szt. ankiet wypełnionych przez beneficjentów wsparcia oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych.

Ponadto przeprowadzono wywiady indywidualne TDI:

- 2 wywiady z członkami Rady,
- 3 wywiady z wnioskodawcami realizującymi projekty,
- 3 wywiady z wnioskodawcami, których projekty nie są realizowane,
- Wywiad z dyrektorem biura,

- Wywiady z przedstawicielami gmin (po 1 z gminy).

Wnioski z ewaluacji w dużej mierze pokrywają się z wnioskami płynącymi z partycypacji przy tworzeniu nowej LSR. Po zakończeniu ewaluacji LGD przeszła do działań partycypacyjnych w ramach przygotowania nowej LSR. Opracowanie LSR a co za tym idzie proces partycypacji, podzielono na 4 etapy, w każdym z nich uwzględnione zostały środki komunikacji elektronicznej. Podjęte działania dostarczyły informacji niezbędnych do przygotowania LSR.

Etap pierwszy - Analiza potrzeb potencjału - metody

1. Otwarte spotkania z mieszkańcami oraz warsztat (Focus) - spotkanie odbyło się w każdej gminie i obejmowało analizę problemów społeczności lokalnej, określenie grup zagrożonych wykluczeniem i w niekorzystnej sytuacji, określenie kierunków realizacji LSR, dyskusję nad mocnymi i słabymi stronami obszaru LGD, jak też szansami i zagrożeniami. W ramach spotkań i warsztatu (fokus) wypracowane zostały opisy i wartościowanie potencjałów i potrzeb w tym w obszarach takich jak innowacyjność, cyfryzacja, środowisko i klimat, zmiany (starzenie się społeczeństwa i wyludnianie), partnerstwo w realizacji LSR.
2. Badanie ankietowe - internetowa ankieta skierowana do mieszkańców obszaru LGD, uzupełniona o ankietę na spotkaniach warsztatowych.
3. Wywiad bezpośredni – ankieta skierowana do mieszkańców wypełniana na imprezach okolicznościowych.
4. Spotkania indywidualne w ramach punktu konsultacyjnego. Podczas spotkań zbierano informacje o planowanych operacjach, zbierano fiszki projektowe lub informacje o planowanych operacjach. W punkcie można było zgłaszać uwagi i wnioski za pomocą środków komunikacji elektronicznej (poczta e-mail, komunikator Messenger).

Etap drugi - Analiza SWOT - metody

1. Kontynuacja badań ankietowych.
2. Spotkania indywidualne w ramach punktu konsultacyjnego. Przez cały czas działania punktu istniała możliwość zgłaszania swoich sugestii dotyczących kierunków rozwoju obszaru LGD „Zapiecek” na każdym etapie. Opinie i uwagi można było zgłaszać:
za pośrednictwem gotowego formularza, za pośrednictwem poczty elektronicznej: biuro@lgdzapiecek.pl, za pośrednictwem komunikatora na Facebooku, osobiście w Biurze LGD – ul. Ostrowiecka 17/21, 21-300 Radzyń Podlaski.
3. Zespół roboczy – zespół składał się z przedstawicieli różnych sektorów oraz wszystkich gmin. Podczas posiedzeń Zespołu pod kierownictwem eksperta zostało wypracowane ostateczne wartościowanie poszczególnych SWOT tak aby mogły posłużyć w wyznaczeniu celów LSR. Przedyskutowano dane w zakresie innowacyjności, cyfryzacji, środowiska i klimatu, zmian demograficznych (starzenie się społeczeństwa i wyludnianie), możliwych partnerstw w realizacji LSR. Na podstawie wyników wskazano grupy które należy objąć wsparciem w ramach LSR. Ze względu na ograniczoną ilość stron w LGD nie zamieszczono SWOT a jedynie wykorzystano jej wskazania w postaci najistotniejszych potrzeb i potencjałów.

Etap trzeci - Cele, planowane przedsięwzięcia, wskaźniki oraz kryteria wyboru

1. Spotkania indywidualne w ramach punktu konsultacyjnego. Pytano o opinię, przyszłym beneficjentom pomagano określić czy ich pomysły wpisywać się będą w cele LSR.
2. Zespół roboczy –podsumował dotychczasowe wyniki konsultacji i zaproponował propozycje celów i przedsięwzięć.
3. Warsztaty przyszłościowe – warsztaty z udziałem mieszkańców (w tym w szczególności lokalnych liderów, osób zaangażowanych, przedsiębiorców) oraz członków zespołu roboczego. Podczas warsztatów sformułowano ostatecznie cele, przedsięwzięcia i wskaźniki. Dyskutowano o zgodności i komplementarności celów LSR z innymi dokumentami, w szczególności strategiami rozwoju gmin i województwa lubelskiego. Na tym etapie przy wszystkich metodach wykorzystano fiszkę projektową. Dyskutowano też o kryteriach wyboru i ich adekwatności do celów. Zaproponowano listę kryteriów oceny.

Etap czwarty – budżet LSR, plan działania, monitoring i ewaluacja, oddziaływanie, spójność komplementarność i synergia LSR

1. Spotkania indywidualne w ramach punktu konsultacyjnego. Pytano o opinię w sprawie rozłożenia środków finansowych na poszczególne przedsięwzięcia.
2. Zespół roboczy przy wsparciu eksperta przygotował wstępną wersję podziału środków pomiędzy poszczególne przedsięwzięcia i cele LSR.

3. Budżet partycypacyjny – technika konsultacji zgromadziła wielu dotychczasowych uczestników działań partycypacyjnych. Wstęp na spotkanie był wolny i każdy mógł wyrazić opinię. Uczestnicy przy współpracy eksperta dyskutowali nad wysokością finansowania poszczególnych przedsięwzięć. Uczestnicy na spotkaniu zatwierdzili wspólnie budżet LSR.
4. Spotkania członków zespołu roboczego z ekspertem pomogły w dopracowaniu pozostałych rozdziałów LSR .

3.3 Wyniki przeprowadzonej analizy wniosków z konsultacji

Dzięki konsultacjom określono najważniejsze problemy obszaru oraz wskazano grupy docelowe oraz te znajdujące się w niekorzystnej sytuacji. Największymi problemami okazały się te, które dotyczą starzejącego się społeczeństwa, wykluczenia osób starszych, wykluczenie cyfrowe różnych grup, aktywności społecznej, oferty spędzania wolnego czasu oraz problemów z infrastrukturą. Wskazywano niewielką ilość atrakcyjnych miejsc pracy, niewystarczającym stopniem wsparcia turystyki i rekreacji na terenie LGD. W kontekście tych problemów określono grupy do których kierowane będzie wsparcie. W wyniku badania stwierdzono, że wsparciem w największym stopniu należy objąć, seniorów, młodzież, osoby z niepełnosprawnością, kobiety i rolników z małych gospodarstw (osoby w niekorzystnej sytuacji) oraz sektor organizacji pozarządowych i lokalnych liderów. Skuteczną pomoc umożliwi wzmocniony sektor gospodarczy w zakresie realizacji celów LSR oraz sektor publiczny w zakresie małej publicznej infrastruktury. Przyjęcie lub odrzucenie wniosków z konsultacji było elementem spotkań zespołu roboczego. Także w programie warsztatów przyszłościowych oraz budżetu partycypacyjnego ujęto ten punkt. Ostatecznie uznano, że przeprowadzone działania partycypacyjne oraz diagnoza obszaru i ludności wskazuje na największe potrzeby w obszarze wsparcia takich obszarów interwencji jak:

- społeczeństwo obywatelskie z mocnym sektorem pozarządowym skierowanym na włączenie osób w niekorzystnej sytuacji,
- szeroko pojęta aktywność społeczna, w tym rekreacja budowanie oferty czasu wolnego i turystyki, promocja zdrowego i przyjaznego dla środowiska trybu życia,
- wsparcie przedsiębiorczości w obszarach rekreacji, turystyki, oferty czasu wolnego i pokrewnych,
- wzmocnienie infrastruktury pod kątem dostępności, turystyki i rekreacji,
- wsparcie rolników z małych gospodarstw w obszarach gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych.

Główne obszary interwencji zostały poddane badaniu w diagnozie obszaru.

3.4 Podstawowe informacje dotyczące przeprowadzonych konsultacji LSR ze społecznością lokalną tj. daty spotkań, ilość uczestników

I Etap: tj: konsultacje społeczne - GOK Ulan-Majorat, 06.09.2022 r. - 12 osób, konsultacje społeczne - Urząd Gminy Borki, 06.09.2022 r. – 2 osoby, konsultacje społeczne- Gminna Biblioteka Publiczna w Borkach, 29.09.2022 r. – 5 osób, konsultacje społeczne- Urząd Gminy Kąkolewnica, 08.09.2022 r. – 16 osób, konsultacje społeczne – Urząd Gminy Radzyń Podlaski, 08.09.2022 r. – 2 osoby, konsultacje społeczne – Biuro LGD „Zapiecek”, 29.09.2022 r. – 3 osoby, konsultacje społeczne – Urząd Gminy Komarówka Podlaska, 13.09.2022 r. – 12 osób, konsultacje społeczne – Urząd Gminy Wołyń, 13.09.2022 r. – 10 osób, konsultacje społeczne - OSP w Czemiernikach, 15.09.2022 r. – 9 osób, konsultacje społeczne – Urząd Miasta Radzyń Podlaski, 15.09.2022 r. – 6 osób, spotkanie konsultacyjne z młodzieżą – Liceum Ogólnokształcące w Radzynie Podlaskim, 06.10.2022 r. – 73 osoby, spotkanie konsultacyjne z seniorami – Białka, 13.12.2022 r. – 23 osoby, spotkanie konsultacyjne z seniorami, słuchaczami Uniwersytetu Trzeciego Wieku – Miejska Biblioteka Publiczna w Radzynie Podlaskim, 14.12.2022 r. – 11 osób, spotkanie konsultacyjne z młodzieżą – Zespół Szkół Rolniczych w Woli Osowińskiej, 03.01.2023 r. – 37 osób, spotkanie konsultacyjne z seniorami – Borki, 05.01.2023 r. – 41 osób, spotkanie konsultacyjne z seniorami – Radzyń Podlaski, 09.01.2023 r. – 21 osób, zogniskowany wywiad grupowy (focus) - biuro LGD „Zapiecek” Radzyń Podlaski, 18.11.2023 r.- 12 osób

II Etap: zespół roboczy – biuro LGD „Zapiecek” Radzyń Podlaski, 02.02.2023 r – 11 osób

III Etap: warsztaty przyszłościowe - biuro LGD „Zapiecek” Radzyń Podlaski, 13.04.2023 r. – 17 osób, zespół roboczy – biuro LGD „Zapiecek” Radzyń Podlaski, 23.02.2023 r – 11 osób

IV Etap: zespół roboczy – biuro LGD „Zapiecek” Radzyń Podlaski, 15.05.2023 r. - 8 osób; warsztaty budżet partycypacyjny - biuro LGD „Zapiecek” Radzyń Podlaski, 15.05.2023 r. – 10 osób.

Od początku konsultacji działał Punkt Konsultacyjny w godzinach pracy biura. Po uprzednim poinformowaniu (telefon, messenger), możliwe było spotkanie w innych godzinach pracy.

3.5 Kroki planowane aby podtrzymać zaangażowanie lokalnej społeczności na etapie wdrażania LSR

Największym wsparciem przy wypracowaniu założeń LSR byli członkowie zespołu roboczego. Są to reprezentanci różnych sektorów i grup interesu, wszystkich cechuje zaangażowanie w sprawy lokalne. Wszyscy są rozpoznawalni ze względu na zaangażowanie społeczne wśród lokalnej społeczności. Ich rola polegała też na komunikacji z lokalnymi środowiskami przez co miały one wpływ na kształt strategii. Planuje się wykorzystać zespół roboczy na etapie wdrażania zachęcając jego członków do uczestnictwa w przewidzianych w statucie tematycznych zespołów doradczych. Dzięki temu osoby z różnych środowisk będą miały duży wpływ na realizację i ewentualne zmiany LSR.

Planowane działania animacyjne

Animowanie ma na celu utrzymać zaangażowanie lokalnej społeczności na etapie wdrażania LSR, pozwoli to rozwijać wspólną wizję i cele rozwoju obszaru, wzmacniając w zamian uznanie społeczne, zaangażowanie i poczucie odpowiedzialności za LSR i LGD. Będzie miało pozytywny wpływ na ewaluację i wprowadzenie zmian a właściwie partycypacyjne zarządzanie procesem realizacji strategii. Animacja będzie polegać na:

- informowaniu o LGD i obszarze LSR,
- szkoleniach,
- doradztwie,
- promowanie i dzielenie się doświadczeniem ,
- promowaniem innowacji,
- szkolenia lokalnych liderów,
- wydarzenia o charakterze promocyjny związane z obszarem LSR,
- kojarzenie partnerów i partnerstw.

Działania w celu wzmocnienia partnerskiej współpracy członków we wdrażaniu LSR

W celu wzmocnienia partnerskiej współpracy wewnątrz LGD, przyjęto zasadę włączania członków LGD w proces podejmowania decyzji, organizowania, motywowania i kontroli a także zmiany LSR. Możliwość współdecydowania wpływa realnie na podniesienie zadowolenia, a dzielenie odpowiedzialności motywuje do współpracy i pogłębia partnerstwo. Zasada ta będzie realizowana przez włączenie członków LGD z różnych poziomów/organów organizacji w: spotkania tematyczne w formie warsztatowej, poświęcone nowym inicjatywom i projektom, np. w formie grup/zespołów konsultacyjnych, aktywizowanie do zgłaszania propozycji i inicjatyw przez członków LGD i uczestników partycypacji zarówno w zakresie funkcjonowania LGD, wdrażania LSR oraz innych istotnych dla lokalnej społeczności.

Komunikacja z członkami LGD przewiduje założenie grup w social mediach w celu dyskusji, zgłaszania inicjatyw, wymiany opinii m.in. nt. planowanych działań, spotkań wydarzeń LGD, wydarzeń na obszarze LSR oraz szybkiej komunikacji między wszystkimi członkami LGD. Oprócz tego komunikacja będzie prowadzona następującymi kanałami: okolicznościowe spotkania np. z okazji zbliżających się świąt; wspólne szkolenia i wydarzenia edukacyjne, kulturalne i sportowe; wspólne spotkania i wyjazdy integracyjne oraz studyjne.

Inicjatywy w celu zwiększenia zainteresowania projektami partnerskimi i w partnerstwie

Celem projektów partnerskich w ramach LSR jest poszukiwanie rozwiązań problemów związanych ze starzeniem się społeczeństwa i migracją szczególnie wśród młodych osób. W związku z tym projekty partnerskie będą realizować operacje przeciwdziałające tym zmianom zarówno na terenie LGD jak i terenie partnerów. Współpraca w ramach projektów partnerskich ma na celu **wymianę doświadczeń, projektowanie wspólnych działań i znajdowanie wspólnych rozwiązań problemów** zidentyfikowanych w lokalnych strategiach rozwoju partnerów współpracujących. LGD animować będzie także do realizacji operacji w partnerstwach.

Planowane działania

- zachęcanie podmiotów z obszaru objętego LSR do współpracy z innymi podmiotami (nie tylko z LGD) poprzez szkolenia, spotkania aktywizacyjne, itp.,
- wspieranie realizacji projektów partnerskich przez kojarzenie partnerów – Forum/ baza kojarzenia partnerów w tym w kooperacji z innymi LGD / strona facebook,

- premiowanie projektów realizowanych w partnerstwie na obszarze LSR przez kryteria wyboru operacji,
- organizacja konkursów na projekty realizowane w partnerstwie z udziałem partnerów krajowych i zagranicznych spoza obszaru objętego daną LSR.

Równość szans

Dostęp do udziału w partnerstwie, działań prowadzonych przez LGD oraz do wsparcia w ramach LSR będzie otwarty we wszystkich dziedzinach życia na jednakowych zasadach dla wszystkich zainteresowanych osób i podmiotów bez względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną.

Zasada ta jest realizowana przez:

- brak dyskryminujących uregulowań w dokumentach LGD (statut, procedury, regulaminy, itp.),
- brak dyskryminujących kryteriów wyboru operacji,
- premiowanie projektów np. projektów infrastrukturalnych przewidujących rozwiązania dla osób z niepełnosprawnościami,
- łatwy dostęp do informacji,
- współpracę różnych środowisk,
- nastawienie na wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji.

Animowanie do wdrożenia innowacji

Rolę animatora innowacji przyjmie Lokalna Grupa Działania. W LSR zawarto definicję innowacji. Projekty obejmujące rozwiązania innowacyjne zgodne z definicją będą premiowane przez odpowiednie kryterium na ocenie operacji w LSR. W planie działania zawarto wskaźniki związane z innowacyjnością, projektom zawierającym innowacje przyporządkowane środki z budżetu. Przedsięwzięcie w jakim oczekiwane będzie stosowanie innowacyjnych rozwiązań to Przedsięwzięcie 2.1 związane z rozwojem przedsiębiorczości sektora rekreacji, wypoczynku i turystyki.

LSR przewiduje działania animujące do wdrożenia innowacji. Lokalna grupa działania jako animator innowacji, przed każdym konkursem będzie robić szkolenia dla potencjalnych beneficjentów związane z prezentowaniem definicji innowacji, pokazywaniem dobrych praktyk związanych z innowacją w sektorze którego dotyczy Przedsięwzięcie 2.1. Na stronach internetowych LGD powstanie zakładka z opisem projektów zawierających rozwiązanie innowacyjne. LGD wesprze innowacyjność poprzez zorganizowanie wyjazdu studyjnego dla przedstawicieli branży wypoczynku do miejsc o lepiej rozbudowanej funkcji turystycznej. Pod koniec realizacji strategii LGD przeprowadzi konkurs na największą innowację obszaru LGD, tak aby wyniki konkursu i zaprezentowane tam rozwiązania mogły stać się podstawą dla innych operacji. Tak innowacje zostaną upowszechnione. Dzięki wsparciu pomysłów spełniających definicję innowacyjności w sektorze wypoczynku, rekreacji i turystyki zostanie osiągnięty wpływ w postaci uzyskania przewagi konkurencyjnej w walce o turystę i uwagę mieszkańców w stosunku do sąsiednich powiatów. Efektem będzie wzrost ilości turystów i wykorzystania miejscowych atrakcji oraz infrastruktury.

Animowanie i informowanie o działaniach na rzecz grup w niekorzystnej sytuacji

W LSR przewidziano wsparcie dla osób niepełnosprawnych oraz ich opiekunów, kobiet i rolników z małych gospodarstw. Także w tym obszarze LGD będzie animatorem działań i koordynatorem informowania. Do wszystkich grup zastosowane będą nieco inne kanały informowania tak aby przekaz i sposób dotarcia z informacją był adekwatny do danej grupy. Osoby niepełnosprawne to także bardzo często seniorzy, dlatego o działaniach zarówno dla seniorów jak i niepełnosprawnych biuro LGD informować będą bezpośrednio w klubach czy domach pobytu seniorów. Do współpracy i informowania zaproszone będą Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej, które mają kontakt z osobami otrzymującymi wsparcie ze względu na niepełnosprawność. LGD współpracuje z organizacjami zrzeszającymi osoby niepełnosprawne, dlatego także będą objęte stałym informowaniem. W kontaktach z tą grupą LGD stawia na bezpośredni kontakt czy to przedstawicieli biura, współpracowników z GOPS czy też lokalnych liderów zaangażowanych we współpracę z NGO.

Z uwagi na fakt, iż rolnicy z małych gospodarstw stanowią dużą, z natury zdecentralizowaną grupę, komunikacja z nimi jest utrudniona. Dlatego przekaz o możliwym wsparciu szczególnie dla osób zainteresowanych rozwinięciem lub założeniem działalności agroturystycznej i zagród edukacyjnych kierowany będzie za pośrednictwem urzędów gmin (osoby odpowiedzialne za informację), informacja w postaci plakatów będzie na terenie UG, banków spółdzielczych oraz szkół. Tak więc wszędzie tam, gdzie rolnicy często bywają ze względu na swoje sprawy życiowe. Przekaz bardziej wyselekcjonowany i bezpośredni będzie się odbywał przez pośrednictwo współpracujących z LGD liderów społeczników czy sołtysów, gdyż to oni najczęściej znają ludzi,

którzy mogą się zainteresować wsparciem i mogą bezpośrednio do nich dotrzeć. Kobiety wiejskie będą informowane podobnie jak rolnicy (te grupy się przenikają) poza tym do wszystkich grup kierowana będzie informacja i zaproszenie za pomocą stoisk i obecności LGD oraz partnerów wydarzeń takich jak dożynki, festyny czy święta gminne itp. Umożliwi to dotarcie do osób wykluczonych cyfrowo. Poza tym zawsze na stronach LGD i w social mediach urzędów gmin i współpracujących partnerów przekazywana będzie informacja o możliwym zaangażowaniu w działania czy skorzystaniu ze wsparcia.

Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR

4.1 Przestrzeń

Obszar LGD obejmuje osiem gmin, z czego jedna miejska i siedem wiejskich. W praktyce oznacza to, iż na 1 miasto przypada 118 miejscowości wiejskich. W Radzynie Podlaskim zamieszkuje około 26,46% mieszkańców LGD. Świadczy to o niskim wskaźniku urbanizacji obszaru LGD. Dominacja obszarów wiejskich powoduje, iż na obszarze występuje niekorzystny układ osadniczy, z centralnie położonym jedynym ośrodkiem miejskim, będącym jednocześnie jako siedziba powiatu centralny ośrodek administracyjno-usługowy. Gęstość zaludnienia w mieście w roku 2020 wynosiła 770 os./km², przy średniej dla obszaru LGD wynoszącej 59 os./km². Radzyń Podlaski jest średnim miastem, z wyraźnie ukształtowanymi funkcjami ośrodka miejskiego o znaczeniu regionalnym. Analiza porównawcza uwarunkowań społeczno – ekonomicznych średnich miast wskazała kondycję Radzyna Podlaskiego na tle podobnych ośrodków miejskich w kraju. Miasto uznane zostało na stagnujące, co oznacza w praktyce złą sytuację społeczno-gospodarczą ośrodka oraz zagrożenie marginalizacją. Wpisane jest na listę miast średnich tracących funkcje społeczno- gospodarcze.¹ Znacznie gorszym potencjałem rozwoju dysponują pozostałe miejscowości gminne. **Z siedmiu gmin wiejskich aż 6 uznanych zostało za obszary zagrożone trwałą marginalizacją są to gminy Borki, Czemierniki, Kąkolewnica, Komarówka Podlaska, Ulan-Majorat, Wohyń.**

Połowa gmin LGD posiada 100% pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Gminy Borki, Czemierniki, Radzyń Podlaski gmina i Ulan-Majorat wykorzystują w procesie urbanistycznym także decyzje o warunkach zabudowy ze względu na niepełne pokrycie planami miejscowymi.

Według danych z gmin Planu Odnowy Miejscowości nie były aktualizowane i obecnie gminy nie posiadają aktualnych POM za wyjątkiem Ulan-Majorat gdzie jest 1 aktualny dokument. W poprzednich latach POM uchwalano najczęściej w 3-5 sołectwach na gminę. Większość kluczowych inwestycji zawartych w planach dotyczyło, modernizacji świetlic, odnowy lub zagospodarowania centrum miejscowości, lub terenów do rekreacji. Z informacji płynących z urzędów gmin wynika, że wiele kluczowych inwestycji nie zostało wykonanych.

4.1.1 Dziedzictwo

Ważnym elementem osadniczym stanowiącym potencjał rozwoju są występujące licznie na terenie LGD obiekty dziedzictwa kulturowego, tj. pałace, zespoły dworskie i folwarczne. Wiele wsi jest mało przekształconych i zachowało swój historyczny wygląd. Wymagają jednak działań rewitalizacyjnych i odnowy wsi. Odnosi się to zarówno do budynków mieszkalnych, jak i szeroko rozumianej przestrzeni publicznej. Działania rewitalizacyjne podejmowane były w gminach: Borki, Kąkolewnica, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan-Majorat, Wohyń. Stan infrastruktury, funkcjonalność przestrzeni oraz brak dostosowania do potrzeb (szczególnie w kontekście dostępności) powoduje, iż ciągle aktualna jest potrzeba kontynuacji działań z zakresu odnowy wsi i rewitalizacji. Zdiagnozowane potrzeby w tym obszarze dotyczą wszystkich gmin.

W przestrzeni obszaru LGD występują liczne obiekty zabytkowe świadczące o bogatym dziedzictwie kulturowo – historycznym obszaru. Wśród nich należy wyróżnić:

- zespoły pałacowe w Radzynie Podlaskim (Zespół pałacowo-parkowy Potockich z XVIII wieku), Żabikowie, Białce, Borkach, Czemiernikach, Komarówce Podlaskiej, Ulanie-Majoracie oraz Wohyniu;
- układy przestrzenne w tym: Radzyna Podlaskiego, Czemiernik i Wohynia;

---

¹ na podstawie „Aktualizacji delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno- gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy)”, listopad 2019 r.

- obiekty sakralne, w tym: liczne zespoły kościelne i kościoły parafialne w Radzynie Podlaskim, Borkach, Czemiernikach, Kąkolewnicy, Komarówce Podlaskiej, Ulanie–Majoracie, Wohyniu;
- cmentarze i miejsca pamięci historycznej.

Zabytki obszaru LGD w podziale na gminy

TABELA 3 ZABYTKI OBSZARU LGD W PODZIALE NA GMINY

Gmina Borki	Wola Osowińska - zespół dworsko-parkowy z XIX w otoczeniu parku krajobrazowego z przełomu XIX i XX wieku, Borki - kościół parafialny z 1856 roku, rozbudowany w drugiej połowie XX wieku, Borki - zespół dworsko-parkowy z XIX wieku, Maruszewiec - park dworski, Borki - murowany młyn wodny z 1894 roku, Stara Wieś - murowana młeczarnia z początku XX wieku, Wola Osowińska - gorzelnia i młyn dworski z początku XX wieku, Wrzósów - murowana rządcówka z końca XIX wieku, owczarnia i kuźnia.
Gmina Czemierniki	Niewęgłosz – położone w dolinie Tyśmienicy grodzisko średniowieczne datowane na X-XII wiek, Czemierniki – kościół parafialny z początku XVII w. Ufundowany przez Henryka Firleja, przyszłego arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski, Czemierniki – zespół pałacowy z XVII w., otoczony murami, stawami i fosą.
Gmina Kąkolewnica	Grabowiec - cmentarz wojenny z I wojny światowej, założony w 1915 roku, Kąkolewnica Północna - cmentarz rzymsko – katolicki , założony w 1846 roku, Kąkolewnica Południowa - zespół rzymsko-katolickiego kościoła parafialnego z XIX w. (kościół, plebania, dzwonnica, kostnica) pw. św. Filipa Nereusza, Polskowola - zespół rzymsko-katolickiego kościoła parafialnego z 1921 r. Wygnanka - cmentarz epidemiczny, założony w XIX w., Jurki - pozostałości zespołu dworsko – parkowego, Turów - zespół dworsko – parkowy z zespołem leśniczówki, Miłolas - zespół leśniczówki, Kąkolewnica - cmentarz unicki, Rudnik - zespół dworsko – parkowy, Grabowiec - dawny dwór, Turów - Sanktuarium leśne pw. Św. Antoniego.
Gmina Komarówka Podlaska	Komarówka Podlaska – neogotycki zespół kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Jezusowego, Komarówka Podlaska - relikty po dworze Niepokulczyckich (pozostała tylko jedna z oficyn dwora), Kolembrody - jednonawowy kościół drewniany z początku XIX wieku, Przegaliny Duże - Kościół Parafialny pw. Opieki NMP, Przegaliny Duże - dwór-pałac dziedzica Przegaliny Dużych, Brzeziny - pozostałości po dworze Bożyków i Paprockich oraz fragmenty parku w stylu angielskim, Żelazna - dwór Stolarczyków, obecnie budynek szkoły, dookoła pozostałości po parku w stylu angielskim.
Gmina Radzyń Podlaski	Żabików – pałac w stylu renesansowym z XVI w. z pozostałościami parku XIX wiecznego, Branica Radzyńska – zespół pałacowo – parkowy z 1884 roku z pięknym parkiem krajobrazowym, Białka – zespół pałacowo –parkowy, składający się z klasycznego pałacu zbudowanego po 1843 r.
Gmina Ulan-Majorat	Sobole - zespół dworsko-parkowy, Ulan-Majorat - kościół późnobarokowy pw. Św. Małgorzaty, Zarzec Ulański - kaplica cmentarna pw. Michała Archanioła.
Gmina Wohyń	Bezwola - zespół cerkwi unickiej, obecnie Kościoła pw. Zmartwychwstania Pańskiego, Bojanówka - zespół dworski, Bojanówka - zespół gorzelni,

	<p>Kuraszew - pozostałości zespołu folwarcznego, Kuraszew Zawionka - zespół gorzelni, Ostrówki - zespół kościoła pw. św. Stanisław BPA, Suchowola - zespół kościoła pw. Serca Jezusa, Suchowola - przedszkole, obecnie dom drewniany, ok. 1880 r., Suchowola – murowana Szkoła Podstawowa z 1927 r., Wołyń – murowany kościół pw. św. Anny wybudowany w latach 1837 – 1840, Wołyń – drewniana kaplica cmentarna pw. Matki Boskiej Bolesnej z 2 połowy XIX w., Wołyń – murowana poczta wybudowana około 1890 r.</p>
Radzyń Podlaski	<p>Zespół pałacowo - parkowy Potockich z XVIII w. przy ul. Jana Pawła II, Oranżeria - wzniesiona około 1756 r. według projektu Jakuba Fontany, Zespół pałacowo-parkowy przy ul. Sitkowskiego, który tworzą: pałac murowany z poł. XIX w., mur ogrodzeniowy z II poł. XIX w., pozostałości parku z XVII i drugiej połowy XIX w., kaplica pw. Aniołów Stróżów, Dwór i aleja "Nadwitnie", Zespół kościoła pw. Św. Trójcy przy ul. Jana Pawła II który tworzą: kościół wybudowany w stylu renesansu lubelskiego w 1641 r., brama z dzwonnica z XVIII w. zaprojektowane przez Jakuba Fontanę, plebania z XX w., budynek tzw. szpital dla ubogich z XVIII w., Kościół cmentarny pw. Św. Anny, znajduje się w obrębie cmentarza parafialnego, został wzniesiony w 1870 r. Budynki dawnych koszar wojskowych w Radzynie Podlaskim.</p>

Źródło: opracowanie LGD „Zapiecek”

Ważnym dla obszaru elementem dziedzictwa kulturowego są elementy kultury niematerialnej, tj. tradycja i kulinaria. Jednolitość kulturowa terenów LGD „Zapiecek” przejawia się w kultywowanych zwyczajach, obrzędach, stanowiących unikatowy styl życia. Należy tu podkreślić wyjątkowe znaczenie specyficznych i wyraźnie określonych cech kulturowo-etnograficznych tego regionu, na które miała wpływ grupa etniczna – Podlasiian Nadbużańskich. Wpływy te zaowocowały m. in. tym, że występuje tu charakterystyczny tylko dla tego obszaru, ludowy strój podlaski w odmianie radzyńskiej. Działają tu wiele ludowych zespołów tanecznych i wokalnych, które skupiają dzieci i dorosłych. Obecnie na obszarze LGD działają 4 zespoły taneczne i 31 zespołów wokalnych takich grup. Jednolitość kulturowa terenów LGD stała się elementem promocji regionu, jest często pokazywana szerszemu audytorium na organizowanych wydarzeniach tj. dożynki, odpusty i festyny. Dowodem specyfiki obszaru LGD oraz silnej więzi z dziedzictwem kultury są zakończone sukcesem, starania mieszkańców obszaru o wpisanie lokalnych potraw na ministerialną Listę Produktów Tradycyjnych. Produkty tradycyjne wpisane na listę ministerstwa pochodzące z terenu LGD „Zapiecek” to:

- Kartoflaki Woleńskie z Woli Osowińskiej (Gmina Borki)
- Marchwiaki z makiem (Gmina Kąkolewnica)
- Nalewka Ziemiańska z Przegalin Dużych (Gmina Komarówka Podlaska)
- Oranżada z Kąkolewnicy (Gmina Kąkolewnica)
- Parowańce brzozowickie z kapustą i grzybami (Gmina Kąkolewnica)
- Parowańce z kaszą jaglaną (Gmina Kąkolewnica)
- Parowańce żakowolskie z soczewicą (Gmina Kąkolewnica)
- Pierogi lipniackie z kapustą i grzybami (Gmina Kąkolewnica)
- Pierogi olszewnickie z kaszą gryczaną (Gmina Kąkolewnica)
- Pierogi turowskie z soczewicą (Gmina Kąkolewnica)
- Pierogi zosinowskie z jagodami (Gmina Kąkolewnica)
- Pierogi żakowolskie ze smażonymi ziemniakami (Gmina Kąkolewnica)
- Podcos z Woli Osowińskiej (Gmina Borki)

- Pyzy polskowolskie z mięsem (Gmina Kąkolewnica)
- Racuchy turowskie (Gmina Kąkolewnica)
- Racuchy z makiem (Gmina Kąkolewnica)
- Pączki żakowolskie z powidłami z antonówek (Gmina Kąkolewnica)
- Parowańce z serem (Gmina Kąkolewnica)
- Tertuny brzozowickie z soczewicą (Gmina Kąkolewnica)
- Zawijaki wygnanowskie (Gmina Kąkolewnica)

Promocja i sprzedaż produktów tradycyjnych i lokalnych ma charakter ograniczony do obszaru LGD. Ich dostępność stanowi duże wyzwanie. Sprzedaż odbywa się głównie na festynach i dożynkach. Istnieje potrzeba promocji i rozszerzenia rynków zbytu na produkty tradycyjne.

4.1.2 Środowisko

Na uwarunkowania przestrzenno – krajobrazowe obszaru LGD wpływają znacząco walory przyrodnicze obszaru. LGD leży na granicy 2 jednostek o randze makroregionów: Polesia Zachodniego i Niziny Południowopodlaskiej. Zachodnia część położona jest na Równinie Łukowskiej i Wysoczyźnie Lubartowskiej oddzielonych Pradolina Wieprza. Wschodnia część należy do Zakłęsłości Łomaskiej oraz Równiny Parczewskiej. Obszary prawnie chronione zajmują tylko 821 ha, czyli niecały 1% powierzchni obszaru LGD.

TABELA 4 OCHRONA PRZYRODY I BIORÓŻNORODNOŚCI PRZYRODNICZEJ. GMINY OBSZARU LGD, NA TERENIE KTÓRYCH WYSTĘPUJĄ OBSZARY PRAWNIE CHRONIONE [HA]

jednostka	2016	2017	2018	2019	2020
LUBELSKIE	571 612,98	570 741,21	569 908,57	570 004,77	570 090,48
Obszar LGD	839,10	839,10	849,25	849,20	849,20
Borki	676,70	676,70	676,69	676,69	676,69
Czemierniki	19,50	19,50	19,54	19,54	19,54
Kąkolewnica	13,00	13,00	13,00	13,00	13,00
Komarówka Podlaska	98,20	98,20	98,76	98,76	98,76
Radzyń Podlaski gm.w.	24,00	24,00	33,56	33,56	33,56
Wołyń	7,70	7,70	7,70	7,65	7,65

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Zdecydowana większość obszarów podlegających ochronie na terenie LGD wchodzi w skład Obszaru Chronionego Krajobrazu „Annówka” (550 ha) oraz Parczewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu (100 ha). Na terenie LGD ustanowiony został rezerwat przyrody Czaplinięc (w celu ochrony kolonii lęgowej czapli siwej) oraz znajdują się 54 pomniki przyrody. W najbliższych latach prawdopodobnie nastąpi przyrost obszarów prawnie chronionych w związku z planami utworzenia Radzyńskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Została wyznaczona ostoja ptasia (Dolina Tyśmienicy), która wchodzi w skład systemu obszarów chronionych NATURA 2000.

TABELA 5 OBSZARY CHRONIONE NA OBSZARZE LGD "ZAPIECZEK"

nazwa	forma ochrony	gminy
Czaplinięc w Uroczysku Feliksówka	rezerwat przyrody	Radzyń Podlaski
Radzyński Obszar Chronionego Krajobrazu	obszar chronionego krajobrazu	Ulan-Majorat Kąkolewnica
Annówka	obszar chronionego krajobrazu	Borki
Dolina Tyśmienicy	Natura 2000 PLB060004	Borki .Wołyń, Radzyń Podlaski Czemierniki

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf>

Ponad 20% powierzchni obszaru LGD zajmują kompleksy leśne. Dominują tu bory mieszane i sosnowe z dużym udziałem brzozy oraz lasy łąkowe. Obszary leśne powiatu obfitują w stare ponad stuletnie drzewostany, wśród których występują

drzewa objęte ochroną jako pomniki przyrody. Dobrze rozwinięta jest również sieć rzeczna. Największą rzeką jest przepływająca przez obszar Tyśmienica (prawy dopływ Wieprza). Do pozostałych należą: dopływy Tyśmienicy - Bystrzyca, Białka, Piwonia oraz Krzna, Rów, Samica, Stanówka. Przez gminy Komarówka Podlaska i Kąkolewnica Wschodnia przepływa kanał Wieprz - Krzna, przy którym zlokalizowano duży zbiornik retencyjny – Żelazna.

Obszar LGD dysponuje potencjałem w zakresie rozwoju infrastruktury wykorzystującej odnawialne źródła energii, szczególnie energetykę wodną, wiatrową i słoneczną.

Duża ilość gruntów ornych oraz tradycja rolnicza stanowi potencjał do rozwoju upraw energetycznych oraz produkcji energii z odpadów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego (np. biogazu). Dobre nasłonecznienie daje możliwości pozyskiwania energii ze słońca.

4.1.3 Infrastruktura

Dostępność komunikacyjna i transportowa jest jednym z kluczowych elementów wpływających na rozwój danego obszaru, stanowiącym o jego potencjale ekonomicznym. Obszar LSR jest stosunkowo dobrze skomunikowany wewnątrz. Ponadto szybko rozwija się sieć Internetu światłowodowego. Układ komunikacji wewnętrznej kształtuje przede wszystkim sieć dróg powiatowych i gminnych, ponadto przebiegają tu drogi wojewódzkie i dwie drogi krajowe.

Główne połączenia zewnętrzne obszaru tworzą odcinki dróg krajowych o znaczeniu międzyregionalnym i regionalnym oraz dróg wojewódzkich, tj.:

- odcinek drogi krajowej nr 63 (Siedlce – Łuków – Radzyń Podlaski – granica państwa) przebiegający równoleżnikowo przez obszar,
- odcinek drogi krajowej nr 19 (Białystok – Międzyrzec Podlaski – Radzyń Podlaski – Kock – Lublin – Rzeszów) przebiegający na kierunku południkowym,
- odcinki dróg wojewódzkich: nr 813 (Międzyrzec Podlaski – Drelów – Komarówka Podlaska – Parczew), nr 814 (Radzyń Podlaski – Siemień).

Stan nawierzchni dróg na danym obszarze w ostatnich latach uległ znacznej poprawie. Dużym problemem jest jednak infrastruktura towarzysząca, brakuje chodników i oświetlenia. Pogłębia to problem dostępności i bezpieczeństwa mieszkańców, w szczególności dzieci, młodzieży i seniorów. Istotnym elementem infrastruktury komunikacyjnej są szlaki, ścieżki piesze i rowerowe. Ich sieć nie jest gęsta i nie obejmuje wszystkich gmin obszaru. Posiadają słabą infrastrukturę, spajają jednak zasoby przyrodnicze obszaru LGD. Przez obszar LGD przebiegają trzy regionalne szlaki dziedzictwa kulturowego:

- Szlak Kultury Wsi i Miasteczek przebiegający m.in. przez gm. Borki, Radzyń Podlaski i Ulan-Majorat,
- Szlak Wielkich Pisarzy, którego przebieg na terenie LGD prowadzi przez gminy: Borki, Radzyń Podlaski, Wohyń i Komarówka Podlaska,
- Szlak Rezydencji Magnackich, który prowadzi przez tereny gmin: Czemierniki, Radzyń Podlaski, Wohyń i Komarówka Podlaska.

Ponadto w obszarze LGD wyznaczone są:

- Szlaki piesze biegnące przez gminy: Borki, Czemierniki, Radzyń Podlaski,
- Ścieżki dydaktyczne, w gm.: Czemierniki, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski (2), Wohyń,
- Szlaki rowerowe:
  - Doliną Tyśmienicy,
  - Szlak Greenway,
  - Lokalne szlaki rowerowe w gminach: Borki, Czemierniki, Kąkolewnica, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan-Majorat, Wohyń,
- Jeździecki szlak historyczno-przyrodniczy Radzyńskiej Krainy Serdeczności.

4.1.4 Dostępność

Dostępność mieszkańców do usług utrudniona jest przez problemy ze skomunikowaniem odległych miejscowości komunikacją publiczną. Połączenia komunikacyjne pomiędzy poszczególnymi miejscowościami obszaru LSR oraz miejscowościami powiatu i województwa zapewnia komunikacja prywatnych przewoźników. 27 miejscowości nie ma zapewnionej komunikacji zbiorowej. Ograniczenia w mobilności mieszkańców pogłębiają problemy marginalizacji, dostępność do usług publicznych i komercyjnych

wpływają na pogłębienie problemów obszaru LGD. Skalę problemu mobilności obrazuje poniższa tabela. Wyjątkiem jest miasto Radzyń Podlaski. Jako centrum powiatu radzyńskiego posiada węzeł komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej mieszkańców.

TABELA 6 DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACJI PUBLICZNEJ NA OBSZARZE LGD

Nazwa gminy	Liczba miejscowości, posiadających dostęp do komunikacji publicznej	Liczba miejscowości, bez dostępu do komunikacji publicznej
Borki	13	2
Czemierniki	7	2
Kąkolewnica	12	5
Komarówka Podlaska	10	3
Miasto Radzyń Podlaski	1	0
Gmina Radzyń Podlaski	21	0
Ulan-Majorat	6	14
Wohyń	14	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych LGD „Zapiecek”

Infrastruktura społeczna oraz przestrzeń publiczna służąca mieszkańcom winna spełniać warunki dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, w myśl zapisów Ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. W istocie zapewnienie dostępności to nie tylko obowiązek wynikający z przepisów prawa, lecz i konieczność wynikająca z aktualnych tendencji społecznych. W poniższej tabeli przedstawione zostały główne problemy związane z dostępnością w poszczególnych gminach obszaru LGD.

TABELA 7 ANALIZA WARUNKÓW DOSTĘPNOŚCI NA OBSZARZE LGD

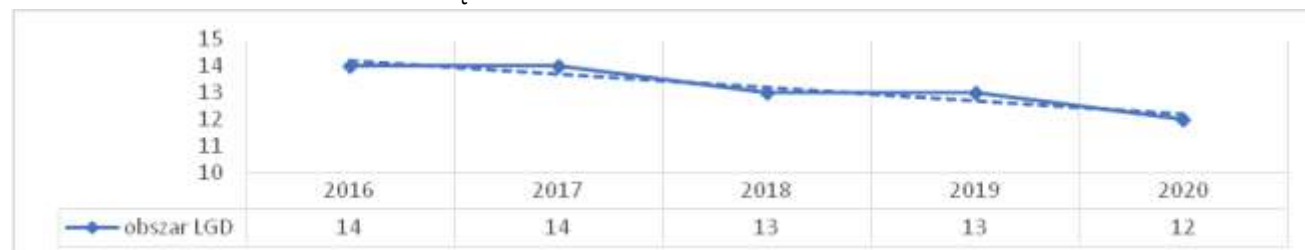
Nazwa JST	Dostępność architektoniczna			Dostępność cyfrowa	Dostępność informacyjno – komunikacyjna
	Ilość obiektów użyteczności publicznej, które nie spełniają wymagań / ogółem	Przykłady uniwersalnego projektowania/dostępu alternatywnego	Główne diagnozowane problemy	Główne diagnozowane problemy	Główne diagnozowane problemy
Gmina Radzyń Podlaski	22		- brak podjazdów, łazienek i toalet przystosowanych dla osób niepełnosprawnych	- brak	- brak
Borki	3	-schodolazy - windy	- brak możliwości poruszania się pomiędzy poziomami w budynkach bez pomocy osób trzecich	- zwiększenie liczby ogólnych usług publicznych dostępnych bez wychodzenia z domu	-utrudnienia w komunikacji
Czemierniki	5	- Dworek w Belczącu, -winda - dostępność dla niepełnosprawnych	- Urząd Gminy - brak wjazdu dla niepełnosprawnych	- brak środków finansowych	- brak środków finansowych
Kąkolewnica	23/31	-	- brak środków na dostosowanie budynków	- brak środków finansowych	- brak środków finansowych
Komarówka Podlaska	13	- wejście do budynku na poziomie „0”, odpowiednio szerokie, bez podestów i schodów - elementy wyposażenia budynków (np. windy, toalety) oznakowane jednocześnie czytelnymi piktogramami, drukiem wypukłym i pismem Braille’a; - montaż ramp antypoślizgowych;	- wspieranie osób ze szczególnymi potrzebami w zakresie architektonicznej - stosowanie rozwiązań mających na celu poprawę dostępności w szczególności poprzez usuwanie barier	- Internet jest medium, w którym dominuje przekaz wizualny. Osoby niewidome mogą korzystać z oprogramowania, które odczytuje tekst ze stron internetowych lub na bieżąco generuje wersję napisaną w	- dostosowanie stron internetowych i BIP do wymagań w zakresie dostępności informacyjno-komunikacyjnej,

		<ul style="list-style-type: none"> - kontrastowe oznaczenia stopni na schodach - drzwi wykonanych z przezroczystych materiałów 	architektonicznych.	<p>piśmie Braille'a; Przejrzystość języka ma równie istotny wpływ na poziom dostępności, co aspekty techniczne opisane w WCAG 2.1. Nawet najlepiej zaprogramowana strona WWW nie będzie dostępna, jeśli jej treść będzie napisana niezrozumiałym językiem</p>	
Miasto Radzyń Podlaski	15/24	- rewitalizacja Pałacu Potockich w Radzynie Podlaskim	- konieczność dostosowania niektórych obiektów do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami	- brak	<ul style="list-style-type: none"> - brak wystarczającej ilości ścieżek rowerowych - potrzeba wybudowania utwardzonej nawierzchni i remontu niektórych ulic na terenie Miasta zgodnie z zasadami uniwersalnego projektowania
Ulan- Majorat	1	<ul style="list-style-type: none"> - toalety dla osób niepełnosprawnych podjazdy dla osób niepełnosprawnych winda w ośrodku zdrowia - pętla indukcyjna, domofon, podjazd na scenę dla osób niepełnosprawnych 	- brak dostępu miejsca	- brak funduszy na realizację projektów miękkich	- brak funduszy na realizację projektów miękkich
Wołyń	7 / 18	<ul style="list-style-type: none"> - schodolaz; umożliwienie obsługi OzN na parterze ze stanowiskami z I piętra- zastosowanie dobranej kolorystyki; kontrasty montaż drzwi 90 cm szer. 	<ul style="list-style-type: none"> - brak windy - niedostosowana toaleta dla OzN 	- należy opracować plan działania na rzecz poprawy zapewnienia dostępności	<ul style="list-style-type: none"> - brak tłumacza migowego - brak pętli indukcyjnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z JST

Infrastruktura edukacyjna na obszarze LGD jest dobrze rozwinięta. Ze względów demograficznych wykorzystanie dostępnej infrastruktury nie jest optymalne. Z roku na rok spada liczba uczniów uczących się w szkołach podstawowych a na poziomie gmin zaistnieje konieczność wprowadzania reorganizacji w zadaniach oświatowych.

WYKRES 1 UCZNIOWIE PRZYPADAJĄCY NA 1 ODDZIAŁ W SZKOŁACH PODSTAWOWYCH NA OBSZARZE LGD

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

W zakresie opieki i wychowania dzieci na obszarze LGD dostępnych jest 55 przedszkoli, zespołów wychowania przedszkolnego, punktów przedszkolnych, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz 3 żłobki w Radzynie Podlaskim:

- „Kacperek”
- „Uniwersytet Maluszka”
- „Uszatek”-Zabiele

Jeden żłobek jest w miejscowości Ulan-Majorat:

- „Maluszkowo”.

Zestawiając dostępność infrastruktury z danymi demograficznymi warto wskazać, iż w 2020 r. na terenie LGD zamieszkiwało 2 876 dzieci w wieku 0-4 lata. W 2020 roku na terenie LGD przypadało 74 miejsca w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3. Średnio na jedną placówkę wychowania przedszkolnego w 2020 roku przypadało 63,74 dzieci, różnice w wartości omawianego wskaźnika na poziomie poszczególnych gminy były bardzo duże: gmina Radzyń Podlaski (129,5), Czemierniki (115), Wohyń (34), Borki (39,5).

Mieszkańcy obszaru mają stosunkowo dobry dostęp do infrastruktury ochrony zdrowia. Na terenie powiatu funkcjonuje jeden publiczny szpital oraz jeden szpital dla psychicznie chorych. Problem stwarza dostęp do specjalistycznej opieki lekarskiej świadczonej w placówkach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej (t.j. przychodnie, ośrodki zdrowia, poradnie). Mieszkańcy korzystają również z usług medycznych zlokalizowanych na terenie miasta wojewódzkiego – Lublina. Na koniec 2020 roku funkcjonowało 25 takich placówek (przede wszystkim w mieście Radzynie Podlaskim (11), w gminach Czemierniki, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski po jednej takiej placówce). W 2020 roku w placówkach tych udzielono łącznie ponad 206 tys. porad lekarskich. Na obszarze działa również 20 aptek, co daje wskaźnik 2 830 osoby na aptekę (przy średniej dla województwa wynoszącej 2 783 osób). Na obszarze LGD brakuje placówek stacjonarnej pomocy społecznej. W Radzynie Podlaskim działa jeden zespół placówek opiekuńczo – wychowawczych „Mój Dom”. Placówka ta posiada 2 autonomiczne mieszkania dla dzieci i młodzieży.

Ważnym obszarem wpływającym na jakość życia mieszkańców jest odpoczynek w miejscu zamieszkania. Infrastruktura sportowo – rekreacyjna służy podejmowaniu aktywnego spędzania czasu wolnego. Poza wymienionymi wyżej szlakami rowerowymi, na obszarze LGD dostępne są liczne obiekty sportowo – rekreacyjne.

TABELA 8 OBIEKTY SPORTOWO - REKREACYJNE NA OBSZARZE LGD

Nazwa gminy	Liczba obiektów sportowo – rekreacyjnych	Rodzaje obiektów udostępnianych mieszkańcom	Główne potrzeby rozwojowe
Gmina Radzyń Podlaski	12	- Domy Ludowe - świetlice wiejskie - remizy OSP	- budowa chodników dla pieszych i ścieżek rowerowych - budowa nowych linii oświetlenia ulicznego - budowa kanalizacji sanitarnej - przebudowa dróg gminnych - przebudowa i modernizacja gminnych

			ujęć wody
Borki	9	- siłownie zewnętrzne - place zabaw - boiska sportowe - skatepark	- zwiększenie liczby miejsc sportowo-rekreacyjnych
Czemierniki	6	- OSP w Bełczącu - OSP w Niewęgłoszu - OSP w Czemiernikach - świetlice wiejskie w Stoczku - świetlice wiejskie w Wygnanowie - świetlice wiejskie w Lichtach - stadion w Czemiernikach	- termomodernizacja budynków użyteczności publicznej - drogi - chodniki dla pieszych
Kąkolewnica	6	- świetlice wiejskie - domy kultury - boiska - sale sportowe	- drogi - gospodarka ściekowa - OZE - termomodernizacje bup
Komarówka Podlaska	12	- skatepark - siłownie zewnętrzne - altanki z grillem - place zabaw - hala sportowa - stadion - wieża widokowa	- poprawa dostępności komunikacyjnej
Miasto Radzyń Podlaski	8	- obiekty sportowo-rekreacyjne - instytucje Kultury - użyteczności publicznej - mieszkalne	- ożywić gospodarczo obszar miasta - odbudowa spójności społecznej - odnowa wizerunku obszaru miasta
Ulan-Majorat	12	- świetlice wiejskie - altanki - Gminny Ośrodek Kultury	- ścieżka rowerowa przy drodze krajowej Ulan-Majorat - Radzyń Podlaski
Wohyń	2	- boiska - 2 hale sportowe - domy ludowe - gminne centrum kultury	- infrastruktura drogowa

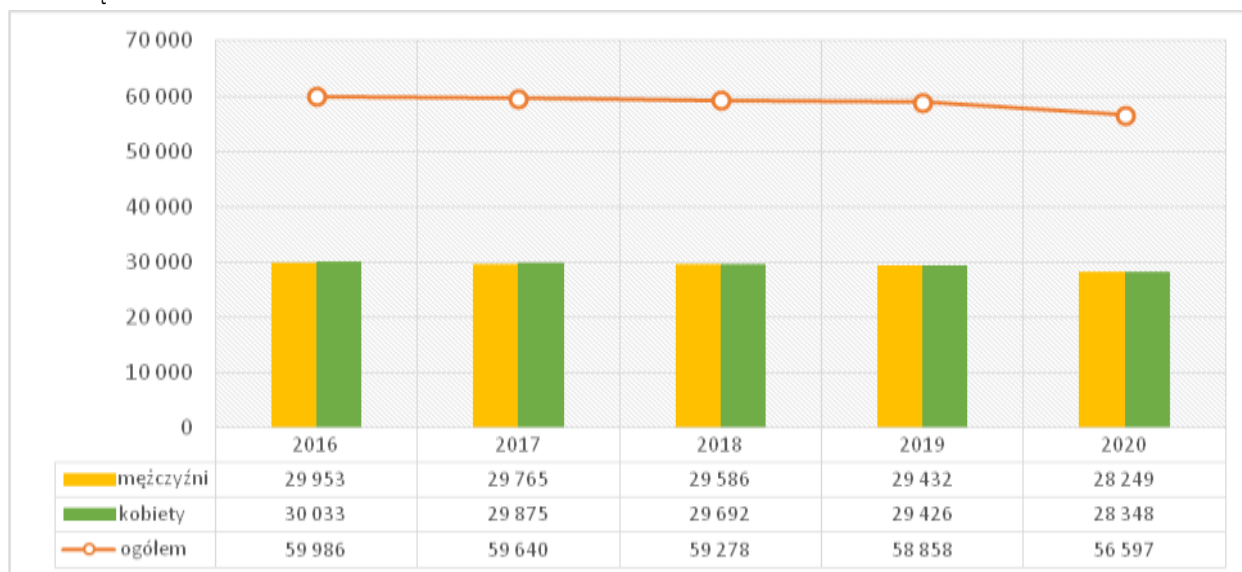
Zródło: opracowanie własne na podstawie danych LGD „Zapiecek”

4.2 Społeczeństwo i aktywność społeczna

4.2.1 Demografia

Na koniec 2020 r. liczba ludności Obszaru LSR wyniosła 56 597 os. i była o -5,65 % niższa niż w 2016 r. Analizując strukturę mieszkańców pod względem płci, w roku 2020 obszar LSR zamieszkiwało 28 348 kobiet (50,08% populacji ogółem). Tabela 8. prezentuje dokładną liczbę ludności ogółem we wszystkich samorządach wchodzących w skład LGD. Wśród nich, w analizowanym okresie, najliczniejszą populacją cechowało się miasto Radzyń Podlaski. Najmniejszą liczbę mieszkańców odnotowano w gminie Komarówka Podlaska. W analizowanym okresie, we wszystkich gminach obszaru LSR liczba mieszkańców zmniejszyła się. Najmniejszy spadek liczby mieszkańców odnotowała gmina wiejska Borki (spadek o -2,88% w porównaniu do roku 2016), natomiast największy spadek liczby mieszkańców w miał miejsce w gminie Komarówka Podlaska (-8,02% w porównaniu do 2016 r.). Relatywnie duży spadek liczby mieszkańców odnotowało również miasto Radzyń Podlaski (-6,62% w stosunku do 2016 roku).

WYKRES 2 ŁĄCZNA LICZBA LUDNOŚCI NA OBSZARZE LSR W LATACH 2016 – 2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

TABELA 9 LICZBA LUDNOŚCI NA OBSZARZE LSR W LATACH 2016 – 2020

Nazwa	2016	2017	2018	2019	2020	zmiana %
Radzyń Podlaski m.	15 922	15 808	15 731	15 656	14 868	-6,62
Borki	6 044	6 030	6 035	6 003	5 870	-2,88
Czemierniki	4 437	4 394	4 365	4 310	4 128	-6,96
Kąkolewnica	8 252	8 209	8 102	8 024	7 759	-5,97
Komarówka Podlaska	4 340	4 295	4 250	4 185	3 992	-8,02
Radzyń Podlaski	8 110	8 099	8 086	8 072	7 951	-1,96
Ulan-Majorat	6 037	6 030	6 016	6 000	5 666	-6,15
Wołyń	6 844	6 775	6 693	6 608	6 363	-7,03

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Analiza ludności w wieku od 0 do 24 roku życia w latach 2016-2020 wskazuje, iż liczba młodych ludzi zamieszkujących obszar LGD zmalała o 9,91%. Przez cały analizowany okres obszar zamieszkiwało mniej młodych kobiet niż mężczyzn, dodatkowo liczba młodych kobiet spadła aż o 10,69%. Na tę okoliczność wpływa fakt, iż na obszarze LGD rodzi się mniej dziewczynek. Dodatkowo migracje częściej obejmują młode kobiety, które w celach edukacyjnych i zawodowych znacznie częściej opuszczają obszar LGD. W przyszłości może to rodzić negatywne skutki demograficzne.

WYKRES 3 LICZBA MIESZKAŃCÓW OBSZARU LGD W WIEKU 0-24 W PODZIALE NA PŁEĆ

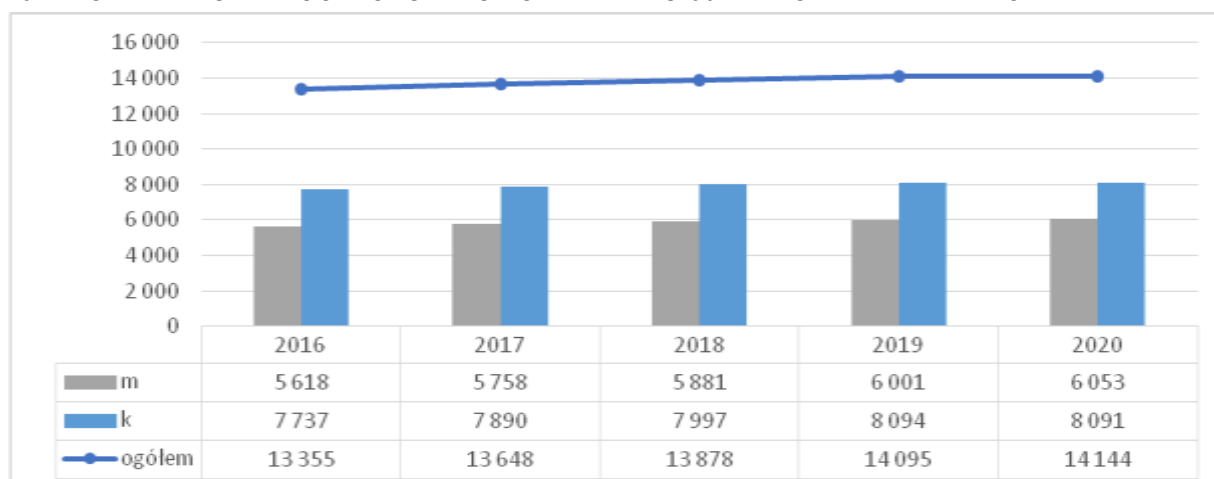
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Inaczej przedstawia się sytuacja w wieku senioralnym. Liczba mieszkańców w wieku 60+ systematycznie wzrasta. W 2020 roku wynosiła 14 144 osoby i była o 5,91 % wyższa w stosunku do roku 2016. W strukturze tej grupy mieszkańców ze

względem na płeć dominują kobiety (w roku 2020 obszar zamieszkiwało 8091 kobiet w wieku 60+). Jednak w latach 2016 – 2020 to liczba mężczyzn wzrosła o 7,74%.

WYKRES 4 LICZBA MIESZKAŃCÓW OBSZARU LGD W WIEKU 60+ W PODZIALE NA PŁEĆ

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Struktura mieszkańców obszaru LSR w podziale na ekonomiczne grupy wieku obejmuje trzy główne grupy: ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), w wieku produkcyjnym oraz w wieku poprodukcyjnym. Analiza danych za rok 2020 w układzie procentowym, wskazującym udział poszczególnej grupy ekonomicznej mieszkańców w ogólnej liczbie mieszkańców obszaru LSR pokazuje, iż dominującą grupą mieszkańców są osoby w wieku produkcyjnym.

TABELA 10 UDZIAŁ EKONOMICZNYCH GRUP WIEKU W LICZBIE MIESZKAŃCÓW OBSZARU LGD W 2020 ROKU

Jednostki	W wieku przedprodukcyjnym	Udział %	W wieku produkcyjnym	Udział %	W wieku poprodukcyjnym	Udział %
Radzyń Podlaski m.	2 749	18	9 049	59	3 630	24
Borki	1 196	20	3 621	61	1 144	19
Czemierniki	760	18	2 572	60	933	22
Kąkolewnica	1 571	20	4 844	61	1 552	19
Komarówka Podlaska	705	17	2 471	60	957	23
Radzyń Podlaski	1 573	19	5 037	62	1 471	18
Ulan-Majorat	1 249	21	3 677	62	1 036	17
Wohyń	1 182	18	3 835	59	1 484	23
Obszar LGD	10 985	19	35 106	60	12 207	21

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Wskaźnik kryterium 5.5. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR wg stanu na koniec 2020 roku wynosi 4,37 – obliczono wg wzoru: $30 \times (1 - 0,35 \times 56\,597 \text{ os.} / 23\,192 \text{ os. w wieku nieprodukcyjnym})$.

Sytuację demograficzną obszaru LSR obrazuje dynamika zmiany współczynnika obciążenia demograficznego osobami starszymi. Wyraża on stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym. W latach 2016-2020 na obszarze LSR współczynnik wzrósł o 17,60% (w roku 2016 wynosił 23,3 a w roku 2020 już 27,4) i jest wyższy od dynamiki przyrostu współczynnika na poziomie województwa lubelskiego, która wynosi 16,60%. Współczynnik w istocie obrazuje tempo przemian demograficznych i postępujący proces starzenia się społeczeństwa na obszarze LGD. W kontekście działań rozwojowych oznacza wzrost zapotrzebowania na usługi dla osób starszych, nie tylko publiczne tj. opieka zdrowotna czy społeczna ale i kulturalne, związane z ofertą spędzania czasu wolnego. Przemiany demograficzne będą miały również bezpośredni wpływ na rozwój gospodarczy obszaru oraz strukturę dochodów gospodarstw domowych i jednostek samorządowych zlokalizowanych na obszarze LGD.

TABELA 11 WSPÓŁCZYNNIK OBCIĄŻENIA DEMOGRAFICZNEGO OSOBAMI STARSZYMI W GMINACH OBSZARU LGD W LATACH 2016-2020.

jednostka	2016	2017	2018	2019	2020	zmiana %
LUBELSKIE	24,7	25,7	26,8	27,9	28,8	16,60
Radzyń Podlaski	21,8	23,1	25,1	26,9	28,9	32,57
Borki	22,2	22,4	22,8	23,0	23,5	5,86
Czemierniki	26,3	26,8	27,2	28,0	27,8	5,70
Kąkolewnica	22,5	23,0	23,6	24,3	24,2	7,56
Komarówka Podlaska	30,7	30,6	30,7	31,3	30,9	0,65
Radzyń Podlaski	21,1	21,5	21,7	22,3	22,7	7,58
Ulan-Majorat	21,0	20,7	20,8	21,4	21,5	2,38
Wołyń	27,0	27,6	28,3	29,7	29,6	9,63
obszar LGD	23,3	23,8	24,6	25,6	27,4	17,60

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Sytuacja demograficzna na obszarze LSR kształtowana jest także przez zjawisko migracji. Wskaźnik: Saldo migracji to różnica między liczbą zameldowań a wymeldowań. W analizowanym okresie – lata 2016-2020 – wartość wskaźnika saldo migracji ogółem na obszarze LSR przyjmowała wartości ujemne, kolejno w -233 w 2016r., -273 w 2017 r., -239 w 2018 r., -370 w 2019 r., -263 w 2020 r.

WYKRES 5 SALDO MIGRACJI OGÓŁEM NA OBSZARZE LSR W LATACH 2016–2020

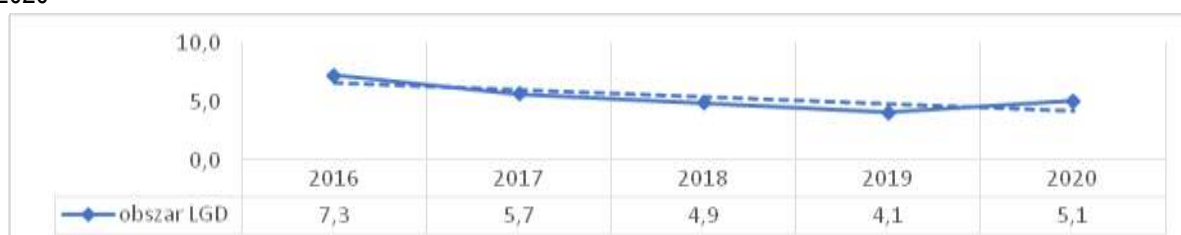
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Wskaźnik kryterium 5.6. Migracje na obszarze LSR według stanu na koniec 2020 r. wynosi 4,75 - obliczono wg wzoru $4x(1-40 \times (377-640) / 56\ 597)$

4.2.2 Rynek pracy

Poziom rynku pracy charakteryzują współczynniki obrazujące zjawisko bezrobocia, zatrudnienia oraz strukturę dochodów mieszkańców i gmin. Stopa bezrobocia rejestrowanego w roku 2020 wynosiła na obszarze LGD 6,8 % i była niższa od wartości wskaźnika na poziomie województwa lubelskiego, który w roku 2020 wynosił 8,2%. Udział bezrobotnych rejestrowanych w liczbie osób w wieku produkcyjnym na obszarze LGD w roku 2022 był niższy od średniej w województwie, wskaźniki te stanowią 6,3% dla województwa i 5,1% dla LGD.

WYKRES 6 UDZIAŁ BEZROBOTNYCH ZAREJESTROWANYCH W LICZBIE LUDNOŚCI W WIEKU PRODUKCYJNYM W ROKU 2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LGD w latach 2016-2020 znacznie spadła. W roku 2016 zarejestrowanych było ogółem 2710 osób bezrobotnych, a w roku 2020 już 1699 osób, oznacza to spadek liczby bezrobotnych zarejestrowanych ogółem o 37,31% w analizowanym okresie. Wśród bezrobotnych rejestrowanych przeważają mężczyźni – w 2020 w Powiatowym Urzędzie Pracy w Radzynie Podlaskim zarejestrowanych było 893 mężczyzn. Najmniejszy spadek odnotowano w grupie osób młodych do 25 roku życia, zarejestrowanych jako bezrobotni. W roku 2016 dane wskazują na 506 osób bezrobotnych do 25 roku życia, a w 2020 roku 335 osoby bezrobotne deklarowały wiek do 25 lat. Największe zmiany w strukturze osób bezrobotnych obejmują długotrwale bezrobotnych. Zmiana na przestrzeni 2016 – 2020 roku wskazuje na spadek aż o 48,44% osób w tej grupie bezrobotnych.

TABELA 12 BEZROBOTNI REJESTROWANI OGÓŁEM NA OBSZARZE LGD W LATACH 2016-2020

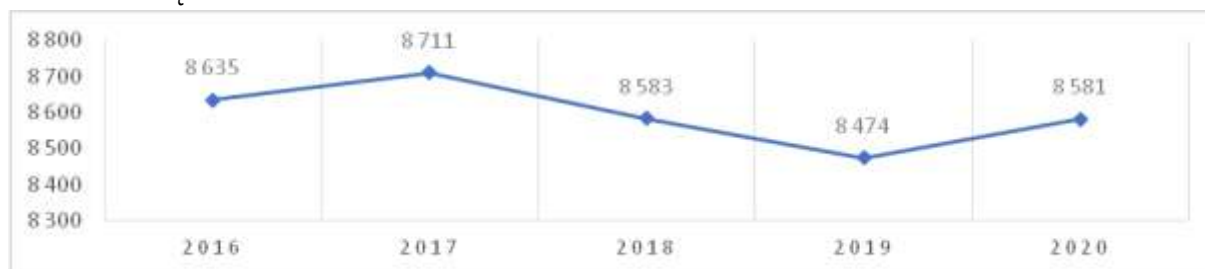
Osoby	2016	2017	2018	2019	2020	zmiana %
ogółem	2 710	2 070	1 771	1 441	1 699	-37,31
kobiety	1 253	1 048	877	736	806	-35,67
mężczyźni	1 457	1 022	894	705	893	-33,79
do 25 roku życia	506	393	322	285	335	-38,47
długotrwale bezrobotni	1 763	1 227	988	752	909	-48,44

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Wskaźnik 5.2 Bezrobotni na obszarze LSR wg stanu na koniec 2020 roku wynosi 3,45 – obliczono wg. następującego wzoru $5 \times (1 - 0,015 \times 35\ 187 / 1\ 699)$

W roku 2020 w gminach obszaru LGD było 8581 osób. Oznacza to, iż na jedną osobę w wieku produkcyjnym przypadają 0,24 osoby pracującej. Jednocześnie, zgodnie z danymi Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 roku, na obszarze LSR 14 448 osób zadeklarowało pracę w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

WYKRES 7 PRACUJĄCY W GMINACH OBSZARU LGD W ROKU 2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

TABELA 13 GOSPODARSTWA DOMOWE OBSZARU LGD WG ŹRÓDEŁ DOCHODÓW

Jednostka	Z dochodem z działalności rolniczej	Z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej	Z dochodem z pracy najemnej	Z dochodem z emerytury i renty	Z dochodem z innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą
Obszar LGD	6 928	860	3 215	1 973	1 396

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powszechnego Spisu Rolnego 2020 rok

W związku z rolniczym charakterem obszaru LGD wpływ na lokalny rynek pracy mają również źródła pozyskiwania dochodów gospodarstw rolnych. Z danych Powszechnego Spisu Rolnego 2020 roku wynika, iż podstawowym źródłem dochodów jest działalność rolnicza. Wysoki udział w dochodach ma również praca najemna. Na tle innych źródeł dochodów niski udział ma prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej. Mając na względzie charakter rolniczy obszaru i niekorzystne warunki prowadzenia działalności rolniczej na obszarze LGD ciągłym wyzwaniem dla działań rozwojowych jest aktywizowanie w zakresie samozatrudnienia i rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Zgodnie z danymi pośrednio o sytuacji na rynku pracy świadczy również poziom wykorzystywania przez mieszkańców danego obszaru pomocy państwa. Pomoc społeczna przyjmuje formę pieniężną i niepieniężną. Środowiskowa pomoc społeczna to świadczenia realizowane przez ośrodki pomocy społecznej w miejscu zamieszkania świadczeniobiorcy. Korzystanie z pomocy społecznej w skali danej społeczności obrazuje poziom zaradności i samodzielności społecznej, co ma przełożenie na postawę

przedsiębiorczą i aktywność na rynku pracy. Liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej ogółem na obszarze LSR na koniec roku 2020 wynosiła 4 036 osób. Dane obrazujące sytuację poszczególnych gmin obszaru LGD przedstawia Tabela 14.

TABELA 14 OSOBY KORZYSTAJĄCE ZE ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ OGÓŁEM

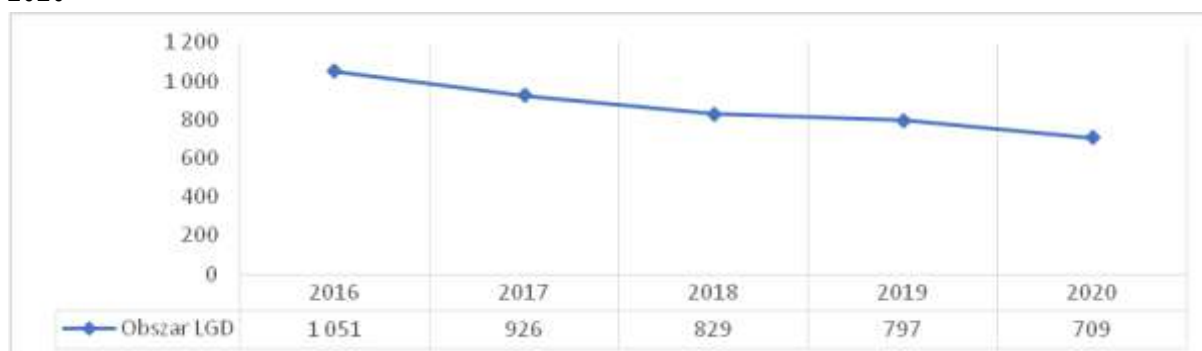
jednostka	2020
LUBELSKIE	97 894
Obszar LGD	4 036
Radzyń Podlaski m.	815
Borki	848
Czemierniki	286
Kąkolewnica	393
Komarówka Podlaska	333
Radzyń Podlaski	698
Ulan-Majorat	181
Wohyń	482

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Należy dodać, że w 2021 roku na terenie LGD ze względu na niepełnosprawność pomocą społeczną zostało objętych 411, osób to około 10% wszystkich objętych wsparciem na terenie LGD. Liczba osób niepełnosprawnych w 2021 roku według GUS to 9,7 tys. osób co stanowi blisko 17% mieszkańców.

Poprawę stanu ekonomicznego mieszkańców obszaru LGD obrazuje wskaźnik beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności. Na przestrzeni lat 2016 – 2020 wartość wskaźnika zmalała aż o 32,54%.

WYKRES 8 BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ NA 10 TYS. LUDNOŚCI W LATACH 2016 -2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Wskaźnik kryterium 5.4. Środowiskowa pomoc społeczna na obszarze LSR wg stanu na koniec 2020 roku wynosi 4,74 - obliczono na podstawie wzoru $6 \times (1 - 0,015 \times 56 597 / 4 036)$

Poziom rynku pracy i dochodów mieszkańców obrazuje również kondycja budżetu lokalnego samorządu. Wskaźnik dochodów podatkowych gmin (współczynnik G) faktycznie pokazuje stan zamożności mieszkańców obszaru LGD, obrazuje dochody podatkowe w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Najwyższą wartość wskaźnika na obszarze LGD w roku 2020 miało miasto Radzyń Podlaski (1581,51). Wysoka wartość wskaźnika (powyżej 1000 zł) występowała tylko w jednej gminie, tj. Radzynie Podlaskim (1048,79), w pozostałych samorządach obszaru LSR wartość wskaźnika G nie przekroczyła w 2020 roku 1000 zł, co świadczy o niskim poziomie dochodów gmin.

TABELA 15 WSKAŹNIK DOCHODÓW PODATKOWYCH GMIN (WSPÓŁCZYNNIK G) W ROKU 2020

jednostka	wskaźnik G
Obszar LGD	968,74
Radzyń Podlaski m.	1581,51
Borki	688,19
Czemierniki	923,79

Kąkolewnica	882,87
Komarówka Podlaska	814,87
Radzyń Podlaski	1048,79
Ulan-Majorat	868,5
Wołyń	941,38

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Wskaźnik G - podstawowych dochodów podatkowych na 1 mieszkańca gminy przyjęty do obliczania subwencji wyrównawczej na 2020 r.”

Wskaźnik kryterium 5.3. Dochód podatkowy na obszarze LSR wg stanu na koniec 2020 roku wynosi 3,87 – obliczono na podstawie następującego wzoru $3750 / 968,74$

4.2.3 Działalność kulturalna i aktywność społeczna mieszkańców

Na terenie analizowanych gmin obszaru LGD funkcjonują stałe placówki kulturalne oraz organizowane są różnorodne imprezy kulturalne. Główną bazę działalności kulturalnej stanowią Gminne Ośrodki Kultury (GOK), będące głównymi animatorami kultury i działające w większości gmin obszaru oraz Gminne Biblioteki Publiczne. Do najbardziej aktywnych należą: Radzyński Ośrodek Kultury, Gminne Ośrodki Kultury w Borkach, Kąkolewnicy Wschodniej, Komarówce Podlaskiej, Radzyńskie Towarzystwo Regionalne, Radzyńskie Towarzystwo Muzyczne im. Karola Lipińskiego, Towarzystwo Przyjaciół Czemiernik, Galeria „Oranżeria” w Radzynie Podlaskim.

Obok GOK bardzo ważnymi animatorami kultury regionu są szkoły, przy których działają różnego rodzaju kółka zainteresowań oraz zespoły tańca i śpiewacze. Przy gminnych ośrodkach kultury i przy szkołach działa w sumie 30 zespołów ludowych wokalnych i tanecznych. W samej gminie Borki działa aż 8 zespołów ludowo - folklorystycznych. Mieszkańcy obszaru hołdują tradycjom kultury ludowej. Do najważniejszych imprez kulturalnych, można zaliczyć: Dni Karola Lipińskiego, Ogólnopolskie Spotkania z Piosenką Autorską „Oranżeria” i Ogólnopolski Konkurs Satyryczny „Biały Miś”, Międzynarodowe Otwarte Warsztaty Teatralne Dialogi. Ogólnopolska Sesja Naukowa poświęcona obrzędom Południowego Podlasia organizowana przez GOK w Borkach, Dzień Pamięci Dywizjonu 303 organizowany przez GOK w Borkach i Towarzystwo Regionalne w Woli Osowińskiej, Spotkania Teatrów Wiejskich "Teatr w Oplotkach" – coroczna impreza organizowana przez GOK w Borkach, mająca na celu prezentację dorobku artystycznego teatrów wiejskich z terenu powiatów: radzyńskiego, bialskiego, parczewskiego, łukowskiego i lubartowskiego, Konkurs Recytatorski Poezji i Prozy Ludowej im. Wacława Tuwalskiego organizowany przez Gminny Ośrodek Kultury w Borkach, Zespół Placówek Oświatowych w Woli Osowińskiej, Zespół Szkół Rolniczych w Woli Osowińskiej i Koło Gospodyń Wiejskich w Woli Osowińskiej, podczas którego odbywają się warsztaty literackie, kiermasz i pokazy sztuki ludowej, Ogólnopolskiego Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych organizowany przez GOK w Kąkolewnicy, Powiatowe Spotkania Twórców Wsi organizowany przez GOK w Kąkolewnicy, którego celem jest prezentacja, promocja i dokumentacja dorobku twórców oraz integracja środowiska twórców obszaru LGD.

Imprezy kulturalne, pozwalające kultywować kulturę regionu organizowane są przeważnie w okresie letnim. Poza wymienionymi organizowane także na poziomie poszczególnych miejscowości: festyny, jarmarki, dożynki oraz tradycyjne odpusty. Problemem jest nierównomierne rozłożenie oferty dla osób młodych w różnych gminach, najaktywniejsza jest gmina Radzyń Podlaski, Kąkolewnica i Borki, w pozostałych gminach aktywność jest mniejsza.

TABELA 16 CYKLICZNE WYDARZENIE KULTURALNE NA TERENIE LGD "ZAPIECZEK"

GMINA	CYKLICZNE WYDARZENIA KULTURALNE
BORKI	Dożynki, Dokopiny, festyny sportowe i rodzinne, „Teatr w Oplotkach”, występy teatrów wiejskich, Bieg Pamięci Dywizjonu 303, Rafalki-Konkurs Modeli Plastikowych i Kartonowych
CZEMIERNIKI	Przeгляд pieśni: postnych, biesiadnych i patriotycznych, Majówka w Belczącu, Wczesna jesień w obrzędach i tradycji, Przeгляд Pieśni Patriotycznej i Żołnierskiej, Uroczystość upamiętniająca przeprawę wojsk przez rzekę Tyśmienicę podczas Ostatniej Bitwy Wojny Obronnej w 1939 r. stoczonej przez SGO „Polesie”, konkurs recytatorski poezji Marianny Bocian
RADZYŃ PODLASKI	Dożynki Gminne, Gminny Dzień Strażaka, Gminny Dzień Dziecka, Obchody jubileuszu miejscowości.
KĄKOLEWNICA	Pikniki na strzelnicy, Gminny Konkurs Piosenki, Grand Prix Lubelszczyzny w szachach, Turniej

	Tańca Towarzyskiego, Mały Konkurs Recytatorski, Ogólnopolskie Spotkanie Modelarzy, Piknik z okazji Dnia Dziecka, Święto Kwitnącej Truskawki w Turowie, Spotkanie karnawałowe PIEROGI, Festiwal Piosenki Podlaskiej, Spotkanie Oplatkowe, Gminne Święto Kobiet
KOMARÓWKA PODLASKA	MOTO PIKNIK w Komarówce Podlaskiej, Dożynki Gminne, Powiatowe Spotkanie z Piosenką Ludową w Komarówce Podlaskiej, Regionalny Kiermasz Sztuki Ludowej, Powiatowe Spotkanie z Folklorem i Dobrym Humorem, Powiatowy Przegląd Pieśni Maryjnej w Kolembrodach, Powiatowy Festiwal Pieśni Patriotycznej w Komarówce Podlaskiej, Przegląd Kapel Ludowych w Kolembrodach
MIASTO RADZYŃ PODLASKI	Warsztaty Teatralne „Dialogi”, Ogólnopolskie Spotkania z Piosenką Autorską „ORANŻERIA”, Dni Karola Lipińskiego, Radzyńska Paraolimpiada
ULAN MAJORAT	„I can be a star” Konkurs Piosenki Angielskiej, Wojewódzki Konkurs Zespołów Tanecznych Dożynki Gminno-Parafialne, Groch z Kapustą po Ulańsku (Zespół Tradycja), Na ludową nutę (Zespół Melodia), Warsztaty Teatralne, Młodzieżowa Orkiestra Dęta, Zespół Pieśni i Tańca Ulaniacy, Warsztaty gitarowe (zespół No Name), Rodzinny Dzień Sportu, Ulańska Noc Kultury
WOHYŃ	Dożynki Gminne (Gminno - Parafialne), Świerżowisko – spotkanie zespołów śpiewaczy ludowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych LGD „Zapiecek”

Na obszarze LGD w roku 2020 zarejestrowanych w systemie REGON było łącznie 215 fundacji, stowarzyszeń i organizacji pozarządowych. Najwięcej formalnie działających organizacji funkcjonuje na terenie miasta Radzyń Podlaski. W gminach wiejskich najwięcej zarejestrowanych organizacji funkcjonuje na terenie gminy Borki i gminy Radzyń Podlaski. Działalność organizacji pozarządowych skupia się głównie na działalności: wspomagającej rozwój gospodarczy, rozwój przedsiębiorczości, rozwój wspólnot i społeczności lokalnych, promocji kultury i sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji, promocji kultury fizycznej.

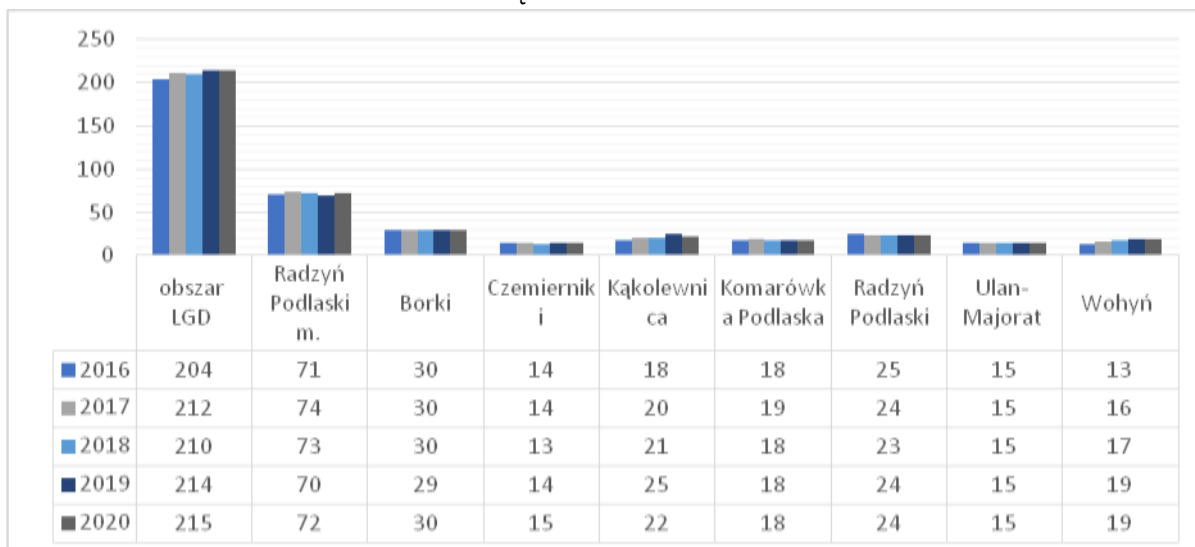
Na obszarze LGD wśród organizacji pozarządowych działają także jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych (61 jednostek), najwięcej działa w gm. Borki (11) i gm. Kąkolewnica (11). Działalność swoją prowadzą również Koła Gospodyń Wiejskich (KGW) zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Kół Gospodyń Wiejskich prowadzonym przez ARiMR, pełniąc bardzo ważną rolę w społeczno - kulturowym życiu poszczególnych miejscowości oraz w zachowywaniu tradycyjnych obrządków, potraw i tradycji. Na analizowanym obszarze istnieje 38 zarejestrowanych KGW², w tym w gminach: Kąkolewnica (10) Borki (6), Komarówka Podlaska (4), Czemierniki (6), Radzyń Podlaski (3), Ulan- Majorat (5), Wohyń (4).

Na obszarze LGD rozwija się amatorski ruch sportowy. Działa tu 8 ludowych klubów i zespołów sportowych oraz 16 uczniowskich ludowych klubów sportowych, w tym 12 w gminie Borki. Ponadto, w Komarówce Podlaskiej funkcjonuje jednosekcyjny Klub Sportowy „Husar” liczący 40 członków, popularyzujący strzelectwo sportowe, licencjonowany przez PZSS.

² Źródło: <https://krkgw.arimr.gov.pl> [dostęp w dn. 04.11.2022 r.]

WYKRES 9 FUNDACJE, STOWARZYSZENIA I ORGANIZACJE POZARZĄDOWE NA OBSZARZE LGD W PODZIALE NA POSZCZEGÓLNE GMINY NALEŻĄCE DO STOWARZYSZENIA

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Obecna oferta dla seniorów na obszarze LSR koncentruje się na wsparciu przez Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej, Gminne Ośrodki Kultury, działania prowadzone przez Polski Związek Emerytów i Rencistów, część organizacji pozarządowych i jst. Poniżej informacja o klubach seniora gdzie prowadzona jest działalność kulturalna i społeczna oraz rehabilitacyjna dla seniorów.

Klub Seniora CZAS w Radzynie Podlaskim, Stowarzyszenie Klub Seniora RADZYŃSKIE WRZOSY, Klub Seniora w Wohyniu, Klub Seniora w Kąkolewnicy, Klub Seniora w Borkach, Klub Seniora+ w Osownie- gmina Borki, Klub Seniora „Moda na seniora” w Komarówce Podlaskiej, Koło Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Czemiernikach, Klub Seniora+ w Sętках – gmina Ulan-Majorat, Zakład Opiekuńczo-Lecznicy Ustrzesz- gmina Radzyń Podlaski.

Kluby seniora to działalność stacjonarna w jednym wyznaczonym miejscu w gminie. Działalność LGD była i będzie nastawiona na proponowanie komplementarnego wsparcia poprzez operacje grantowe na działania blisko miejsca zamieszkania seniorów w lokalnych świetlicach i realizowanych przez lub przy udziale lokalnych NGO.

Oferta dla młodzieży obejmuje głównie działalność prowadzoną przez szkoły i Gminne Ośrodki Kultury (Biblioteki). OSP organizują młodzieżowe drużyny strażackie. KGW są otwarte na młode osoby chcące włączyć się w działalność kół. Aby zaangażować młodych w sprawy społeczne podejmowano działania prowadzące do stworzenia Młodzieżowej Rady Powiatu oraz Młodzieżowej Rady Miasta Radzyń. W gminie Borki powołano Młodzieżową Radę Gminy. Na terenie Radzyna działa Szczęp Harcerski „Infinity” propagujący wartości patriotyczne, postawy społeczne. Harcerze organizują sobie aktywnie czas wolny. Ważnym elementem oferty dla młodzieży są kluby sportowe:

Uczniowski Klub Sportowy „Bystrzyca”, Uczniowski Klub Sportowy „Iskra”, Uczniowski Klub Sportowy, Uczniowski Ludowy Klub Sportowy „Wolanka”, Uczniowski Klub Sportowy „Krasovia-Krasew”, Uczniowski Klub Sportowy „ORIENT”, Ludowy Klub Sportowy „Orzeł”, Klub Sportowy „Grom”, Uczniowski Klub Sportowy „VICTORIA”, Klub Sportowy „AZ-BUD”, Gminny Ludowy Klub Sportowo-turystyczny „HUSAR” w Komarówce Podlaskiej, Klub Sportowy „AMARENA”, Klub Sportowy „KS PASZKI”, Gminny Ludowy Klub Sportowy „UNIA” w Żabikowie, Klub Sportowy „PŁUDZIANKA PŁUDY”, Klub Sportowy „MŁODZIEŻÓWKA”, Młodzieżowy Klub Radzyńskie Centrum „TAEKWON-DO”, Klub Sportowy „AKADEMIA PIŁKARKSA ULAN- MAJORAT”, Uczniowski Klub Sportowy „Sprint” Ulan-Majorat, Uczniowski Klub Sportowy „Turysta”, Gminny Klub Sportowy „ABSOLWENT”, Uczniowski Klub Sportowy „Sokół”, Międzyszkolny Uczniowski Ludowy Klub, Sportowy „Technik-Orion”, Ludowy Klub Sportowy „ORLETA SPOMLEK”, Powiatowy Szkolny Związek Sportowy, Uczniowski Klub Tenisa Stołowego „Alfa”, Uczniowski Klub Sportowy „Horyzont”, Uczniowski Klub Sportowy przy Specjalnym Ośrodku Szkolno Wychowawczym „Promień”, Międzyszkolny Uczniowski Klub Karate Kyokushin „RAPTOR”,

Inne możliwości zaangażowania na terenie LSR dla młodych to:

Młodzieżowa Orkiestra Dęta Czemierniki- Radzyń Podlaski, Radzyńskie Towarzystwo Szachowe, Dziecięcy zespół tańca ludowego „Borkowiaczek” - gmina Borki, Zespół Pieśni i Tańca „ULANIACY” (Ulan-Majorat), ARTI SENTEMO KAMERALNA

ORKIESTRA AKORDEONOWA z Radzyna Podlaskiego, Grupa Taneczna „Fancy Flow” w Kąkolewnicy, Sekcja karate Kyokushin w Kąkolewnicy.

Oferta LSR będzie komplementarna do oferowanej obecnie. Większość działań proponowanych jest w Radzynie Podlaskim, co powoduje problemy z komunikacją i uniemożliwia wielu młodym osobom na uczestnictwo. Działania przewidziane w LSR będą prowadzone bliżej miejsca zamieszkania młodych ludzi, w większym stopniu nacisk będzie położony na realizację pomysłów własnych młodych ludzi.

4.2.4 Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości

Obszar LGD jest typowo rolniczym terenem. Tereny wiejskie zamieszkuje 41 729 osób tj. 74% ogółu ludności obszaru (dane na 31.XII.2020 r.). Według Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2020 roku na obszarze LGD dominują gospodarstwa indywidualne, prowadzące sprzedaż produktów rolnych (łącznie 6 018 gospodarstw). Średnia powierzchnia gospodarstwa indywidualnego wynosi 9,88 ha.

W zakresie specjalizacji upraw w rolnictwie dominują uprawy zbóż, rzepaku, rzepiku i ziemniaków. Dodatkowo na terenie LGD uprawia warzywa gruntowe. Ważną specjalizacją rolnictwa jest hodowla zwierząt gospodarskich, w szczególności bydła i trzody chlewnej. Największy chów zwierząt ma miejsce w gminach Ulan- Majorat, Wohyń, Radzyń Podlaski, Komarówka Podlaska.

Na terenie LGD działa 6062 małych gospodarstw według klas wielkości ekonomicznej do 25 tys. euro. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego jest to całkowita standardowa produkcja gospodarstwa rolnego wyrażona w euro.

Liczba gospodarstw rolnych na terenie LSR wynosiła w 2020 roku 6939. Ze względu na powierzchnię, małe gospodarstwa do 10 hektarów stanowią ponad 72% ogółu gospodarstw rolnych.

W roku 2020 liczba podmiotów gospodarki narodowej ogółem zarejestrowana na obszarze LGD wynosiła 4299, z czego 3 438 podmiotów to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Największa liczba podmiotów zarejestrowana była na terenie gmin: Radzyń Podlaski i Kąkolewnica oraz w mieście Radzynie Podlaskim.

Przedsiębiorczość obszaru LGD koncentruje się przede wszystkim na terenie miasta Radzyna Podlaskiego. Radzyń jako miasto powiatowe stanowi naturalne centrum usług. Tu zlokalizowane są instytucje wspierające rozwój przedsiębiorczości, tj. Powiatowy Urząd Pracy, oddział ZUS, Urząd Skarbowy, a także podmioty komercyjne tj. banki, oddział Lubelskiej Fundacji Rozwoju, Cech Rzemieślników i Przedsiębiorców w Radzynie Podlaskim oraz Radzyńskie Stowarzyszenie Przedsiębiorców.

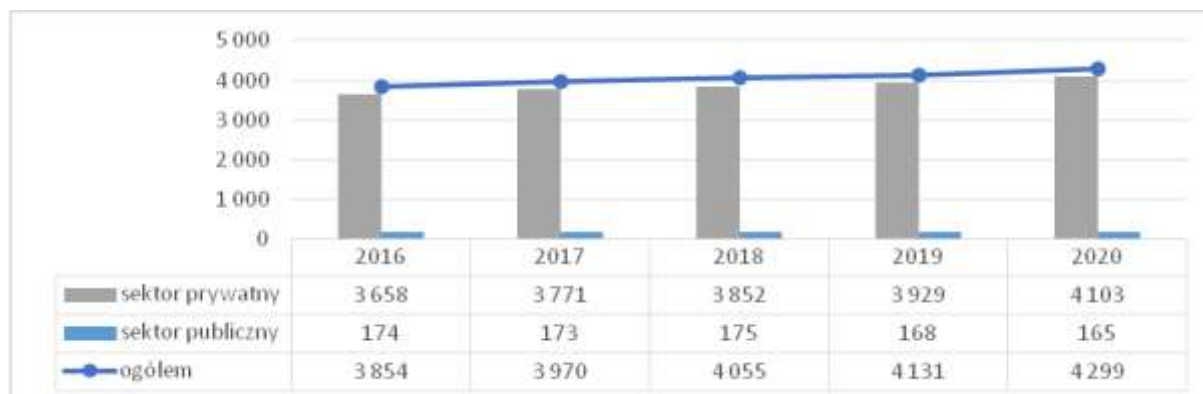
W związku z rolniczym charakterem obszaru dominują usługi i działalność przetwórcza związana bezpośrednio z rolnictwem. Na terenie LGD działają 3 punkty skupu mleka (Komarówka Podlaska, Osowno, Wola Chomejowa), 8 punktów skupu żywca (Derewiczna, Kolembrody, Walinna, Rudnik, Komarówka Podlaska, Borki, Krasew, Ulan – Majorat) oraz 5 sezonowych punktów skupu owoców i warzyw (po 2 w gm. Radzyń Podlaski i Ulan-Majorat i 1 w gm. Komarówka). Funkcjonują również podmioty zajmujące się skupem i przetwórstwem płodów rolnych, do których zaliczamy: młyn, piekarnie, gorzelnie. Działają tu także zrzeszenia producenckie tj.: Grupa Producentów EKO INDYK Sp. Z o.o. (gmina Czemierniki); Spółdzielnia "EKO-TUCZ" z/s w Radzynie Podlaskim; E-TUCZ sp. z o.o. (siedziba Radzyń Podlaski); Spółdzielnia AGRO-PORK (siedziba Radzyń Podlaski); Spółdzielnia Producentów Trzody Chlewnej RAD TUCZ (gmina Radzyń Podlaski); Zrzeszenie Producentów Owoców i Warzyw „Nasz Sad” w Wohyniu; WAMIKA-FRESH SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ (gmina Radzyń Podlaski). Największym przetwórcą na terenie LGD jest Spomlek - spółdzielnia mleczarska, w której skład wchodzi zakłady w Radzynie Podlaskim, Parczewie, Młynarach oraz Chojnicach. SM "SPOMLEK" jest jednym z największych producentów sera żółtego w Polsce.

W roku 2020 na terenie LGD zarejestrowanych w systemie REGON było łącznie 4 103 podmiotów, co oznacza wzrost w stosunku do roku 2016 o 11,5%. Warto podkreślić, iż wzrost ten generuje sektor prywatny.

Odnosząc zarejestrowane podmioty do sekcji PKD wyłania się profil lokalnej przedsiębiorczości. Dominuje działalność gospodarcza prowadzona w: sekcji F (Budownictwo) – 916 podmiotów, sekcji G (Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle) – 873 podmioty, sekcji SiT (Pozostała działalność usługowa oraz Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników)– 369 podmiotów, sekcji H (Transport i gospodarka magazynowa)– 336 podmiotów, sekcji C (Przetwórstwo przemysłowe)– 313 podmiotów, sekcji M (Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna)– 253 podmioty.

Warto dodać, iż 79 podmiotów opiera swoją działalność gospodarczą na sekcji I Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi a 66 na sekcji R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją.

WYKRES 10 PODMIOTY ZAREJESTROWANE W SYSTEMIE REGON WG SEKTORÓW WŁASNOŚCIOWYCH

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Na obszarze LGD dominującą formą prowadzenia działalności gospodarczej jest osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą. W 2020, zgodnie z rejestrem REGON, w takiej formie działalność prowadziło 3 468 podmiotów (tj. aż o 14% więcej niż w roku 2016, kiedy to działalność jako osoba fizyczna prowadziło 3 018 podmiotów).

TABELA 17 PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WPISANE DO REJESTRU REGON WG KLAS WIELKOŚCI W ROKU 2020

Nazwa	Ogółem	0 - 9	10 - 49	50 - 249	250 - 999	1000 i więcej
Obszar LGD	4 299	4 145	123	29	2	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

W zdecydowanej większości wśród przedsiębiorców dominują mikroprzedsiębiorcy. W roku 2020 na obszarze LGD siedzibę miało 4 145 tej wielkości przedsiębiorców. Dodatkowo 123 małych przedsiębiorstw, 29 średnich oraz 2 duże przedsiębiorstwa. Wielkość przedsiębiorstw wpływa na sytuację na lokalnym rynku pracy.

Wskaźnik kryterium 5.7. Przedsiębiorczość na obszarze LSR wg stanu na koniec 2020 roku wynosi 3,32 – obliczono na podstawie następującego wzoru $(0,25 \times 56597) / 4268$

Wielkość przedsiębiorstw oraz dominujące profile prowadzonej działalności mają odzwierciedlenie w lokalnym rynku pracy. Poza pracą w rolnictwie, mikroprzedsiębiorstwami i zatrudnieniem w jednostkach budżetowych, na obszarze LGD w roku 2020 odnotowano 8 581 osób pracujących. W stosunku do roku 2016 wskaźnik ten ma tendencję spadkową (dynamika spadku wynosi -0,63%), potwierdzając narastające problemy społeczno- gospodarcze obszaru LGD.

WYKRES 11 PRACUJĄCY NA OBSZARZE LGD WG PŁCI W LATACH 2016 -2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Analiza pracujących wg płci pokazała, iż na obszarze LGD pracuje znacznie więcej kobiet. Jednak to właśnie kobiety dotknęła trudna sytuacja na rynku pracy. Na przestrzeni lat 2016 -2020 liczba pracujących kobiet zmalała o 2,29, przy jednoczesnym wzroście liczby pracujących mężczyzn o 1,73%.

4.2.5 Infrastruktura turystyczna

BAZA NOCLEGOWA

Gmina Borki

Malinowa Kraina, Wrzosów 66J,

Gmina Kąkolewnica

Zajazd Jarzębinka, Kąkolewnica, ul. Lubelska 64, Dom weselny „U Karasia”, Kąkolewnica, ul. Lubelska 8, Uroczysko w Grabowcu Grzegorz i Elżbieta Sadowscy, Grabowiec 96, Petro-Tur Motel, Turów 56

Gmina Komarówka Podlaska

Noclegi „u Basi”, Komarówka Podlaska, ul. Międzyrzeczka 22, Szkolne Schronisko Młodzieżowe, Komarówka Podlaska, ul. W. Batki 20

Gmina Ulan-Majorat

Zacisze Hotel i Restauracja, Ulan-Majorat 30A, Barbara i Antoni Grochowscy, Ulan Majorat 69b

Radzyń Podlaski

Restoria Hotel, ul. Budowlanych 1, Hotelik Gościenny, ul. Armii Krajowej 8, Hotel Manhatan, ul. Warszawska 37, Hotelik Niedźwiadek, ul. Traugutta 1a, Hotel Pauza, ul. Budowlanych 1, Pałacowa Restauracja&Hotel, ul. Rynek 4, Zajazd Wiedeński, ul. Wisznicka 32, AGRO - Biała Domek, Biała 168B

BAZA GASTRONOMICZNA

Gmina Borki

Grochówka wojskowa, Stacja Paliw SAFARI, Borki

Gmina Kąkolewnica

Petro-Tur Restauracja, Turów 56, Bar Jarzębinka, Kąkolewnica, Rudnik 34a, Pixel Bar, Kąkolewnica, ul. Lubelska 8,

Gmina Komarówka Podlaska

Restauracja Krótka Dwa, Komarówka Podlaska, ul. Krótka 2, Pizzeria KOMA, Komarówka Podlaska, ul. Wojska Polskiego 24

Gmina Radzyń Podlaski

Bar Truck u Betty, Paszki Małe 77A

Miasto Radzyń Podlaski

Restauracja Eldorado, ul. Bohaterów 61, Restauracja Pauza, ul. Budowlanych 1, Restauracja U Karasia, ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 7B, Restauracja Manhatan, ul. Warszawska 37, Kofi&Ti Kawiarnia i Herbaciarnia Artystyczna, ul. Warszawska 15, Bar Kawowy Litwiniec Joanna, ul. Dąbrowskiego 6, Gryzli Bar, ul. Gwardii 6, Halo Obiadek, ul. Kościuszki 42, Dziupła Fast Food Bar, ul. Kard. S. Wyszyńskiego 8b, Pizzeria Królewska, ul. Warszawska 1, Pizzeria Tomato, ul. wojska Polskiego 6, Pizzeria The Best, ul. Pocztowa 4, Strefa Smaków, ul. Pocztowa 4, Restauracja Wietnamska Phuc, ul. Zabielska 71, Sushi Szczygieł, ul. Wojska Polskiego 13B, Warszawska 34 Pizza & Burger, ul. Warszawska 34, Bistro Euforia, ul. Kard. S. Wyszyńskiego 14, Bistro Wrząca Woda, ul. Armii Krajowej 36/U1, Pierozkowo, ul. Wyszyńskiego 17/4, Pałacowa Restauracja & Hotel, ul. Rynek 4, Bistro „Do Syta”, ul. Pocztowa 4/5

Gmina Ulan-Majorat

Zacisze Hotel i Restauracja, Ulan-Majorat 30A

Gmina Wołyń

Pizzeria Presto, Wołyń, ul. Średnia 35, Szynceł&Pizza, Suchowola 137a

SPORT I REKREACJA

Ośrodki jeździeckie

Kuc-Landia, Radzyń Podlaski, Białka 1B, Radzyński Klub Jeździecki, Radzyń Podlaski, ul. Lotnicza 1, Stajnia Borysiuk, Radzyń Podlaski, Główna 2, A.G.J. „Zarośla” Dorota Górską, Ulan, Sętki 78

Sporty wodne

Kryta pływalnia Aqua Miś, Radzyń Podlaski, ul. Sikorskiego 15A

Punkt Informacji Turystyczno-Kulturowej

Radzyń Podlaski, ul. Jana Pawła II 2, tel. 83 352 15 60

SZLAKI TURYSTYCZNE

Szlaki Rowerowe

Na terenie LSR znajduje się kilka wytyczonych i oznakowanych szlaków turystyki rowerowej. Najistotniejszym z nich jest Szlak Greenway (ok. 100 km), będący częścią Szlaku Greenways Dziedzictwo Wschodu. Inicjatorem jego wyznaczenia była Lokalna Grupa Działania „Zapiecek”. Przylegają do niego lokalne szlaki (ok. 150 km), pokazujące najpiękniejsze i najciekawsze zakątki 7 gmin wiejskich naszego powiatu oraz miasto Radzyń Podlaski.

Najpopularniejszym z nich jest niebieski szlak rowerowy „Doliną Tyśmienicy” (50 km). Przy nim znajdują się zabytki radzyńskiej ziemi i tereny wyjątkowe przyrodniczo, zaczynając od pałacu Potockich i sanktuarium MBNP w Radzynie, poprzez siedzibę Firlejów w Czemiernikach, pałacyk w Branicy Radzyńskiej, kończąc na urokach Doliny Tyśmienicy z jej bogatymi siedliskami ptactwa. Dzięki wspólnemu działaniu LGD „Zapiecek” i samorządów powstało wiele dedykowanych, zwłaszcza turystom rowerowym, obiektów małej infrastruktury: wiat, miejsc ogniskowych, stojaków na rowery, placów zabaw, zewnętrznych siłowni itd. Trwają prace koncepcyjne i projektowe nad rozbudową tej sieci.

Szlaki Pieszce:

- czerwony (LU 1626 – o długości 24 km) – od parku miejskiego w Radzynie Podlaskim do miejsca pamięci pomordowanych w lesie koło miejscowości Sitno i dalej do Kocka
- żółty (LU 1627) – zwany też szlakiem radzyńskich zespołów pałacowo-parkowych, ma długość 23,6 km i prowadzi z Radzyna Podlaskiego do Czemiernik
- zielony (LU 1625) – ma długość 29,7 km i prowadzi wokół Radzyna przez Bedlno, Turów i Białkę

Jeździecki Szlak Historyczno-Przyrodniczy Radzyńskiej Krainy Serdeczności. Szlak wytyczony został w zachodniej części powiatu (gminy Kąkolowica, Ulan, Borki i Czemierniki) i prowadzi z północy (Brzozowica Duża) przez kompleks leśny na północ od Radzyna, okolice rezerwatu „Czapliniec”, dolinę Bystrzycy i Tyśmienicy do Radzyna Podlaskiego. Na szlaku czeka nas nie tylko wiele atrakcji przyrodniczych, ale także miejsc pamięci (uroczysko Baran, przeprawa SGO Polesie) i zabytków.

TABELA 18 TURYŚCI KORZYSTAJĄCY Z NOCLEGÓW NA TERENIE LGD.

Nazwa	Turyści korzystający z noclegów na 1000 ludności					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LGD	68,11	53,63	68,44	59,47	30,65	45,61

Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Dane GUS wskazują, że ruch turystyczny na terenie LGD osłabił się w czasie pandemii i wraca powoli do poziomu sprzed obostrzeń. Należy wesprzeć ofertę turystyki i rekreacji aby wesprzeć ten trend.

4.3 Grupy docelowe

Młodzież do 25 roku życia

Diagnoza - Stosunek osób w wieku przedprodukcyjnym do osób w wieku poprodukcyjnym jest niekorzystny. Najmniejszy procentowo spadek bezrobocia wśród osób bezrobotnych w wieku do 25 lat, należy pamiętać, że duża liczba osób w tym przedziale wieku kształci się co uniemożliwia rejestrację jako bezrobotny. Ograniczenie dostępu do usług (edukacji pozaszkolnej, rekreacji, rozrywki) ze względu na miejsce zamieszkania na terenach wiejskich z ograniczoną komunikacją zbiorową. Oferta lokalna (zajęcia, infrastruktura, możliwości ciekawego spędzania czasu) ograniczone głównie do miejscowości gminnych przy GOK i GBP i miasta Radzyna Podlaski.

Partycypacja - W ankiecie wsparcie osób do 25 roku życia było często wskazywaną opcją po elementach związanych z przedsiębiorczością, seniorach i niepełnosprawnymi. Warsztaty na spotkaniach w gminach – wskazywano na brak oferty atrakcyjnego spędzania czasu dla młodzieży, problemy z wyalienowaniem młodych ludzi, zanik umiejętności interpersonalnych w obszarze kontaktu z rówieśnikami. Warsztaty przyszłościowe i fiszki - pomysłów zebrano pomysły na działania, które będą podstawą projektu grantowego. Na spotkaniach z młodzieżą w szkołach przeprowadzono badanie ankietowe i rozmowę o potrzebnym wsparciu.

Seniorzy

Diagnoza - wysokie wskaźniki starzenia się społeczności, ograniczenie dostępu do usług, nierozwinięta branża srebrnej gospodarki, brak lokalnej oferty spędzania czasu, zdrowia, rehabilitacji, ograniczone środki NGO na budowanie oferty dla seniorów.

Partycypacja – ankieta wskazuje seniorów jako grupę najbardziej potrzebującą wsparcia. Na spotkaniach w gminach wskazywano problemy samotności seniorów, niewystarczającej oferty (ograniczona liczba miejsc, finansowane w systemie projektowym miejsca dziennego pobytu seniorów co powoduje, że koniec projektu, koniec wsparcia), problemy związane z brakiem komunikacji publicznej w wielu miejscowościach. Warsztaty przyszłościowe i fiszki projektów wskazały pomysły na granty poprawiające sytuację seniorów.

Grupy w niekorzystnej sytuacji: osoby z niepełnosprawnościami, rolnicy z małych gospodarstw, kobiety

Diagnoza – osoby z niepełnosprawnościami borykają się z problemami dostępności podobnie jak seniorzy, brak dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych miejsc pracy, niepełnosprawni stanowią duży odsetek populacji, około 10 % wsparcia pomocy społecznej jest skierowana na osoby niepełnosprawne.

Kobiety mimo, że stanowią większość na obszarze LGD to częściej migrują, szczególnie młode kobiety, zmniejsza się ich udział wśród osób zatrudnionych.

Rolnicy z małych gospodarstw - rozdrobnione rolnictwo, duża liczba małych gospodarstw, dobre warunki do rozwoju agroturystyki, niewielkie dochody z tradycyjnego rolnictwa przy małym areale.

Partycypacja – drugi po seniorach wynik w ankiecie zanotowała grupa osób niepełnosprawnych, mieszkańcy dostrzegają problemy osób z niepełnosprawnościami także na spotkaniach w tym na warsztatach przyszłościowych. Kobiety uzyskały w ankiecie podobny wynik jak młodzi ludzie. Warsztaty przyszłościowe wskazują na potrzebę rozwoju sektora czasu wolnego i turystyki w tym agroturystyki i turystyki na wsi.

NGO

Diagnoza – sektor pozarządowy boryka się ze spowolnieniem wywołanym przez ograniczenia pandemii covid, duża aktywność sektora szczególnie w obszarze kultury i tradycji, posiada dostęp do wielu zmodernizowanych świetlic gdzie istnieją możliwości realizacji projektów.

Partycypacja – na spotkaniach w gminie sygnalizowano potrzeby związane ze wzmocnieniem potencjału NGO poprzez podniesienie kwalifikacji i umiejętności oraz doposażenie w wielu obszarach. Warsztaty przyszłościowe pokazały gotowość sektora do realizacji operacji dla podniesienia potencjału osób młodych i seniorów, fiszki projektowe pozwoliły określić jakie potrzeby istnieją w NGO.

Przedsiębiorcy

Diagnoza – większość firm to firmy mikro i małe, dominują tradycyjne nieinnowacyjne sektory usług jak budownictwo i handel, powoli rozwija się sektor gastronomii, turystyki i rekreacji, na terenie LGD wskazano dobre warunki do rozwoju sektora wypoczynku i wzrastające zapotrzebowanie na usługi rekreacji i turystyki wiejskiej, rośnie liczba firm na terenie LGD.

Partycypacja – ankieta wskazuje jednoznacznie, że mieszkańcy oczekują wsparcia sektora gospodarki, spotkania w gminach oraz warsztaty przyszłościowe określają istniejące firmy jako mające największe szanse na wprowadzenie trwałej zmiany na rynku pracy, wskazywano na sektor spędzania czasu wolnego jako najbardziej perspektywiczne.

Samorządy i ich jednostki

Diagnoza – LGD współpracuje z wszystkimi jednostkami samorządu na swoim terenie, gminy sygnalizują potrzeby zarówno z obszaru rozwoju infrastruktury rekreacji i turystyki jak też dostępności. Aktywne są instytucje Kultury jak GOK i GBP.

Partycypacja – Ankieta wskazuje jako największą potrzebę rozwój infrastruktury rekreacji i turystyki, na warsztatach przyszłościowych oraz przy okazji ustalania budżetu zdecydowano o przeznaczeniu środków na wsparcie małej ogólnodostępnej infrastruktury rekreacji i turystyki. Dyskutowano o nowych możliwościach jakie daje ustanowienie obszaru Smart Village. Samorządy zadeklarowały gotowość do współpracy przy realizacji koncepcji SV. Oczekuje się także, że realizacja koncepcji przyczyni się do wzmocnienia synergii i rozwoju innowacji.

4.4 Innowacyjne elementy w kontekście lokalnym

Planujemy zastosować wypracowaną podczas przeprowadzonych konsultacji społecznych naszą definicję innowacyjności w następujących przedsięwzięciach: P.2.1 „Inwestycje nieinfrastrukturalne wspierające inkluzyjność – „Niezatarte wspomnienia”” P.2.1 „Wsparcie działalności pozarolniczej wspierającej ofertę aktywności/wypoczynku na terenie LSR” (szerzej opisano w rozdziale 6). Ponadto koncepcje Inteligentnych Wiosek będą zawierać innowacyjne rozwiązania i propozycje.

4.5 Współpraca z innymi podmiotami terytorialnymi

LGD zaangażuje się w promowanie i animowanie partnerstw przez co wesprze zarówno lokalne, jak i ponadlokalne inicjatywy podmiotów z obszaru LSR oraz realizację projektów partnerskich krajowych i międzynarodowych.

W LSR uwzględniono wykorzystanie wsparcia finansowego z programów krajowych i regionalnych, które nie wdrażają instrumentu RLKS, ale w ramach których planowane są nabory w których LGD może wziąć udział. LGD planuje też aplikować o środki z programów UE na zasadach ogólnych, a także z innych źródeł, które opisano szczegółowo w rozdziale 5.

LGD ukierunkowała rozwój obszaru jednoczesnym poszanowaniem warunków przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego oraz szczególnej wrażliwości na wymiar społeczny rozwoju lokalnego. Przedsięwzięcia zaplanowane w LSR obejmują przedsiębiorczość, uwzględniając sytuację lokalną m.in. posiadane zasoby przyrodnicze i kulturowe oraz popyt na usługi określonego rodzaju (gospodarka wolnego czasu itp.)

Ważna dla realizacji LSR jest współpraca z innymi podmiotami terytorialnymi jak gminy, starostwo powiatowe czy ZIT MOF Radzyna Podlaskiego. Partnerzy z sektora publicznego otrzymują wsparcie na realizację operacji w zakresie małej infrastruktury. Na etapie konsultacji samorządy zasygnalizowały gotowość do włączenia się w przygotowanie koncepcji Smart Village.

Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia

5.1 Opis zgodności i komplementarności z innymi dokumentami planistycznymi/ strategiami w szczególności strategiami rozwoju województwa/województw poprzez porównanie celów i założeń tych dokumentów z celami LSR i wykazanie ich spójności

Uwzględniając obszary strategicznej interwencji o znaczeniu krajowym, wskazane w KSRR 2030, większość gmin należących do Stowarzyszenia i współtworzących obszar LSR stanowi obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Ramy i uwarunkowania rozwoju regionu wyznacza strategia wojewódzka.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku została przyjęta Uchwałą Nr XXIV/406/2021 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 29.03.2021 r. W SRWL 2030, poza odwołaniem do OSI krajowych, wyznaczono ramy regionalnych obszarów strategicznej interwencji adekwatne do diagnozy i specyfiki województwa. Odnosząc się do uwarunkowań regionalnych, obszar LGD „Zapiecek” funkcjonalnie obejmuje teren OSI PODLASKI oraz trzy z gmin, tj. Miasto Radzyń Podlaski, Gmina Radzyń Podlaski, Gmina Borki dodatkowo współtworzą Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Radzyń Podlaski. W SRWL 2030 przyjęto priorytet rozwoju dla OSI PODLASKI, którym jest „Gospodarcze wykorzystanie potencjału krajowych i europejskich korytarzy transportowych”.

Kierunki interwencji / tematyczne obszary wsparcia OSI PODLASKI, w kontekście realizacji celów SRWL 2030, ważne w kontekście działalności LGD „Zapiecek” i komplementarności interwencji podejmowanej na obszarze LSR to m.in.:

2.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich

Stymulowanie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości

Przeciwdziałanie wykluczeniu transportowemu

Poprawa dostępności do świadczonych podstawowych usług społecznych

Wspieranie usług publicznych służących rozwijaniu działalności kulturalnej, wzmocnieniu poczucia tożsamości lokalnej i budowie społeczeństwa obywatelskiego

3.2. Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw

Rozwijanie sektora logistycznego (infrastruktura, systemy zarządzania, usługi, kompetencje i umiejętności kadr)

3.4 Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu

Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych

4.4 Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej

Wspieranie działań i współpraca z właściwymi podmiotami na rzecz realizacji inwestycji sprzyjających pogłębianiu kontaktów międzyregionalnych, w tym w zakresie infrastruktury granicznej (budowa i rozbudowa przejść granicznych oraz dostosowanie ich do obsługi ruchu turystycznego) oraz poprawiającej dostępność do przejść granicznych (drogi, linie kolejowe, parkingi buforowe, infrastruktura turystyczna).

Oprócz Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030³ nowa LSR jest zgodna z Strategią Rozwoju Ponadlokalnego Gmin i Powiatu Radzyńskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2035 roku. Są to aktualne dokumenty o charakterze ponad lokalnym z obszaru LGD „Zapiecek”. Wszystkie te dokumenty są zgodne z LSR poprzez skierowanie na realizację podobnych celów. Komplementarność tych dokumentów polega na nieco innym sposobie realizacji celów, wspieraniu różnych podmiotów na drodze realizacji celów jak również uzupełniających się sposobów działania.

---

³ Strategia ZIT MOF Radzyna Podlaskiego jest w fazie przygotowania.

TABELA 19 SPÓJNOŚĆ LSR Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI DOTYCZĄCYMI OBSZARU LSR.

	Cele LSR	Przedsięwzięcia LSR	Dokumenty, dla których określono spójność planowanych do realizacji w LSR przedsięwzięć z celami dokumentów planistycznych
1	LSR		Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030.
3	Cel szczegółowy 1 Aktywizacja i włączenie	Przedsięwzięcie 1 Biblioteka – „Niezatarte wspomnienia” Przedsięwzięcie 2 Wzmacnianie potencjału inkluzywności i aktywności na terenie LSR Przedsięwzięcie 3 Infrastruktura wzmacniająca dostępność Przedsięwzięcie 4 Współpraca Przedsięwzięcie 5 Smart Village	Cel strategiczny 4 SPOŁECZEŃSTWO Wzmacnianie kapitału społecznego będzie realizowany dzięki osiągnięciu następujących celów operacyjnych: 4.1. Rozwijanie kapitału ludzkiego 4.3. Włączenie i integracja społeczna Cel strategiczny 3 GOSPODARKA Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu 3.3. Promocja i rozwój usług prozdrowotnych, uzdrowiskowych oraz gospodarki senioralnej
4	Cel szczegółowy 2 Rozwój zdrowej dla ciała i ducha oferty spędzania czasu na terenie LSR	Przedsięwzięcie 1 Wsparcie działalności pozarolniczej wspierającej ofertę aktywności/wypoczynku na terenie LSR Przedsięwzięcie 2 Wzmacnianie oferty zdrowej aktywności na terenie LSR Przedsięwzięcie 3 Infrastruktura wzmacniająca ofertę wypoczynku i rekreacji na terenie LGD	Cel strategiczny 3 GOSPODARKA Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu będzie osiągnięty dzięki realizacji następujących celów operacyjnych: 3.2. Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw 3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu
1	LSR		Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Gmin i Powiatu radzyńskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2035 roku.
3	Cel szczegółowy 1 Aktywizacja i włączenie	Przedsięwzięcie 1 Biblioteka – „Niezatarte wspomnienia” Przedsięwzięcie 2 Wzmacnianie potencjału inkluzywności i aktywności na terenie LSR Przedsięwzięcie 3 Infrastruktura wzmacniająca dostępność Przedsięwzięcie 4 Współpraca Przedsięwzięcie 5 Smart Village	Cel strategiczny 1 Szczęśliwi mieszkańcy realizowany przez cele operacyjne: 1.1. Wsparcie opieki zdrowotnej i senioralnej 1.4. Rozwój aktywności społecznej Cel strategiczny 2 Atrakcyjna przestrzeń realizowany przez cele operacyjne: 2.4. Poprawa dostępności komunikacyjnej
4	Cel szczegółowy 2 Rozwój zdrowej dla ciała i ducha oferty spędzania czasu na terenie LSR	Przedsięwzięcie 1 Wsparcie działalności pozarolniczej wspierającej ofertę aktywności/wypoczynku na terenie LSR Przedsięwzięcie 2 Wzmacnianie oferty zdrowej aktywności na terenie LSR Przedsięwzięcie 3 Infrastruktura wzmacniająca ofertę wypoczynku i rekreacji na terenie LGD	Cel strategiczny 1 Szczęśliwi mieszkańcy realizowany przez cele operacyjne: 1.2. Stworzenie nowych miejsc pracy Cel strategiczny 2 Atrakcyjna przestrzeń realizowany przez cele operacyjne: 2.3. Wsparcie infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej

Źródło: opracowanie własne.

Zgodność z celami określonymi w programach, z których finansowana będzie LSR

Lokalna Strategia Rozwoju jest zgodna z celem WPR czyli SO8 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa.

CS 8.P 10. Włączenie osób z grup defaworyzowanych lub wykluczonych na obszarach wiejskich – osiąga zgodność w ramach celu 1 LSR i wszystkich zawartych tam przedsięwzięć poprzez włączenie grup w niekorzystnej sytuacji oraz seniorów i młodych.

CS 8.P 12. Zaangażowanie młodych w życie lokalne, w tym w podejmowaniu decyzji, tworzenie sieci społeczności, poprzez aktywizację młodych ludzi w ramach przedsięwzięcia zgodność - P.1.1. i P1.2.

CS 8.P 4. Poprawa dostępu do infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej przedsięwzięcie - zgodność z P.2.3 LSR.

CS 8.P 9. Rozwój przedsiębiorczości poprzez tworzenie i utrzymanie miejsc pracy i dywersyfikację dochodów, zgodność w ramach działania P.2.1.

CS 8.P 11. Stymulowanie rozwoju lokalnego przez innowacje, cyfryzację i wykorzystanie potencjału endogenicznego – poprzez przygotowanie koncepcji Smart Village w P.1.5 LSR.

CS 8.P 6. Poprawa dostępu do usług publicznych w zakresie opieki, zdrowia, kultury i dziedzictwa kulturowego zgodność z przedsięwzięciem P 1.2. i P.2.2

LSR zakłada projekt własny oraz partnerski związany z włączeniem i aktywizacją ludzi młodych, seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami. Przewidziano środki na wsparcie lokalnych liderów i NGO. Przedsięwzięcia zaplanowane w LSR będą miały wpływ na dywersyfikację dochodów gospodarstw rolnych przez wsparcie działalności agroturystycznej i zagród edukacyjnych. Włączenie i aktywizacja osób z grup w niekorzystnej sytuacji oraz młodych i seniorów na obszarach wiejskich, poprzez szereg działań między innymi granty i projekty w partnerstwie oraz operacje własne. Wsparcie tworzenia koncepcji Smart Village będzie miało wpływ na stymulowanie rozwoju lokalnego przez innowacje, cyfryzację i wykorzystanie potencjału endogenicznego. Wybór grup docelowych obejmie osoby młode do 25 roku życia co poprawi ich zaangażowanie w życie lokalne. W LSR przewidziano wsparcie na poprawę dostępu do infrastruktury turystyczno rekreacyjnej oraz infrastruktury dostępności. LSR będzie wspierać współpracę poprzez zachęcanie do projektów w partnerstwie. Duża część środków jest przeznaczona na rozwój przedsiębiorczości i tworzenie oraz utrzymanie miejsc pracy oraz dywersyfikację dochodów rolników.

Komplementarność i synergia pomiędzy celami LSR i pozostałych dokumentów

Cele i przedsięwzięcia LSR będą finansowane głównie z środków dedykowanych RLKS czyli z Planu Strategicznego dla WPR 2023-2027. Jak wykazano wyżej cele i przedsięwzięcia LSR są spójne z celami zawartymi w innych dokumentach strategicznych, które wyznaczają ramy realizacji działań dla innych kluczowych podmiotów na obszarze LSR. Są to poszczególne Gminy oraz Starostwo Powiatowe w Radzynie Podlaskim. Komplementarność w tym przypadku będzie dotyczyć różnych operacji, realizowanych przez różne podmioty ale służące realizacji podobnych celów. Przykłady komplementarności pomiędzy przedsięwzięciami realizowanymi przez różne podmioty widzimy porównując plany gmin czy starostwa w zakresie inwestycji. Samorządy mogą realizować operacje inwestycyjne z Programu Inwestycji Strategicznych Polski Ład np. w zakresie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości poprzez inwestycje w przygotowanie terenów inwestycyjnych natomiast LGD poprzez wsparcie rozpoczynania i rozwoju działalności gospodarczej wspiera lokalne firmy lub osoby, które zamierzają rozpocząć lub rozwijać działalność gospodarczą.

Podobnym przykładem może być wsparcie z Funduszy unijnych Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 gdzie za pośrednictwem szeregu instrumentów finansowych Zarząd Województwa wspiera przedsiębiorców. W ramach Działania FELU.02.06 Inwestycje rozwojowe w MŚP możliwe jest aby przedsiębiorcy z terenu LGD pozyskiwali fundusze na inwestycje w środki trwałe, w tym infrastrukturę badawczą, w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach bezpośrednio związane z działaniami badawczymi i innowacyjnymi. Komplementarne do tego działania są przedsięwzięcia 2.1 LSR przewidujące wsparcie osób i firm zamierzających podjąć inwestycje w środki trwałe ale bez konieczności wykazania, że są bezpośrednio związane z działaniami badawczymi. W obu przypadkach następuje wzrost przedsiębiorczości na terenie LGD.

Przedsięwzięcie 1.2 oraz 2.2 LSR wspierają działania organizacji pozarządowych w formie grantów najczęściej w oparciu o infrastrukturę wybudowaną lub wyremontowaną przez samorządy ze środków własnych lub Unii Europejskiej czy funduszy krajowych.

Smart Village to nowy sposób myślenia o rozwoju obszarów wiejskich. Należy się spodziewać, że miejscowości objęte koncepcją SV będą rozwijać się w sposób bardziej planowy, harmonijny i nowoczesny dzięki koncepcji, która pomoże wyznaczyć kierunki rozwoju. W Przedsięwzięciu 1.5 LSR przewiduje grant na wykonanie koncepcji SV. Komplementarność

polega na wykorzystaniu środków z LGD na przygotowanie koncepcji, którą realizować mogą samorządy, rolnicy oraz przedsiębiorcy wraz z NGO za pomocą dowolnych środków własnych i zewnętrznych. LGD dodatkowo wspierać będzie operacje przewidziane do realizacji na obszarze obowiązywania koncepcji SV poprzez premiowanie operacji na ocenie według lokalnych kryteriów wyboru.

Zasadniczo planuje się, aby głównym źródłem finansowania przedsięwzięć realizowanych w ramach SV oprócz środków WPR były środki UE w ramach Funduszy Europejskich dla Lubelskiego, w szczególności przeznaczone na „wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach wiejskich, cyfryzacji i innowacji”. Poza wskazanym źródłem przewiduje się także możliwość współfinansowania projektów ze źródeł sektorowych (Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Fundusz Sprawiedliwości itp.). Mniejsze środki choćby od ARIMR dla KGW czy fundusz sołecki. Taki montaż finansowy uwzględniający różne metody pozyskiwania środków finansowych, wskazuje wprost na komplementarność przyjętych rozwiązań.

Cele i przedsięwzięcia LSR na których realizację wnioskodawca zamierza ubiegać się o wsparcie z innych programów /strategii

W związku z ograniczonymi środkami w ramach RLKS, na obszar tematyczny w ramach Celu 1 „Aktywizacja i włączenie”, LGD poszukiwać będzie wsparcia z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS+), które będą realizowane w formie konkursów dedykowanych dla organizacji pozarządowych.

Np. wsparcie inicjatyw na rzecz aktywizacji i rozwoju kompetencji cyfrowych seniorów, w tym osób powyżej 60 r. ż. , Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego, Priorytet I Umiejętności, 1.09 Rozwój kompetencji cyfrowych, EFS+

Wsparcie NGO działających w obszarach usług publicznych na rzecz młodych ludzi; FE dla Rozwoju Społecznego, Priorytet IV Spójność społeczna i zdrowie, 4.12 Wsparcie NGO w zakresie usług publicznych i współpracy, EFS+CP4.K

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich (FIO) dla organizacji pozarządowych, w ramach którego dofinansowywane są projekty mające na celu zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne. LGD może ubiegać się o środki z następujących priorytetów: Priorytet Małe inicjatywy - projekty realizowane w ramach tego Priorytetu powinny wpływać pozytywnie na możliwość realizacji inicjatyw oddolnych. Priorytet Aktywne społeczeństwo - projekty realizowane w ramach tego Priorytetu powinny angażować obywateli w różnej formie, dając im możliwość aktywnego działania oraz łączenia aktywności ze zdobywaniem wiedzy w sferze działań obywatelskich. Priorytet Aktywni obywatele - projekty realizowane w ramach tego Priorytetu powinny przyczyniać się do zwiększenia zaangażowania obywateli w życiu publicznym.

Uzasadnienie – W procesie partycypacji oraz w diagnozie wskazano jako jeden z najważniejszych obszarów działania wsparcie włączenia i aktywizacje seniorów i młodzieży. Ważnym sektorem realizującym wsparcie będzie trzeci sektor z lokalnymi NGO. Dlatego dodatkowe środki będą komplementarne do tych z wdrażania LSR. LGD przeprowadzi więcej działań związanych z realizacją celu pierwszego.

Komplementarność przedsięwzięć i synergia

Wszystkie przedsięwzięcia współdziałają ze sobą w osiągnięciu wyznaczonego celu przyczyniając się do osiągnięcia synergii. Przedsięwzięcia wzajemnie się uzupełniają. Cel 1 „Aktywizacja i włączenie” składa się z 5 komplementarnych przedsięwzięć. Diagnoza wskazuje na problemy demograficzne i konieczność aktywizacji zidentyfikowanych grup w niekorzystnej sytuacji. W ramach Przedsięwzięcia 1.1 we współpracy z LGD zostanie wykonany projekt własny polegający na utworzeniu cyfrowej biblioteki wspomnień. Projekt zakłada aktywizację osób młodych i seniorów, którzy wejdą w interakcję aby utworzyć zasoby biblioteki. Wartością dodaną będzie wzrost kompetencji cyfrowych.

W ramach Przedsięwzięcia 1.2 przewidziano dwa etapy po pierwsze zrealizowany zostanie projekt własny skierowany na wzmocnienie potencjału osobowego i rzeczowego NGO, lokalnych społeczników i liderów. Ponadto nastąpi integracja środowiska. Drugi etap to realizacja grantów skierowanych na wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji zdiagnozowanych w LSR (osoby niepełnosprawne) oraz seniorów i młodzieży (kobiety otrzymają wsparcie na poziomie preferencji na ocenie według lokalnych kryteriów wyboru a rolnicy w działaniu P.2.1). Przygotowane merytorycznie i doposażone na pierwszym etapie realizacji przedsięwzięcia NGO, będą mogły łatwiej zrealizować granty dla zdiagnozowanych grup. W realizację Przedsięwzięcia 1.3 włączą się samorządy i poprawią dostępność infrastruktury dla osób starszych i niepełnosprawnych. Promowane będą inwestycje w obszary objęte koncepcją SV. Projekty partnerskie połączą siły różnych partnerów w tym NGO oraz liderów, szkół i instytucji kultury w kierunku realizacji ciekawych form aktywizacji młodych oraz seniorów.

Piąte Przedsięwzięcie w ramach celu to koncepcje SV. Wsparcie które otrzymają lokalni liderzy i NGO pomoże aktywnie uczestniczyć w planowaniu koncepcji Smart Village. Realizacja koncepcji przyczyni się do zwiększenia aktywności różnych sektorów. Lokalni liderzy i NGO odegrają kluczową rolę w realizacji wsparcia dla grup w niekorzystnej sytuacji a obszar SV ma szansę stać się miejscem realizacji kluczowych projektów w tym z zakresu małej infrastruktury. Wszystkie działania przyczynią się do realizacji celu jakim jest włączenie i aktywizacja grup zdiagnozowanych w LSR tworząc synergię. Zaangażowane sektory to publiczny i społeczny.

Cel drugi „Rozwój zdrowej dla ciała i ducha oferty spędzania czasu na terenie LSR” odpowiada na zdiagnozowane problemy takie jak wyludnianie się obszaru, niewielką ilość dobrze płatnych i perspektywicznych miejsc pracy na terenie LSR. Ograniczenia z jakimi borykają się rolnicy posiadający małe gospodarstwa oraz osoby poszukujące dobrej pracy. Przedsięwzięcie 2.1 skierowane jest właśnie na wsparcie tych grup ze szczególnym uwzględnieniem osób młodych. O wsparcie będą mogli ubiegać się mieszkańcy mający pomysł na działalność gospodarczą w zakresie usług spędzania wolnego czasu i pokrewnych, rolnicy zamierzający utworzyć gospodarstwo agroturystyczne lub zagrodę edukacyjną. Cel 2 skierowany jest nie tylko na wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji czy ograniczenie negatywnych zjawisk. Skierowany jest też na wykorzystanie endogenicznych zasobów terenu LGD. Są to wymienione w diagnozie walory przyrodnicze, naturalne, kultury, tradycji oraz zasoby ludzkie w postaci chociażby dużej liczby KGW i innych NGO kultywujących tradycje, rozwijających lokalne i tradycyjne produkty. Projekty grantowe realizowane w ramach Przedsięwzięcia 2.2 wzmocnią będą ofertę spędzania wolnego czasu na terenie LSR oraz promować zdrowe i proekologiczne działania. Nastąpi wsparcie lokalnych produktów w tym kulinarnych. Samorządy w ramach Przedsięwzięcia 2.3 poprawią infrastrukturę rekreacji i wypoczynku na terenie LGD. Synergia będzie się tworzyć w obszarze atrakcyjności oferty wolnego czasu i wykorzystania lokalnych zasobów przez różne sektory. W ramach realizacji wszystkich przedsięwzięć zaangażowano sektor gospodarczy (przedsiębiorczość i rolnictwo), społeczny (NGO) oraz publiczny (samorządy).

Komplementarność zachodzi także w ramach obu celów które kierując różnorodne wsparcie dla grup w niekorzystnej sytuacji wzajemnie się uzupełniają. Oba cele wspierają społeczeństwo obywatelskie przez wsparcie organizacji pozarządowych i podnosząc poziom życia na terenie LGD tym samym ograniczając negatywne trendy jak wyludnianie się obszaru. Dodatkowym elementem spajającym cele i wiele przedsięwzięć będzie wykonanie koncepcji SV, które obejmą zarówno społeczne jak i infrastrukturalne potrzeby mieszkańców w LSR przewidziane do realizacji w ramach wszystkich celów (obszarów tematycznych).

Korzyści z podejścia LEADER

Pierwszą z grup, która zostanie wsparta w sposób możliwy tylko za pośrednictwem LEADER są rolnicy z małych gospodarstw, obecnie poza LGD nie ma możliwości dofinansowania zakładania działalności gospodarczej przez osoby podlegające ubezpieczeniu w KRUS, zakładania gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych. Takie wsparcie zapewnia nowa LSR.

Grupy w niekorzystnej sytuacji oraz młodzież i seniorzy mimo, że mogą liczyć na wsparcie z różnych kierunków w ramach LSR wspierane będą głównie w ramach projektów, które realizować będą lokalne NGO co sprawi, że będą realizowane blisko adresata (lokalne świetlice i infrastruktura). Ograniczona zostanie konieczność dojazdu, transportu itp.

LSR umożliwi realizację projektów w partnerstwie i partnerskich co wpłynie na możliwość realizacji działań obejmujących kilka gmin a więc wykraczający poza obszar jednej jst.

Poprzez wsparcie sektora społecznego i przedsiębiorczości uzyskany zostanie dalszy wzrost zaangażowania społecznego z ograniczonym wsparciem samorządów i sektora publicznego.

Uzasadnienie doboru zakresów

Zdecydowano się na wybór poniższych zakresów wsparcia ze względu na wyniki diagnozy oraz działań partycypacyjnych. Ograniczona liczba zakresów wynika z ograniczonej puli środków. Przyjęto zasadę, że jeśli na etapie konsultacji społecznych nie znajdują się podmioty mogące być adresatami środków wsparcie nie będzie zaplanowane.

Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki - zakres wybrano ze względu na duże zainteresowanie środkami obecnie oraz w poprzednim okresie realizacji LSR, wyraźne zaakcentowanie przez uczestników partycypacji wagi, rozwoju przedsiębiorczości na terenie LGD.

Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych w zakresie gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych – znaleziono potencjalnych adresatów wsparcia zarówno dla gospodarstw agroturystycznych jak zagród edukacyjnych. Diagnoza wykazała duży potencjał do rozwoju sektora wypoczynku, duże zasoby związane z tradycją i kulturą, w pewnym stopniu

rozwiniętą infrastrukturę turystyki. Na obszarze LSR dominują małe gospodarstwa rolne a ich właściciele i domownicy szukają możliwości rozwoju.

Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji produkcyjnych – część przewidzianych do realizacji operacji obejmuje działania nieinfrastrukturalne skierowane na poprawę dostępności, czy działania integrujące pokolenia lub związane z tradycją i kulturą oraz rekreacją.

Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi – pomysł spotkał się z zainteresowaniem mieszkańców, NGO i samorządów. Szansa na rozwój współpracy i innowacji dzięki realizacji koncepcji.

Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej – działania partycypacyjne w szczególności ankieta oraz spotkania na terenach gmin wykazały że są jeszcze potrzeby w tym zakresie. Dzięki inwestycjom jst. poprawi się ogólnodostępna infrastruktura związana z dostępnością i mała infrastruktura rekreacji i turystyki.

Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego – diagnoza wskazała na duży potencjał NGO jednocześnie w czasie działań partycypacyjnych sygnalizowano potrzeby w zakresie zwiększenia kompetencji działaczy społecznych i lokalnych liderów.

Włączenie społeczne osób w niekorzystnej sytuacji – wykazano w diagnozie jak i podczas działań partycypacyjnych, że skierowanie pomocy na osoby w niekorzystnej sytuacji kobiet, niepełnosprawnych, rolników z małych gospodarstw jest potrzebna. Diagnoza wskazuje na szereg barier z którymi borykają się te grupy.

Uzasadnienie wyboru dostępnych źródeł finansowania

Głównym źródłem finansowania są środki PS WPR. Dzięki odpowiedniemu wyborowi celów i przedsięwzięć strategii, oprócz środków z PS WPR na realizację celów skierowane będą środki własne podmiotów realizujących operacje związane z przedsiębiorczością i rozwojem pozarolniczych funkcji gospodarstw, środki samorządów na wkład własny przy inwestycjach w małą infrastrukturę oraz środki pozyskane przez partnerów. Ważnym czynnikiem będzie finansowanie koncepcji SV, które będzie realizowane przez różne podmioty z różnych środków spoza RLKS. Ze względu na zdiagnozowane grupy docelowe LGD poszuka dodatkowego wsparcia w EFS oraz w programach FIO.

Uzasadnienie przyjętego sposobu wdrażania LSR

Wdrażanie LSR opierać się będzie na ciągłej współpracy z lokalnymi partnerami i animacji lokalnej społeczności. Działania będą podzielone na etapy tak aby zharmonizować zakresy tematyczne następujących po sobie naborów wniosków, np. w pierwszej kolejności zostaną wykonane koncepcje SV potem ogłoszone zostaną konkursy na wykonanie małej infrastruktury (premiowane będzie realizowanie pomysłów zawartych w koncepcjach SV) a następnie realizowane będą granty i działania wykorzystujące infrastrukturę.

Podobnie najpierw zostaną podjęte działania wzmacniające liderów i potencjał lokalnych NGO a następnie działania NGO wspierające grupy w niekorzystnej sytuacji.

W międzyczasie realizowane będą operacje własne nastawione na aktywizację i włączenie seniorów oraz młodzieży. Jednym z pierwszych konkursów będą konkursy wspierające tworzenie i rozwój przedsiębiorstw a następnie konkursy na rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw.

Uzasadnienie doboru dostępnych metod wdrażania operacji w ramach LSR

LSR jest nastawiona na prowadzenie działań w sposób zintegrowany, stąd połączenie różnych metod wdrażania. Granty - LGD posiada duże doświadczenie w projektach grantowych, ich największą zaletą z punktu widzenia NGO jest fakt, że stroną umowy jest LGD a nie inna jednostka spoza powiatu co powodowałoby utrudnienia w kontakcie, konieczność poświęcania czasu na dojazd itp.. Oferowane przez LGD wsparcie na każdym etapie przygotowania i rozliczenia wniosków grantowych jest dużym wsparciem dla NGO. Organizacje sygnalizowały niewystarczający potencjał własny szczególnie do rozliczania wniosków. LGD współpracuje z większością organizacji pozarządowych z terenu działania i łatwo o odpowiednią obustronną komunikację. Ponadto granty wzmacniają samodzielność i niezależność lokalnych NGO.

Projekty w partnerstwie i partnerskie - nowa LSR będzie promować poprzez kryteria oceny projekty realizowane w partnerstwie, dzięki takim projektom wystąpią efekty synergii a oddziaływanie będzie większe. Potrzebna jest integracja środowiska zauważono, że organizacje z terenu LGD dysponują zróżnicowanym potencjałem, kiedy łączą siły powstaje efekt synergii i mogą osiągnąć lepsze rezultaty. Projekty partnerskie to także łączenie zasobów i lepsze projekty (dostęp do potencjału

partnerów, możliwość poszerzenia horyzontów grup objętych wsparciem, nowe kontakty dla zaangażowanych podmiotów z terenu LGD).

Projekty własne mają za zadanie być wsparciem dla pozostałych przedsięwzięć w ramach danego celu, np. II edycja Uniwersytetu Obywatelskiego ma za zadanie wzmocnić wiedzę i zintegrować środowisko działaczy i NGO aby byli lepiej przygotowani do realizacji projektów grantowych i partnerstw.

Wsparcie przedsiębiorczości jest oczekiwane przez lokalną społeczność, wysokość maksymalnego dofinansowania ustalono na drodze konsensusu i dyskusji tak aby wsparciem objąć jak największą liczbę chętnych przy jednoczesnej dużej wartości wsparcia. Zakres beneficjentów ograniczono aby zmaksymalizować efekt realizacji celu.

Działania animacyjne będą skupione na włączeniu lokalnej społeczności w realizację strategii, jej ewaluację oraz dostosowywanie do zmieniających się okoliczności i uwarunkowań.

Planowane do osiągnięcia w ramach celów i operacji efekty będą wzmocniane poprzez promocję, wizualizację, budowanie zasobu wiedzy danych organizacji tak aby mogły realizować kolejne operacje już samodzielnie i bez wsparcia ze środków LGD. Prowadzone działania animujące będą docierać z informacją do nowych grup i osób rozszerzając oddziaływanie realizowanych przedsięwzięć i zachęcając do włączenia w działania LGD i partnerów. Końcowym efektem ma być wzrost poziomu życia mieszkańców obszaru ze szczególnym uwzględnieniem osób z grup w niekorzystnej sytuacji oraz młodzieży i seniorów.

Rozdział VI Cele i wskaźniki⁴

6.1 Opis celów

Cel 1 Aktywizacja i włączenie Cel związany ze stworzeniem lepszych warunków do aktywności społecznej i włączenia jest odpowiedzią na problemy zgłaszane przez mieszkańców. Podczas procesu partycypacji często wskazywano na problemy związane z tym zagadnieniem. Grupy docelowe to mieszkańcy, osoby niepełnosprawne, młodzież do 25 roku życia, seniorzy oraz organizacje pozarządowe i lokalni liderzy. Obszary interwencji to wsparcie sektora społecznego oraz włączenie społeczne.

W ramach realizacji celu wsparcie otrzymają grupy takie jak młodzież i seniorzy, w diagnozie rozdział (4.2.3) opisano istniejącą ofertę dla tych grup. Działania przewidziane w ramach realizacji celu są komplementarne do istniejącej oferty. Komplementarność uzyskujemy albo poprzez realizację działań podobnych do istniejącej oferty ale „blisko domu” tak aby ograniczyć wykluczenie komunikacyjne, albo poprzez planowanie działań o większym zasięgu i wpływie (biblioteka cyfrowa czy międzynarodowy projekt partnerski). Podobnie zasięg oddziaływania będzie komplementarny z lokalnymi gminnymi inicjatywami – kluby seniora w każdej gminie a projekt partnerski dla seniorów z obszaru całego LSR.

Przedsięwzięcie 1.1 Biblioteka – „Niezatarte wspomnienia” W tym przedsięwzięciu wykonany będzie operacją własną LGD, polegającą na wykonaniu cyfrowej biblioteki „Niezatarte wspomnienia”- młodzież jako dziennikarze poprowadzą rozmowy i nagrania o historii osób i miejsc z osobami żyjących jeszcze świadków. Nagrania będą digitalizowane i udostępnione w cyfrowym archiwum. Celem jest integracja pokoleń i włączenie młodzieży i seniorów poprzez wspólny projekt. Powiązanie z analizą potrzeb i potencjału: Z terenu LSR w ostatnich latach ubyło do 10% młodych ludzi, przybywa seniorów. Powiązanie z konsultacjami społecznymi: Przyjęcie optyki na wsparcie seniorów, młodzieży wynika z badań ankietowych oraz warsztatów przyszłościowych czy dyskusji nad potrzebami i potencjałami. Projekt ma na celu budowanie pomostu między pokoleniami oraz upamiętnianie historii regionu. Dodatkowo młodzi ludzie nabędą nowe kompetencje cyfrowe i społeczne a seniorzy zostaną włączeni w większym stopniu w życie społeczności.

Przedsięwzięcie 1.2 Wzmocnienie potencjału inkluzywności na obszarze LGD Przedsięwzięcie będzie dwuetapowe najpierw etap przygotowawczy. W ramach operacji własnej zaproponowano przeprowadzenie szeregu szkoleń i warsztatów skierowanych do środowiska lokalnych liderów życia społecznego, ludzi aktywnych i społeczników. Operacja pod nazwą „Utworzenie i prowadzenie Uniwersytetu Obywatelskiego” pomoże lokalnym liderom lepiej prowadzić swoje organizacje, animować lokalną społeczność, poszukiwać funduszy i innego wsparcia. Nastąpi też integracja środowiska. Powiązanie z analizą potrzeb i potencjału: Na terenie LGD mamy do czynienia z prężnym sektorem organizacji pozarządowych (R.4.2.3), jednak brakuje zintegrowania środowiska, nowatorskich innowacyjnych pomysłów. Ponadto zaangażowanie NGO i społeczników jest zróżnicowane w poszczególnych gminach co powoduje, że niektóre gminy borykają się z problemami w tym zakresie. Realizacja przedsięwzięcia pozwoli na wzajemną naukę, pomoc i bardziej równomierny terytorialnie rozwój sektora społecznego. Powiązanie z konsultacjami społecznymi: Badanie ankietowe wskazało potrzebę wzmocnienia działań na rzecz

⁴ Cześć istotnych informacji zawiera Formularz nr. 1 Cele i przedsięwzięcia.

aktywności ludności, duża część ankietowanych zaznaczyła potrzebę wsparcia liderów życia społecznego. Podczas warsztatów przyszłościowych uznano za kluczowe dla realizacji strategii wsparcie sektora pozarządowego oraz liderów życia społecznego. Natomiast w ramach projektu grantowego zaproponowano wsparcie na wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych. Organizacje pozarządowe to na obszarze LGD najaktywniejsze i najszlachetniejsze podmioty, które współrealizować będą LSR jako beneficjenci i partnerzy społeczni. Sektor społeczny napotyka liczne bariery w rozwoju i prowadzeniu działalności są one związane głównie z dużą biurokracją (załatwianie spraw, dotacje) oraz niewielkim potencjałem finansowym i rzeczowym organizacji. Dzięki realizacji przedsięwzięcia potencjał ludzki i rzeczowy NGO wzrośnie. I będą mogły realizować projekty ograniczające wykluczenie szczególnie seniorów, młodzieży i osób z niepełnosprawnościami. W ramach naboru fiszek spłynęło kilkadziesiąt pomysłów w tym na doposażenie NGO (zakupy strojów ludowych dla senierek, wyposażenie miejsc aktywności i rehabilitacji, zakup rekwizytów i wyposażenia do działalności artystycznej i związanej z kultywowaniem tradycji itp.).

Drugi etap przedsięwzięcia to realizacja projektów grantowych skierowanych na włączenie i aktywizację grup zdiagnozowanych w LSR. W ramach projektów grantowych zaproponowano wsparcie na działania prowadzone przez NGO i instytucje kultury wspierające, osoby młode, seniorów, osoby niepełnosprawne i ich opiekunów oraz działania aktywizujące lokalną społeczność (różnorodne pomysły składane poprzez fiszki). Będzie to bardzo ważne zadanie dla włączenia osób zagrożonych wykluczeniem w nawiązaniu nowych relacji w tym między pokoleniami.

Powiązanie z analizą potrzeb i potencjału: Obszar LSR jest obszarem o dużym wskaźniku starzenia się i odpływu ludzi młodych, duży odsetek osób niepełnosprawnych. Powiązanie z konsultacjami społecznymi: Badanie ankietowe wskazywało na potrzebę wsparcia osób niepełnosprawnych, seniorów oraz młodych. Podczas spotkań w gminach oraz warsztatu przyszłościowego zdecydowano, że właśnie te grupy powinny otrzymać wsparcie. Działania wzmocniające potencjał grup oraz aktywizujące były przedmiotem dyskusji oraz naboru fiszek pomysłów. Złożone fiszki już na tym etapie wskazały kilka bardzo ciekawych pomysłów (przedsiębiorczy uczeń, „piękny umysł” zajęcia dla młodzieży z zakresu kontrolowania toksycznych myśli i emocji, rozwoju kreatywności, zajęcia integrujące pokolenia jak festyny rodzinne, „Seniorzy w natarciu”- ogólny rozwój zdrowie, psychika i zainteresowania, „Wszyscy seniorzy nasi są” akcja włączenia seniorów, Zasady kontaktów damsko męskich osób niepełnosprawnych – fiszka złożona przez Radzyńskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych.

Przedsięwzięcie 1.3 Infrastruktura wzmocniająca dostępność na obszarze LSR W tym działaniu wsparte będą operacje polegające poprawie dostępności infrastruktury publicznej. Grupa docelowa to samorzady. Powiązanie z analizą potrzeb i potencjału: Diagnoza mówi o niedostatecznej dostępności budynków i przestrzeni publicznych (4.1.1.). W ramach przedsięwzięcia możliwe będą: modernizacja lub wyposażenie budynków, inwestycje nieinfrastrukturalne poprawiające dostępność infrastruktury np. oprogramowanie, wyposażenie oraz inne operacje wzmocniające dostępność. Powiązanie z konsultacjami społecznymi: W procesie partycypacji uznano, że poprawa dostępności dla seniorów, osób z niepełnosprawnościami to priorytet. (R.3.1). Ankietyzacja wskazywała na potrzeby w zakresie infrastruktury społecznej.

Przedsięwzięcie 1.4 Współpraca LGD posiada doświadczenie w realizacji projektów partnerskich w tym z partnerami zagranicznymi. Dlatego od początku działań partycypacyjnych promuje w lokalnym środowisku ideę partnerstwa. Dzięki temu wstępnie zgłaszają się podmioty zainteresowane projektami partnerskim. Projekty partnerskie dotyczyć będą młodzieży i seniorów. Projekt z partnerem zagranicznym dotyczył będzie integracji ludzi młodych w tym z różnych krajów, podnosząc ich wiedzę o świecie, kompetencje językowe i interpersonalne co pomoże im lepiej radzić sobie z wyzwaniami dorosłego życia i pomoże im być aktywnymi członkami społeczności. Projekt krajowy będzie nastawiony na wsparcie seniorów i poprawę usług dla tej grupy. W ramach projektu partnerskiego zakłada się zarówno kontakty podmiotów zajmujących się wsparciem seniorów (wizyty studyjne, wymiana doświadczeń) jak i wyjazdy seniorów aby poznawali i oceniali ofertę na terenie partnerów. Powiązanie z analizą potrzeb i potencjału: Analiza wskazuje na dużą migrację wśród młodych. Jeśli nie możemy zatrzymać wielu z nich na terenie LGD chcemy aby byli jak najlepiej przygotowani do dorosłego życia, dlatego w miarę możliwości LGD chce zapewnić osobom młodym lepszy start w dorosłość. Powiązanie z konsultacjami społecznymi: W procesie partycypacji uzyskano pierwsze zainteresowane podmioty posiadające kontakty zagraniczne umożliwiające zorganizowanie projektu, a dyskusja nad tworzeniem partnerstw w ramach spotkań oraz działań Zespołu Roboczego uzyskała szerokie poparcie (R.3.1).

Przedsięwzięcie 1.5 Smart Village W tym działaniu wsparte będą operacje polegające na wykonaniu koncepcji SV. Granty będą finansować koszty powstania koncepcji. Powiązanie z analizą potrzeb i potencjału: Diagnoza mówi o niewielkiej innowacyjności obszaru, ale zarazem wspomina o dużym zapotrzebowaniu na nowe instalacje OZE (gminy zgłaszają takie potrzeby), dużych lokalnych zasobach rolniczych także na potrzeby wytwarzania energii. Dynamicznie rozwija się światłowodowa sieć Internetu. A wiele sołectw ma doświadczenie w przygotowaniu planów odnowy miejscowości (R 4.1.2).

Koncepcje mają za zadanie wydobyć najlepsze pomysły na wykorzystanie endogenicznych zasobów w innowacyjny sposób. Powiązanie z konsultacjami społecznymi: W procesie partycypacji uznano, że należy dążyć do rozwoju OZE na terenie LSR, wyrażano obawy o zasoby wody, uznano też, że koncepcje mogą być okazją do powstawania innowacyjnych pomysłów.

Cel 2 Rozwój zdrowej dla ciała i ducha oferty spędzania czasu na terenie LSR Cel związany z rozwijaniem oferty rekreacyjnej i turystycznej wynika z konsultacji społecznych i jest poparty diagnozą. Podobnie jak sąsiednie tereny obszar LGD posiada zasoby przyrodnicze czy kulturowe mogące stanowić bazę dla rozwoju oferty spędzania wolnego czasu przez mieszkańców oraz wzrostu oferty lokalnej turystyki. Niestety problemem jest niedostateczne wykorzystanie tych walorów. Oferta spędzania wolnego czasu, czy to kulturalna czy związana z działaniami prozdrowotnymi lub rekreacyjnymi jest niewystarczająca i nierównomiernie rozłożona. Ponadto ograniczenia w komunikacji publicznej sprawiają, że niektóre grupy (młodzież i seniorzy czy niepełnosprawni) mają ograniczony dostęp do tej oferty. Dodatkowo niewielka liczba produktów turystycznych nie pozwala osiągać korzyści komercyjnych z rozwoju turystyki w większej skali. Grupy docelowe to przedsiębiorcy i inne podmioty (rolnicy, osoby fizyczne), które zamierzają tworzyć lub rozwijać ofertę rekreacyjną, produkty turystyczne. Organizacje pozarządowe oferujące działania związane z ofertą zdrowej aktywności w oparciu o naturalne lokalne zasoby, samorządy w zakresie małej infrastruktury publicznej w tym rekreacji. Oprócz tego mieszkańcy i turyści, korzystający z nowej oferty spędzania czasu wolnego. Obszary interwencji to rozwój oferty rekreacji i turystyki poprzez wsparcie podmiotów zajmujących się tą problematyką.

Przedsięwzięcie 2.1 Wsparcie działalności pozarolniczej wspierającej ofertę aktywności/wypoczynku na terenie LSR

Grupa docelowa to istniejące firmy branży rekreacji i turystyki zamierzające rozwijać swoją ofertę, osoby zamierzające rozpocząć działalność w tym zakresie. Dodatkowo rolnicy z małych gospodarstw zamierzający utworzyć gospodarstwo agroturystyczne lub zagrodę edukacyjną. Wsparcie będzie kierowane na rozwój lub tworzenie oferty rekreacji i spędzania wolnego czasu oraz produktów turystycznych, w szczególności w bezpośrednim sąsiedztwie szlaków turystycznych. Powiązanie z analizą potrzeb i potencjału: W rozdziale 4.1.1 szeroko opisano walory, środowiskowe oraz istniejącą infrastrukturę sportu, rekreacji oraz nieliczne produkty turystyczne a szlaki turystyczne w (R. 4.1.3). Problemem jest niewielka ilość produktów, ich niewielkie oddziaływanie poza lokalne, i niepowiązanie ich z szlakami co powoduje, że ruch turystów czy zainteresowanie mieszkańców nie jest w pełni wykorzystane. Baza noclegowa i gastronomiczna skupia się w Radzynie Podlaskim co powoduje, że nie jest łatwo dostępna na terenach gmin wiejskich. Warto zaznaczyć, że na terenie LGD rosną wskaźniki przedsiębiorczości i istnieje duży odsetek małych gospodarstw co gwarantuje, że wsparcie przeznaczone na rozwój przedsiębiorczości agroturystyki w obszarze wypoczynku i turystyki zostanie dobrze wykorzystane. Powiązanie z konsultacjami społecznymi: w procesie partycypacji wskazywano na potrzeby lokalnej społeczności związane z interesującym i zdrowym wypoczynkiem (spotkania w gminach, ankiety). W ankietach zakres związany z dostarczaniem usług dla ludności był jednym z częściej wskazywanych jako ten, który powinien zostać wybrany w LSR i otrzymywać wsparcie (R.3.1). podczas dyskusji doprecyzowano, że chodziło głównie o sferę wypoczynku. Ponadto w ankietach wiele osób zaznaczało potrzebę wspierania przedsiębiorców i przedsiębiorczości.

Przedsięwzięcie 2.2 Wzmacnianie oferty zdrowej aktywności na terenie LSR W tym przedsięwzięciu adresatami wsparcia będą organizacje pozarządowe, kluby sportowe i inne grupy działające społecznie. Przedsięwzięcie oparte będzie na projektach grantowych wspierających wydarzenia oparte o lokalne zasoby związane z tradycją i kulturą oraz przyrodnicze, historyczne i inne, poprawiając ofertę spędzania wolnego czasu na terenie LSR. Powiązanie z analizą potrzeb i potencjału: Na terenie LGD działa szereg aktywnych organizacji pozarządowych, często w oparciu o lokalne świetlice wiejskie dlatego szereg działań o charakterze społecznym może być tam wykonanych. Starzenie się społeczeństwa, wyludnianie się obszaru i mała atrakcyjność dla ludzi młodych powoduje potrzebę zaoferowania dostępnej blisko domu, ciekawej i zdrowej oferty spędzania czasu. Ponadto imprezy i działania lokalne będą miały pozytywny wpływ na atrakcyjność istniejących szlaków turystycznych i rozwój lokalnych produktów branży spędzania wolnego czasu poprzez synergię i komplementarność. Powiązanie z konsultacjami społecznymi: Aktywnie uczestniczące w partycypacji NGO, złożyły szereg pomysłów i fiszek projektowych na działania związane ze zwiększeniem oferty spędzania czasu wolnego. Ciekawe przykłady pomysłów to rajdy rowerowe, warsztaty dietetyczne, ekologia w ogrodzie, wyjazd studyjny – zielona infrastruktura techniczna itp. Ponadto na spotkaniach w gminach oraz spotkaniach Zespołu Roboczego sygnalizowano niedostateczne wykorzystanie świetlic ze względu na brak środków na realizację projektów. Zgłaszano potrzebę organizacji wydarzeń i eventów o charakterze rekreacji z elementami edukacji ekologicznej i prozdrowotnej.

Przedsięwzięcie 2.3 Infrastruktura wzmacniająca ofertę wypoczynku na obszarze LSR W tym działaniu wsparte będą operacje polegające na budowie małej infrastruktury publicznej służącej wypoczynkowi. Grupa docelowa to samorzady. Powiązanie z analizą potrzeb i potencjału: Diagnoza wskazuje na nierównomierne rozłożenie infrastruktury rekreacyjnej np. zewnętrznych siłowni czy placów zabaw (R 4.1.4) diagnozy. Za mało jest też wielosezonowych komercyjnych obiektów na terenie LGD, które przyciągałyby turystów. Powiązanie z konsultacjami społecznymi: W procesie partycypacji uznano, że budowa , placów zabaw i boisk, budowa siłowni na powietrzu innej infrastruktury kultury, turystyki i rekreacji powinna być jednym z najpotrzebniejszych kierunków inwestowania (R.3.1). Także w ankiecie wysoko oznaczono potrzebę wzmocnienia infrastruktury rekreacji.

Tabela 20 WSKAŹNIKI

Cel 1 Aktywizacja i włączenie	<p>R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej: liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi Jednostka miary: Liczba strategii</p> <p>R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR Jednostka miary: liczba osób</p> <p>R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego Jednostka miary: liczba osób</p> <p>R.1 Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami Jednostka miary : liczba osób</p>
P 1.1 Biblioteka – „Niezatarte wspomnienia”	Liczba zrealizowanych operacji własnych skierowanych na integrację pokoleń
P.1.2 Wzmacnianie potencjału inkluzywności i aktywności na terenie LSR	<p>Liczba zrealizowanych operacji własnych podnoszących kapitał społeczny liderów</p> <p>Liczba wspartych NGO - wskaźnik będzie liczył wsparte organizacje</p> <p>Liczba operacji skierowanych na wsparcie seniorów - wskaźnik będzie liczył operacje dotyczące tej grupy</p> <p>Liczba operacji skierowanych na wsparcie młodzieży - wskaźnik będzie liczył operacje dotyczące tej grupy</p> <p>Liczba operacji skierowanych na działania włączające osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunów</p>
P.1.3 Infrastruktura wzmacniająca dostępność	Liczba operacji wzmacniających dostępność - Wskaźnik bezpośrednio liczący operacje mające wpływ na zwiększenie dostępności w tym w budynkach użyteczności publicznej
P.1.4 Współpraca	<p>Liczba zrealizowanych projektów partnerskich międzynarodowych - wskaźnik adekwatny LGD zamierza wspierać projekty partnerskie także z partnerami zagranicznymi</p> <p>Liczba zrealizowanych projektów partnerskich krajowych - wskaźnik adekwatny LGD zamierza wspierać projekty partnerskie</p>
P 1.5 Smart Village	Liczba sołectw przystępujących do przygotowania koncepcji
Cel 2 Rozwój zdrowej dla ciała i ducha oferty spędzania czasu na terenie LSR	<p>R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR Jednostka miary: Liczba utworzonych miejsc pracy</p> <p>R.39 „Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR” Jednostka miary: Liczba przedsiębiorstw</p> <p>R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR Jednostka miary: liczba osób</p> <p>R.1 Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z</p>

	doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami Jednostka miary : liczba osób
Przedsięwzięcie 2.1 Wsparcie działalności pozarolniczej wspierającej ofertę aktywności/wypoczynku na terenie LSR	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa - zmierzy ilość firm które rozwinęły się dzięki dotacjom z LGD Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa - wskaźnik adekwatny zmierzy ilość nowych firm na terenie Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych - wskaźnik adekwatny zmierzy ilość wspartych rolników w kierunku rozwoju agroturystyki i zagród edukacyjnych Liczba zrealizowanych operacji spełniających kryterium innowacji
Przedsięwzięcie 2.2 Wzmacnianie oferty zdrowej aktywności na terenie LSR	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego, historycznego obszaru LSR Liczba wydarzeń / imprez- wskaźnik adekwatny do przedsięwzięcia i celu Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na działania prośrodowiskowe i proekologiczne
Przedsięwzięcie 2.3 Infrastruktura wzmacniająca ofertę wypoczynku na obszarze LSR	Liczba nowych lub przebudowanych (zmodernizowanych) obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej - wskaźnik bezpośrednio liczący nową lub ulepszoną infrastrukturę służącą turystom i mieszkańcom

Źródło: opracowanie własne

Wszelkie informacje co do wartości wskaźników oraz harmonogramu ich uzyskania zawiera plan działania

Cele i przedsięwzięcia skierowane na innowacje to **P 2.1 Inwestycje nieinfrastrukturalne wspierające inkluzyjność – „Niezatarte wspomnienia”** W tym przedsięwzięciu wykonany będzie projekt własny LGD, polegający na utworzeniu cyfrowej biblioteki „Niezatarte wspomnienia”, młodzież jako dziennikarze prowadzą rozmowy i nagrania o historii, osób i miejsc z ust żyjących jeszcze świadków. Nagrania są digitalizowane i udostępnione w cyfrowym archiwum. Innowacyjność występuje tutaj na wielu płaszczyznach i wpływa na zwiększenie zarówno aktywności jak i włączenia. Młode osoby czy to poprzez rolę dziennikarzy, czy to poprzez rolę zarządzających treściami serwisu, będą aktywnie nabierać doświadczenia i kompetencji cyfrowych i społecznych a seniorzy poprzez włączenie ich w ten proces zwiększą kontakt z lokalną społecznością. Na terenie LGD nie ma podobnych działań a sukces przedsięwzięcia wpłynie też na zachowanie lokalnego dziedzictwa i pozytywnie wpłynie na promocję obszaru. Dane z gmin terenu LGD wskazują na starzenie się społeczeństwa, na spotkaniach w gminach często wspomniano, że wraz z starszym pokoleniem odchodzi w niepamięć historia i lokalne tradycje. Lokalne NGO są poniekąd strażnikami tych tradycji ale zachowywane są one tylko czasami w nietrwalej formie kronik. Innowacyjne połączenie cyfryzacji, zasobów sieci Internet zasobów ludzkich i tradycji będą nowym produktem na terenie LSR, dostępnym dla wszystkich.

LGD spodziewa się innowacyjnych rozwiązań w trakcie tworzenia koncepcji Inteligentnej Wsi przewidzianej w przedsięwzięciu **1.5 Smart Village**

Opis zdefiniowanych metod wdrożenia innowacji oraz wpływ na rozwój obszaru opisano w rozdziale 3.5 punkt „Animowanie do wdrożenia innowacji”

Ponadto w działaniu Celu 2 w **Przedsięwzięciu 2.1 „Wsparcie działalności pozarolniczej wspierającej ofertę aktywności/wypoczynku na terenie LSR”** stosowane będzie kryterium innowacyjności w ocenie pomysłów na biznes, rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych czy rozwój firm.

Cele i przedsięwzięcia skierowane do seniorów, młodzieży do 25 roku życia i grup w niekorzystnej sytuacji osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie to Cel 1 **Przedsięwzięcie 1.1 Biblioteka – „Niezatarte wspomnienia”** oraz **Przedsięwzięcie 1.2 Wzmacnianie potencjału inkluzyjności i aktywności na terenie LSR.** Pierwsze przedsięwzięcie to operacja własna ukierunkowana na integrację pokoleń. W P.1.2 w ramach projektów grantowych zaproponowano wsparcie działań prowadzonych przez NGO i instytucje kultury skierowane na wsparcie seniorów i młodzieży oraz na wsparcie osób z niepełnosprawnościami. LGD „Zapiecek” jest obszarem o dużym wskaźniku starzenia się i odpływu ludzi młodych, posiada za to rozwijający się sektor pozarządowy. Działania kierowane będą do osób niepełnosprawnych oraz seniorów i młodzieży. W ramach grantów wspierających aktywizację seniorów i osób z niepełnosprawnościami w fiskach projektów pojawiły się pomysły na zajęcia dzienne w świetlicach, dyżury rehabilitanta, organizację lokalnych kół zainteresowań, propozycje działań międzypokoleniowych, profilaktyka zdrowia rozwój zainteresowań, integracja ze środowiskiem. Operacje ograniczające wykluczenie cyfrowe (nauka obsługi smartfona, konta bankowego itp.) przewiduje się działania integrujące w tym wokół kultywowania tradycji.

Pomysły zawarte w fiskach dotyczące osób młodych do 25 roku życia to głównie pomysły na wykorzystanie lokalnych świetlic do prowadzenia działań rekreacyjnych np. mini siłowni, wspólnego spędzania czasu, integracji młodych ludzi, rozwijania zainteresowań oraz rozwijania kompetencji społecznych. Zdiagnozowane problemy grup: negatywne trendy w obszarze migracji - ujemne saldo migracji, ujemny przyrost naturalny, wysoki udział osób w wieku poprodukcyjnym w ilości ludności.

Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

7.1 Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD w tym, przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych wraz ze zwięzłą informacją wskazującą sposób powstawania poszczególnych procedur, ich kluczowe cele i założenia – LGD „Zapiecek”

Realizacja celów zawartych w LSR na 2023 – 2027 przewiduje działania dotyczące następujących typów operacji:

- operacje realizowane indywidualnie w ramach wniosków składanych przez beneficjentów innych niż LGD i wybieranych przez organ decyzyjny, a następnie przedkładanych do weryfikacji do ZW
- projekty grantowe
- operacje własne LGD (których beneficjentem i realizatorem operacji jest LGD)
- projekty partnerskie (w tym projekt międzynarodowy oraz projekt krajowy)

Sposób powstawania poszczególnych procedur

LGD opracowała i stosowała w perspektywie 2014–2020 zestaw procedur oceny i wyboru operacji, odnoszących się do wszelkich operacji realizowanych w ramach LSR. Będą one stosowane również we wdrażaniu obecnej LSR, po dostosowaniu do obowiązujących przepisów. Przez cały okres wdrażania Strategii, będą one udostępniane do wiadomości publicznej w Biurze, na stronie internetowej LGD oraz omawiane w trakcie spotkań informacyjnych i szkoleń dla potencjalnych wnioskodawców. LGD posiada procedury z uwzględnieniem obowiązujących przepisów prawnych i wytycznych dotyczących instrumentu RLKS oraz dokłada wszelkich starań, aby procedury oceny i wyboru operacji były niedyskryminujące, przejrzyste i niebudzące wątpliwości ze strony wnioskodawców, grantobiorców oraz wszelkich instytucji zaangażowanych w proces wdrażania Strategii. Jednocześnie należy podkreślić, że LGD zależy na wybraniu projektów, które w jak największej mierze pozwolą na osiągnięcie przyjętych w Strategii założeń i wskaźników, a ograniczone środki finansowe, będące podstawą ustalenia budżetu Strategii, nie pozwalają na sfinansowanie wszystkich pomysłów i inicjatyw zgłaszanych przez mieszkańców obszaru. Dokumenty regulujące szczegółowe rozwiązania to: regulamin rady, procedury wyboru i oceny operacji w ramach LSR, procedury wyboru i oceny grantobiorców w ramach projektów grantowych wraz z opisem sposobu rozliczania grantów, monitorowania i kontroli, procedury wyboru i oceny operacji własnych LGD, kryteria wyboru operacji wraz z procedurą ustalania lub zmiany kryteriów, kryteria wyboru grantobiorców wraz z procedurą ustalania lub zmiany kryteriów.

Cele procedur

W trakcie opracowywania rozwiązań formalnych (procedur) dbano przede wszystkim o zgodność zapisów z przepisami obowiązującymi dla RLKS, a także dopasowanie ich do specyfiki obszaru objętego LSR (co w szczególności ujęte zostało w sposobie sformułowania kryteriów). Przyjęte rozwiązania formalno-instytucjonalne zostały skonstruowane w taki sposób, aby umożliwiały sprawny i transparentny wybór operacji w oparciu o ustalenia poczynione podczas definiowania problemów, przedsięwzięć, celów i wskaźników.

Główne założenia procedur

- Kryteria są ustalone zgodnie z wymogami określonymi w programie PS WPR.
- Kryteria oceny w kartach oceny posiadają metodologię wyliczenia oraz są mierzalne tam gdzie to niezbędne zawierają szczegółowy opis wyjaśniający sposób oceny wskazujący wymagania konieczne do spełnienia danego kryterium.
- Kryteria posiadają pełne opisy i definicje tak, aby sposób wyliczenia punktacji nie budził wątpliwości.
- Zasady ustalania lub zmiany kryteriów są przejrzyste opisane krok po kroku i istnieje wymóg konsultowania kryteriów ze społecznością lokalną.
- Wskazano i opisano sposób udostępnienia procedur do wiadomości publicznej.
- Szczegółowo określono zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji (opisano między innymi: ocenę wniosków, dokumentowanie oceny, wzory dokumentów).
- Określono sposób organizacji naborów wniosków (opisano między innymi tryb ogłaszania, czas trwania naboru, miejsce składania wniosków).
- Przewidziano podawanie do publicznej wiadomości protokołów z posiedzeń dotyczących oceny i wyboru operacji zawierających informacje o wyłączeniach z procesu decyzyjnego, ze wskazaniem których wniosków wyłączenie dotyczy. Ponadto w procesie oceny stosowany będzie rejestr powiązań.
- Określono szczegółowy sposób informowania o wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu (określono między innymi: warunki i sposób wniesienia protestu oraz termin wniesienia protestu).
- Przyjęte procedury są zgodne z przepisami obowiązującymi dla RLKS, niedyskryminujące, przejrzyste, pozwalające uniknąć ryzyka konfliktu interesów tj. zawierają wzory deklaracji bezstronności.
- Zapewniają stosowanie tych samych kryteriów w całym procesie wyboru w ramach danego naboru, określają tryb wniesienia przez wnioskodawców protestu od rozstrzygnięć organu decyzyjnego, w sposób zapewniający możliwość skutecznego wniesienia protestu.
- Opracowano przejrzyste i niedyskryminujące procedury realizacji projektów grantowych, szczegółowo opisujące proces wyboru grantobiorców, sposób rozliczania, monitoring i kontrolę.
- Opracowano przejrzyste procedury wyboru operacji własnych.

7.2 Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru zgodnie z wymogami określonymi dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR z uwzględnieniem powiązania kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami

Kryteria wynikają z diagnozy i są do niej adekwatne

Kryteria są podzielone na te, które można nazwać technicznymi i merytorycznymi. Kryteria techniczne są potrzebne do sprawnego przeprowadzenia konkursu i wynikają z planu komunikacji, ze względu na swój charakter nie mogą mieć związku z diagnozą. Natomiast wszystkie pozostałe kryteria odnoszą się bezpośrednio do wskaźników produktu i rezultatu LSR. Wszystkie też powiązane są z diagnozą.

TABELA 21 SZCZEGÓŁOWY OPIS ADEKWATNOŚCI KRYTERIÓW WYBORU DO DIAGNOZY I WSKAŹNIKÓW

Lp.	Szczegółowy opis adekwatności kryteriów wyboru do diagnozy i wskaźników.
1.	Operacja przewiduje kierowanie wsparcia do grup zagrożonych wykluczeniem wskazanych w LSR. Operacja gwarantuje, że szczególny nacisk zostanie położony na potrzeby przynajmniej jednej z grup tj.: seniorów (osoby, które ukończyły 60 rok życia) lub ludzi młodych (do 25 roku życia) oraz na potrzeby zdiagnozowanych na obszarach objętych LSR grup osób w niekorzystnej sytuacji, tj.: osób z niepełnosprawnościami, kobiet, rolników z małych gospodarstw. /Lub Wnioskodawca wykazał, że posiada status jednej z wymienionych grup. Priorytetowe grupy docelowe beneficjentów. Diagnoza wskazuje na dużą migrację osób młodych do 25 roku życia. Większość gospodarstw na terenie LGD to małe gospodarstwa, rosną wskaźniki starzenia się społeczeństwa. Kryterium adekwatne do wskaźnika rezultatu R 42 „Liczba osób” Cel 1 "Liczba utworzonych miejsc pracy". Cel 2
2.	Tworzenie nowych miejsc pracy. Kryterium wspomaga rozwiązanie sygnalizowanego problemu zidentyfikowanego w diagnozie czyli niskich płac i niewystarczającej liczby rozwojowych miejsc pracy. Realizuje wskaźnik rezultatu "Liczba utworzonych miejsc pracy". Cel 2

3.	Innowacyjność – (pełna definicja poniżej). Diagnoza opisuje lokalną gospodarkę jako mało innowacyjną. Premiowanie rozwiązań innowacyjnych wpłynie na osiągnięcie celów. Wskaźnik produktu Liczba zrealizowanych operacji spełniających kryterium innowacji. Cel 2
4.	Zastosowanie rozwiązań proekologicznych, w zakresie ochrony środowiska lub/i przeciwdziałania zmianom klimatycznym. W diagnozie zidentyfikowano obszar LGD jako posiadający bardzo dobre warunki do stosowania OZE. Kryterium jest adekwatne do wskaźnika produktu „Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na działania pro środowiskowe i proekologiczne”. Cel 2
5.	Operacja , w której wkład własny wnioskodawcy przekracza intensywność pomocy *dot. firm rozwijających działalność, zakładania nowych przedsiębiorstw, gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych. Kryterium techniczne. Cel 2
6.	Operacja będzie realizowana w partnerstwie Preferowane są operacje realizowane w partnerstwie. Wnioskodawca we wniosku wskazał partnerów przy realizacji operacji. Kryterium techniczne kryterium adekwatne do wskaźnika „Liczba przygotowanych projektów partnerskich”. Cel 1
7.	Operacja zw. z rozwojem i tworzeniem nowych produktów spędzania czasu wolnego w oparciu o innowacyjne pomysły, lokalne tradycje w tym kulinarne oraz lokalne zasoby. Diagnoza opisuje problemy związane z turystyką i rekreacją bogate walory przyrodnicze, krajobrazowe i związane z produktem lokalnym w tym kulinarnym. Niestety na terenie LGD nie rozwija się turystyka, a sektor spędzania czasu wolnego jest ubogi. Dzięki kryterium wsparte zostaną operacje firm z branży turystycznej, rekreacyjnej gastronomicznej i innych wymienionych w LSR, gospodarstw które prowadzą agroturystykę lub zagrody edukacyjne. Utworzonych zostanie szereg nowych oraz ulepszonych produktów wpływających na rozwój oferty spędzania wolnego czasu, które potem będzie można wspólnie promować. Kryterium adekwatne do wskaźników produktu związanych z rozwojem, zakładaniem przedsiębiorstw i rozwojem pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych oraz rezultatu związanego z powstawaniem nowych miejsc pracy. Cel 2
8.	Korzystanie ze szkoleń (spotkań informacyjnych) i/lub z doradztwa indywidualnego oferowanego i realizowanego przez LGD. Kryterium techniczne. Wszystkie przedsięwzięcia
9.	Zaplanowane działania informacyjne i promocyjne o źródłach finansowania. Kryterium techniczne. Wszystkie przedsięwzięcia
10.	Kompletność wniosku w zakresie obowiązkowych załączników. Kryterium techniczne. Wszystkie przedsięwzięcia.
11.	Realizacja operacji w miejscowościach zamieszkałych przez mniej niż 5 tysięcy mieszkańców (dot. operacji w zakresie wzmocnienia kapitału społecznego; w zakresie infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej, dostępności dot. operacji zw. z rozwojem obszaru LGD. Diagnoza pokazuje problem włączenia, analizuje też problemy grup zagrożonych wykluczeniem. Dzięki wspieraniu inwestycji w małych miejscowościach podniesiemy jakość życia na tych terenach. Kryterium adekwatne do wskaźników Liczba nowych lub przebudowanych (zmodernizowanych) obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, Liczba operacji wzmacniających dostępność. Cel 1 i Cel 2
12.	Wpływ operacji na inkluzyjność na terenie LGD. Dzięki wspieraniu operacji w tym zakresie wpłyniemy na wzmocnienie włączenia społecznego. Kryterium adekwatne do wskaźników dotyczących wzmocnienia wspierania poszczególnych grup zagrożonych wykluczeniem. Cel 1
13.	Operacja zakłada wzrost oferty gospodarstw agroturystycznych. Preferowane operacje rozwijające/tworzące agroturystykę zakładają utworzenie przynajmniej jednej poza wymaganym minimum usługi dla odwiedzających gospodarstwo oprócz miejsc noclegowych . Informacje zawarte we wniosku o dofinansowanie wraz z załącznikami. Kryterium adekwatne do wskaźnika Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych. Cel 2
14.	Operacja zakłada rozwój szlaków turystycznych na obszarze LSR Preferowane operacje w agroturystykę/zagrody edukacyjne które są położone w korytarzu do 1,5 km od istniejącego szlaku. Kryterium adekwatne Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych. Cel 2
15.	Operacja będzie realizowana w miejscowościach objętych koncepcją Smart Village. Preferowane są operacje realizowane w miejscowościach objętych koncepcjami Smart Village a operacja wpisuje się w kierunki rozwoju określone w koncepcji. Kryterium techniczne , adekwatne do wskaźnika rezultatu „Liczba wspieranych strategii

	inteligentnych wsi”. Cel 1
	Opis kryteriów, które występują tylko w ramach oceny projektów grantowych.
1.	Wpływ operacji na inkluzyjność na terenie LGD. Dzięki wspieraniu operacji w tym zakresie wpłyniemy na wzmocnienie włączenia społecznego.. Kryterium stosuje się w zależności od zakresu konkursu grantowego. Preferowane są te operacje, przewidujące skierowane na wsparcie potencjału, młodzieży do 25 roku życia, seniorów osób niepełnosprawnych i rolników z małych gospodarstw. Diagnoza szczegółowo opisuje problemy sektora społecznego, Kryterium adekwatne do wskaźnika rezultatu liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego. Cel 1
2	Wpływ operacji na kapitał społeczny liderów i organizacji na terenie LGD. Dzięki wspieraniu operacji w tym zakresie wpłyniemy na wzmocnienie kapitału społecznego.. Kryterium stosuje się w zależności od zakresu konkursu grantowego. Preferowane są te operacje, przewidujące skierowane na wsparcie potencjału lokalnych organizacji pozarządowych i liderów. Diagnoza szczegółowo opisuje problemy sektora społecznego, braki w infrastrukturze jak też osiągnięcia. Na terenie LGD zwiększa się liczba organizacji pozarządowych są one też coraz skuteczniejsze w aplikowaniu o fundusze zewnętrzne. Dzięki nim zwiększa się aktywność ludności. Dzięki kryterium wspierane będą projekty związane bezpośrednio z tworzeniem bazy dla aktywności w kierunku włączenia innych grup. Kryterium realizuje wskaźniki produktu: "Liczba wspartych NGO". Cel 1
3	Operacja przewiduje działania sprzyjające poprawie oferty spędzania wolnego czasu na obszarze LGD* Kryterium stosuje się w zależności od zakresu konkursu grantowego. Preferowane są te operacje, przewidujące działania sprzyjające poprawie oferty turystycznej i rekreacyjnej na obszarze LGD tj.: operacje promujące ofertę spędzania wolnego czasu, walory przyrodniczo-krajobrazowe oraz kulturowe. Obejmuje wydarzenia, imprezy, iveny. Obejmuje działania promujące zdrowy styl życia, rozwiązania ekologiczne i ograniczające zmiany klimatu. Diagnoza opisuje walory które należy wykorzystać LSR daje narzędzia aby tworzyć produkty, natomiast niniejsze kryterium pomoże wybrać te działania, które będą najlepiej przyczyniać się do rozwoju branży. Kryterium adekwatne do wskaźnika produktu: Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego, historycznego obszaru LSR Liczba wydarzeń / imprez”, „Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na obejmujące działania pro środowiskowe i proekologiczne”. Cel 2
4	Operacja przewiduje działania na praktyczne rozwiązania poprawiające warunki życia na wsi i opracowanie koncepcji smart wsi tzw. Smart Villages. Kryterium adekwatne do wskaźnika produktu: „Liczba sołectw przystępujących do przygotowania koncepcji” oraz rezultatu „Liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi”. Cel 1
	Opis kryteriów, które występują tylko w ramach oceny projektów własnych.
1.	Operacja zakłada wykorzystanie: działań integracji międzypokoleniowej w kierunku utworzenia biblioteki cyfrowej.
2.	Operacja dotyczy podniesienia kompetencji lokalnych liderów (w tym przedstawicieli organizacji pozarządowych) .
3.	Doświadczenie Wnioskodawcy w realizacji projektów. Kryterium techniczne.
4.	Operacja zakłada współpracę społeczności lokalnej. Kryterium techniczne.

Źródło: opracowanie własne.

Powyższe kryteria punktowane są na podstawie treści zawartych we wniosku oraz załącznikach. Jeżeli wyjaśnienia okażą się nieprecyzyjne, niewystarczające do właściwego i jednoznacznego określenia, bądź zostaną przedstawione jako nierealne do realizacji lub będą niezgodne z rzeczywistością, wówczas spełnienie kryterium w danej operacji może zostać uznane za niespełnione bądź spełnione w stopniu minimalnym.

Procedura ustalania i zmiany kryteriów wyboru

W przyszłości planuje się zachować partycypacyjność przy podejmowaniu decyzji o zmianie kryteriów wyboru, jeśli taka zmiana będzie konieczna. W trakcie realizacji działań monitoringowych lub ewaluacyjnych może okazać się, że jakieś kryteria zdezaktualizowały się lub sytuacja w obszarze, którego dotyczyły zmieniła się. Inicjatywa zmiany kryteriów może wyjść od członków LGD, Zarządu lub Rady. W każdym przypadku propozycje zmian trafiają do Zarządu i Zarząd podejmuje decyzję o uruchomieniu procedury zmian lub pozostawieniu kryteriów w niezmiennym stanie. Procedura zmiany kryteriów jest 3 etapowa. Pierwszy etap: zgłoszenie propozycji zmian i konsultacje z Zarządem Stowarzyszenia, etap kończy się podjęciem decyzji o uruchomieniu kolejnych kroków lub zatrzymaniem procedury. Kolejny etap to poddanie zmian konsultacjom

społecznym. Poddanie konsultowanych propozycji ocenie mieszkańców poprzez zamieszczenie propozycji na stronie LGD. Ostatni etap to przyjęcie zmian przez Zarząd.

7.3 Wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji została uwzględniona innowacyjność oraz przedstawienie jej definicji i zasad oceny

Uszczegółowiona **definicja innowacji** dotyczyć będzie przedsięwzięcia:

2.1 Inwestycje nieinfrastrukturalne wspierające inkluzyjność – „Niezatarte wspomnienia”

Przedsięwzięcie 2.1 Wsparcie działalności pozarolniczej wspierającej ofertę aktywności/wypoczynku na terenie LSR. Definicja innowacyjności dla tych przedsięwzięć to: Wprowadzenie na obszar LGD zmiany mającej na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny). Punktacja będzie przyznawana według stopnia oryginalności zmian:

- ▣ Kreatywne – powstają w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczą nowych produktów, usług, procesów lub organizacji. – 10 pkt.
  - ▣ Imitujące - wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub organizacji. Dotyczące nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych - 5 pkt.
  - ▣ Pozorne – w rzeczywistości nie są to innowacje w skali LSR. Są to jedynie drobne zmiany oferujące rzekome nowości - 0 pkt.
- Innowacyjność zostanie uznana wówczas, jeśli beneficjent oświadczy, że innowacyjny produkt lub usługa nie jest oferowany na terenie LGD, pod warunkiem jednak, że oświadczenie to jest udokumentowane opinią o innowacyjności, która została wystawiona wyłącznie przez: **1. Jednostkę naukową** w rozumieniu art. 2, pkt. 9 z wyłączeniem lit. f) ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki (Dz. U. Nr 96, poz. 615, z późn. zm.), tj. jednostką naukową – prowadzącą w sposób ciągły badania naukowe lub prace rozwojowe, taką jak: a) podstawowe jednostki organizacyjne uczelni w rozumieniu statutów tych uczelni, b) jednostki naukowe Polskiej Akademii Nauk w rozumieniu ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz. U. Nr 96, poz. 619, z późn. zm.), c) instytuty badawcze, d) międzynarodowe instytuty naukowe utworzone na podstawie odrębnych przepisów, działające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, e) Polską Akademię Umiejętności, lub **2. Centrum badawczo-rozwojowe** w rozumieniu ustawy z dnia 30 maja 2008 r. o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej (Dz. U. Nr 116, poz. 730, z późn. zm.), lub **3. Stowarzyszenie naukowo-techniczne** o zasięgu ogólnopolskim, lub regionalnym, którego zakres działania jest związany z inwestycją będącą przedmiotem projektu. lub **4. Organizację zrzeszającą przedsiębiorców** działającą na terenie LGD. **5. Organizację turystyczną/agroturystyczną** działającą na terenie LGD.

W przypadku, gdy innowacyjność nie zostanie wskazana w projekcie lub oświadczenie przedsiębiorcy nie będzie odpowiednio udokumentowane oceniający przyzna 0 punktów w tym zakresie.

Kryteria wyboru będą premiować projekty w partnerstwie, operacja realizowana przez partnerów będzie premiowana 10 punktami podczas oceny według lokalnych kryteriów wyboru. Na dowód realizacji operacji w partnerstwie musi zostać załączona do wniosku umowa partnerska.

7.4 Informacja o realizacji projektów grantowych i/lub operacji własnych oraz poziomu wsparcia w poszczególnych rodzajach pomocy

LGD planuje wykonać zarówno operacje własne jak też realizować projekty grantowe.

Projekty grantowe: LGD planuje zrealizować 7 projektów grantowych.

Zaplanowano 3 przedsięwzięcia, obejmujące granty:

1. Przedsięwzięcie 1.2 Wzmacnianie potencjału inkluzyjności na terenie LSR – w ramach przedsięwzięcia zostanie zrealizowany grant skierowany na wzmocnienie NGO (w tym KGW i OSP), grant skierowany na aktywizację osób młodych do 25 roku życia, grant na aktywizację seniorów, grant na włączenie osób niepełnosprawnych oraz ich opiekunów.
2. Przedsięwzięcie 1.5 Smart village – w ramach przedsięwzięcia zaplanowano pilotażowy na terenie LGD program przygotowania koncepcji SV. Przewidziano sfinansowanie ośmiu koncepcji.
3. Przedsięwzięcie 2.2 Wzmacnianie oferty zdrowej aktywności na terenie LSR. Przewidziano do realizacji trzy granty: grant na operacje mające na celu ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego, historycznego obszaru LSR, grant

wspierający operacje ukierunkowane pro środowiskowo i proekologicznie, grant wspierający wydarzenia rekreacyjne i prozdrowotne.

Operacje własne: Operacje własne będą przyznawane zgodnie z wytycznymi RLKS. Informacja o zamiarze realizacji operacji własnych zostanie umieszczona na stronie internetowej LGD. LGD planuje zrealizować 2 operacje własne, które są ważne z punktu widzenia osiągnięcia celu szczegółowego 1 LSR. Przedsięwzięcie 1.1 Biblioteka – „Niezatarte wspomnienia”. Na podstawie diagnozy jak i konsultacji społecznych uznano że problemy grup takich jak seniorzy i młodzież należy traktować priorytetowo, dlatego zdecydowano o innowacyjnej operacji nakierowanej na aktywizację grup. Ze względu na objęcie projektem całego obszaru LGD oraz konieczności współpracy z wieloma podmiotami (szkoły, NGO, organizacje seniorskie) uznano, że odpowiednim podmiotem do realizacji operacji będzie LGD.

W przedsięwzięciu 1.2 planowana jest operacja Uniwersytet Obywatelski II edycja. Operacja ma za zadanie przygotować lokalnych społeczników do realizacji działań wzmacniających włączenie. W obecnej LSR zrealizowano pierwszą edycję projektu, który cieszył się dużym zainteresowaniem. Doświadczenia jakie pozyskano podczas realizacji pierwszej edycji zostaną zaimplementowane do kolejnego projektu. Ze względu na doświadczenia i kontynuację zdecydowano że odpowiednim podmiotem do realizacji operacji będzie LGD.

Projekty realizowane w partnerstwie – LGD zamierza zrealizować jedno przedsięwzięcie skierowane na realizację takich projektów jest to Przedsięwzięcie 1.4 „Współpraca”. Projekt partnerski międzynarodowy skierowany głównie na wsparcie młodzieży. Analiza potencjałów oraz partycypacja wskazują, że osoby młode borykają się z kilkoma problemami, jest to zanikanie kompetencji społecznych związane z nawiązywaniem relacji, problemy z odnalezieniem się w środowisku, ograniczenia związane z zamieszkaniem na terenach wiejskich. Aby dodać młodym pewności siebie zaplanowano kilkuetapowy projekt obejmujący nabór chętnych, partnerów, nabór uczestników zarówno w Polsce jak i za granicą, podniesienie wśród uczestników kompetencji w zakresie języka angielskiego a następnie integracyjny obóz dla wszystkich uczestników, gdzie będą mogli wypróbować swój angielski w kontaktach z rówieśnikami, nawiązać nowe relacje i zwiedzić nowe miejsca.

Korzyści ze współpracy z partnerem zagranicznym to przede wszystkim, szansa na poszerzenie horyzontów młodzieży z obszaru LGD. Przełamanie kompleksów, i poznanie innych kultur co wpłynie na wzrost postaw tolerancji, wiedzy o świecie i ludziach. Projekt partnerski krajowy skierowany będzie na wsparcie oferty dla seniorów, przedstawiciele podmiotów wspierających osoby starsze będą mogli w ramach wizyt studyjnych i innych aktywności poznawać ofertę innych obszarów oraz dzielić się wiedzą i doświadczeniami. Projekt partnerski zakłada też wyjazdy seniorów. W procesie partycypacji opracowano ogólne założenia projektów natomiast szczegółów określały złożone w konkursie projekty partnerów.

Określenie wysokości limitów wsparcia dla sektora publicznego oraz operacji własnych.

Maksymalna wysokość intensywności wsparcia (%)

- nieprzekraczająca 40% środków LSR na operacje realizowane przez JSFP, chyba że operacja realizuje koncepcję inteligentnej wsi (w LSR zaplanowano 562 500,00 EUR, co stanowi 32,14% środków LSR)

- nieprzekraczająca 20% środków komponentu Wdrażanie LSR w przypadku operacji własnych LGD (w LSR zaplanowano 72 000,00 EUR, co stanowi 4,11% środków LSR)

Rozdział VIII Plan działania

Plan działania przedstawia w jaki sposób i w jakim czasie osiągnane będą wskaźniki dla celów szczegółowych i przedsięwzięć zidentyfikowanych w procesie konsultacji i zapisanych w LSR (PD stanowi załącznik do LSR). Wszelkie działania prowadzone przez LGD będą miały na celu systematyczną realizację założeń LSR. Intensywność prowadzenia naborów oraz wybór typów operacji będą ustalone w taki sposób, aby LGD bezproblemowo uzyskiwała wymagane poziomy realizacji wskaźników w kluczowych momentach pomiaru. Charakterystyka przyjętego harmonogramu osiągania poszczególnych celów i wskaźników wskazująca czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR. (zał. nr 2 do LSR)

Cel 1 „Aktywizacja i włączenie” – zamierzamy zrealizować 100% wdrożenia założonych w LSR przedsięwzięć do 31.12 2026 r.

Wdrażanie Celu 2 „Rozwój zdrowej dla ciała i ducha oferty spędzania czasu na terenie LSR” rozpoczynamy w roku 2024 od konkursów na przedsiębiorczość i planujemy wykonanie do końca roku 2027 ostatnimi projektami grantowymi.

Rok 2029 przeznaczylimy na podsumowanie wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju i ewentualne nabory ze środków, które do nas wrócą z wcześniej realizowanych naborów, co zostanie uwzględnione w harmonogramie, jeżeli taka sytuacja będzie miała miejsce.

Wyszczególnienie kamieni milowych realizacji LSR: W ramach pierwszego kamienia milowego czyli do 30 czerwca 2026 roku zaplanowaliśmy realizację ponad 90 proc wdrażania LSR, natomiast w drugim kamieniu milowym czyli do 31 grudnia 2027 zaplanowaliśmy realizację 100% wdrażania LSR.

Rozdział IX Plan finansowy

Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Zapiecek” jest strategią jednofundusową, wykorzystującą środki PS WPR. Zakres wsparcia oraz wkład środków publicznych w jej realizację na poszczególne przedsięwzięcia przedstawia budżet. Wysokość kosztów bieżących określono zgodnie z dokumentem „Sposób ustalania wysokości dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR”. W planie finansowym wskazano fundusze EFSI stanowiące bezpośrednie źródło finansowania wszystkich celów LSR, jako budżetu LSR.

Inne potencjalne źródła finansowania przedsięwzięć wynikających z LSR, w zakresie nie objętym RLKS to:

Wsparcie z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS+), które będą realizowane w formie konkursów dedykowanych dla organizacji pozarządowych na włączenie społeczne.

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich (FIO) dla organizacji pozarządowych, w ramach którego dofinansowywane są projekty mające na celu zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne. Szczegóły oraz powiązanie z celami LSR opisano w R. 5 LSR.

Wysokość wsparcia finansowego EFSI w ramach LSR w ramach poszczególnych funduszy/programów jest określona w załączniku nr 3: *Budżet LSR* a plan finansowy jest opisany za pomocą formularza 4: *Plan wykorzystania budżetu LSR*.

Rozdział X Monitoring i ewaluacja

Funkcjonowanie LGD będzie na bieżąco monitorowane i poddawane badaniom ewaluacyjnym w celu stałego podnoszenia jakości i efektywności działań. Ewaluacja będzie niezbędna do sprawnego wydatkowania środków publicznych w ramach LSR, a także do szybkiego reagowania na zmieniające się warunki otoczenia społeczno-gospodarczego na terenie LGD. W Lokalnej Grupie Działania „Zapiecek” zostanie utworzone stanowisko „Koordynator ds. wdrażania projektów, finansów i kontroli wewnętrznej”, które będzie w pełni odpowiedzialne za prawidłową realizację procedury pod nadzorem Dyrektora Biura i Zarządu LGD.

a) opis elementów podlegających ewaluacji

Monitoring i ewaluacja realizowane są na podstawie wytycznych w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach PS WPR. Elementy podlegające ewaluacji z zakresu funkcjonowania LGD to:

1. efektywność pracy biura i organów LGD - ewaluacji zostaną poddane sposób i procedury obsługi interesanta w biurze LGD, sposób i efektywność obsługi Rady LGD przez biuro LGD, przepływ informacji między biurem LGD i instytucjami zewnętrznymi, przepływ informacji pomiędzy biurem i innymi organami LGD, przepływ informacji pomiędzy biurem i beneficjentami LSR, nadzór nad wykonawcami zadań zleconych przez LGD
2. ocena przebiegu konkursów - ewaluacji podlegać będzie obieg dokumentów dotyczących wyboru wniosków pomiędzy biurem LGD, organami LGD, beneficjentami oraz instytucjami zewnętrznymi typu ZW. Ewaluacji będzie podlegać sposób informowania o konkursach, udzielanie informacji w punkcie konsultacyjnym, szkolenia i spotkania konsultacyjno - doradcze dotyczące realizacji LSR. Praca Rady LGD w trakcie procesu oceny oraz sam proces oceny wniosków a także wsparcie doradcze dla beneficjentów świadczony w biurze LGD
3. ocena pracowników - pracownicy oceniani będą w obszarach, profesjonalizm, komunikatywność, zaangażowanie, poziom wiedzy merytorycznej, współpraca w zespole, podejście do interesanta a także z wykonania planu w zakresie animacji lokalnej i współpracy
4. efektywność promocji i aktywizacji lokalnej społeczności - badaniu poddane będą te elementy planu komunikacji, które skierowane zostaną na wzmocnienie świadomości marki LGD, wzrost zainteresowania mieszkańców ofertą LGD, oraz beneficjentów LGD
5. efektywność współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej – badaniu poddany zostanie osiągnięty efekt po zrealizowanym projekcie (założone cele) oraz czy zrealizowane działania spowodowały wartość dodaną projektu, która może zostać rozwinięta poprzez realizację kolejnych przedsięwzięć

6. efektywność planu komunikacji - badaniu poddany będzie sposób docierania do społeczności i grup docelowych, skuteczność określonych w planie narzędzi komunikacji, osiąganie wskaźników określonych w planie komunikacji, osiąganie założeń budżetu planu
7. dostawy i usługi dla funkcjonowania LGD - jakość produktów wywiązywanie się z podpisanymi umów z dostawcami.

Elementy podlegające ewaluacji w przypadku oceny wdrażania LSR to:

1. stopień realizacji celów i wskaźników - praktyczne umiejscowione w czasie osiąganie wskaźników produktu i rezultatu dla celów określonych w LSR. Zgodność z harmonogramem i budżetem (Plan Działania)
2. stopień realizacji operacji własnych i beneficjentów - zgodność z założeniami projektów własnych, ocena prac podwykonawców, realizacja założonych wskaźników, zgodność z harmonogramem i budżetem
3. wykorzystania budżetu - zgodność z planem, wykorzystanie na realizację celów, zgodność z harmonogramem, ocena poprawności merytorycznej wydatków (dokumenty księgowo, zamówienia, konflikt interesów)
4. jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur - praktyczne spełnianie kryteriów przez beneficjentów, adekwatność kryteriów do zmiennych warunków realizacji strategii, jakość procedur w kierunku eliminacji niepotrzebnych elementów.

b) czas, w jakim zostanie przeprowadzona ewaluacja

Ewaluacja będzie prowadzona w systemie corocznym.

c) sposób i okres pomiaru

Pomiar będzie prowadzony na dwa sposoby. Część zadań wykonywać będą organy LGD (biuro, Rada, Zarząd) a część zadań zewnętrzny specjalista. Do zadań organów LGD będzie należała ewaluacja własna (procedur, sposobów działania, pojawiających się problemów i propozycje rozwiązań). Zarząd będzie nadzorował ocenę w zakresie wymienionych w punkcie 1 obszarów, czyli ewaluacja funkcjonowania i ewaluacja wdrażania LGD. Narzędzia to ankiety ewaluacyjne, kwestionariusze osobowe, sprawozdania okresowe, statystyki (pomiar liczby osób, którym udzielono doradztwa, liczba składanych wniosków, liczba podpisanych umów itp.), ankiety dla mieszkańców, warsztaty refleksyjne.

d) elementy podlegające monitorowaniu

Elementy, które będą monitorowane to:

- Plan komunikacji i stosowane w nim narzędzia - monitorowanie dotyczyć będzie zainteresowania działaniami informacyjnymi
- Stopień wykorzystania budżetu
- Realizacja projektów grantowych i projektów własnych - informacje o etapie realizacji, zgodności z harmonogramem, budżetem i Planem działania
- Opinie beneficjentów i interesantów - na bieżąco za pomocą ankiety satysfakcji sprawdzamy zadowolenie beneficjentów i osób korzystających z punktu konsultacyjnego
- Stopień realizacji celów i wskaźników LSR

e) sposób pozyskiwania danych, czas i okres pomiaru

Dane w procesie monitorowania będziemy pozyskiwać za pomocą ankiet wypełnianych przez mieszkańców powiatu Radzyńskiego, w tym beneficjentów oraz interesantów. Ankiety będą też zbierane podczas spotkań konsultacyjno - doradczych w ramach realizacji planu komunikacji. Monitorowanie budżetu, celów oraz projektów grantowych i własnych odbywać się będzie na podstawie prowadzonych sprawozdań okresowych z realizacji LSR, lub projektu. Przygotowywanie sprawozdań należeć będzie do pracowników biura a nadzór będzie miał Zarząd.

f) sposób wykorzystania wyników z ewaluacji i analizy danych monitoringowych

Wyniki ewaluacji będą służyć przede wszystkim do poprawiania stosowanych procedur, sposobów działania oraz weryfikacji czy założone cele i wskaźniki są osiągnięte, odpowiadają potrzebom i nie wymagają korekty. Dlatego w pierwszej kolejności wyniki ewaluacji i analizy danych z monitorowania służyć będą aktualizacji strategii. Wszystkie dane z monitoringu i ewaluacji będą zamieszczane w okresowych raportach ewaluacyjnych przygotowywanych przez zewnętrznych ekspertów. Następnie wnioski sformułowane w raportach będą analizowane przez Zarząd LGD, stosowne zmiany będą przedmiotem dyskusji w ramach organów LGD jak również poddane zostaną procesowi konsultacji społecznych. Istotne zmiany będą konsultowane z Zarządem Województwa.

g) planowane do zastosowania kryteria ewaluacyjne

Ewaluacja funkcjonowania LGD:

- rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie i zakresie obowiązków,
- znajomość procedur i tematyki WPR/LEADER,
- uczestnictwo w posiedzeniach członków Rady,
- przestrzeganie regulaminów,
- skuteczność i czytelność procedur,
- realizacja LSR zgodnie z harmonogramem,
- jakość świadczonych usług biura,
- liczba polubień profilu LGD na Facebooku,
- ilość osób uczestniczących w wydarzeniach organizowanych przez LGD,
- liczba operacji składanych w odpowiedzi na ogłoszenie konkursu,
- realizacja wskaźników PK,
- realizacja budżetu PK,
- skuteczność działań realizowanych w ramach PK.

Ewaluacja wdrażania LSR: znajomość Lokalnej Strategii Rozwoju wśród mieszkańców obszaru LGD, liczba podpisanych umów na realizację operacji, stopień realizacji poszczególnych celów (realizacja wskaźników) zgodność z założeniami projektów własnych, ocena prac podwykonawców, realizacja założonych wskaźników, zgodność z harmonogramem i budżetem. Stopień wykorzystania budżetu, zgodność z harmonogramem, opinia społeczności lokalnej na temat wdrażania LSR i realizowanych operacji

TABELA 22 MONITORING

CO SIĘ BADA?	KTO WYKONUJE?	JAK SIĘ WYKONUJE?	KIEDY?	OCENA
Pytania badawcze; elementy funkcjonowania i wdrażania	Pracownicy biura, Zarząd, Rada, ewaluacja wewnętrzna, ekspert ewaluacja zewnętrzna	Źródła danych i metody ich zbierania; kryteria oceny i sposób dokonywania pomiaru	Czas i okres dokonywania pomiaru.	Analiza i ocena danych; wskaźniki.
Elementy funkcjonowania LGD podlegające ewaluacji:				
efektywność pracy biura i organów LGD oraz ocena pracowników.	Zarząd LGD (ocena własna) - uzupełniona oceną zewnętrznych ekspertów.	- opinia dyrektora biura nt. podległego personelu, opinia przewodniczącego Rady o pracy zespołu. - warsztat refleksyjny	Czas pomiaru: I kwartał roku następującego po roku ocenianym Okres objęty pomiarem: rok	rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków uczestnictwo w posiedzeniach członków rady -przestrzeganie regulaminów, skuteczność procedur.
Ocena przebiegu konkursów.	Zarząd LGD (ocena własna) - uzupełniona oceną zewnętrznych ekspertów.	- ankieta/wywiad z wnioskodawcami, -opinia przewodniczącego Rady o przebiegu oceny - warsztat refleksyjny	Czas pomiaru: I kwartał roku następującego po roku ocenianym Okres objęty pomiarem: rok	-realizacja LSR zgodnie z harmonogramem -jakość świadczonych usług biura - realizacja LSR zgodnie z harmonogramem
efektywność promocji i animacji	Zarząd LGD (ocena własna)	-listy obecności na wydarzeniach i	Czas pomiaru: I kwartał roku	-liczba polubień profilu LGD na

lokalnej społeczności		spotkaniach, -sprawozdanie z realizacji przedsięwzięć. - warsztat refleksyjny	następującego po roku ocenianym Okres objęty pomiarem: rok	Facebooku, -ilość osób uczestniczących w wydarzeniach -liczba operacji składanych na nabór
efektywność współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej	Zarząd LGD	Sprawozdanie z realizacji od beneficjentów	Czas pomiaru: I kwartał roku następnego po zakończeniu projektu Okres objęty pomiarem: Okres projektu	Realizacja wskaźników zakładanych w ramach projektów, realizacja budżetu projektów,
efektywność planu komunikacji	Zarząd LGD (ocena własna) - uzupełniona oceną zewnętrznych ekspertów.	sprawozdanie dyrektora biura /osoby odpowiedzialnej za realizację planu - warsztat refleksyjny	Czas pomiaru: I kwartał roku następnego Okres objęty pomiarem: rok	-realizacja wskaźników PK. -realizacja budżetu PK, Realizacja działań realizowanych w ramach PK,
Dostawy i usługi dla funkcjonowania LGD.	Zarząd LGD (ocena własna)	sprawozdanie dyrektora biura, osoby odpowiedzialnej za zakupy - warsztat refleksyjny	Czas pomiaru: I kwartał roku następującego Okres objęty pomiarem: rok	- jakość produktów wywiązywanie się z umowy dostawców.
Warunki życia w Gminie	Zarząd LGD (ocena własna) – uzupełniona ocena zewnętrznych ekspertów	Ankieta dla mieszkańców	Czas pomiaru: I kwartał roku następującego Okres objęty pomiarem: rok	- opinia nt. jakości i warunków życia w Gminie
Elementy wdrażania LSR podlegające ewaluacji:				
stopień realizacji celów i wskaźników Czy LSR osiąga zakładane cele?	Zewnętrzni, niezależni eksperci (ocena zewnętrzna)	- analiza przeprowadzona przez ekspertów na podstawie statystyk i wywiadu bezpośredniego z pracownikami biura beneficjentami i wnioskodawcami.	Czas pomiaru: co roku do czasu osiągnięcia przyjętych w LSR wskaźników Okres objęty pomiarem: cały rok	-znajomość LSR wśród mieszkańców -liczba podpisanych umów na realizację operacji, -stopień realizacji poszczególnych celów (realizacja wskaźników)
stopień realizacji operacji	Zewnętrzni, niezależni eksperci (ocena zewnętrzna)	- analiza przeprowadzona przez ekspertów na podstawie statystyk, wywiadu z pracownikami biura beneficjentami i	Czas pomiaru: co roku do czasu osiągnięcia przyjętych w LSR wskaźników	-zgodność z założeniami operacji własnych -ocena prac podwykonawców,

		wnioskodawcami.	Okres objęty pomiarem: rok	-realizacja założonych wskaźników, - zgodność z Planem działania
wykorzystanie budżetu.	Koordinator ds wdrażania projektów, finansów i kontroli wewnętrznej Zewnętrzni, Zarząd niezależni eksperci (ocena zewnętrzna)	- analiza przeprowadzona przez ekspertów na podstawie statystyk, wywiadu bezpośredniego z pracownikami biura i wnioskodawcami.	Czas pomiaru: każdy kwartał Okres objęty pomiarem: kwartał poprzedzający	-stopień wykorzystania budżetu -zgodność z harmonogramem
jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur	Przewodniczący Rady, Zewnętrzni, niezależni eksperci (ocena zewnętrzna)	- analiza przeprowadzona przez ekspertów na podstawie wywiadu bezpośredniego z pracownikami biura wnioskodawcami.	Czas pomiaru: Raz do roku w pierwszym kwartale po zakończeniu roku kalendarzowego Okres objęty: rok	opinia pracowników biura, Radnych i wnioskodawców na temat kryteriów wyboru operacji i procedur wdrażania LSR.

Przykładowe elementy podlegające monitorowaniu:

Plan komunikacji i stosowane w nim narzędzia	Pracownicy biura LGD (ocena własna)	- dane zebrane z od wnioskodawców na podstawie ankiety	Na bieżąco	- monitorowanie dotyczyć będzie zainteresowania naborami
Stopień wykorzystania budżetu	Pracownicy biura Zarząd (ocena własna)	- dane zebrane z przeprowadzonych konkursów, - rejestr danych,	Na bieżąco	zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem, - wykorzystanie funduszy,
Realizacja projektów grantowych i własnych	Pracownicy biura,	- rejestr danych, -sprawozdania beneficjentów,	Na bieżąco	- informacje o realizacji, zgodności z harmonogramem i budżetem.
Stopień realizacji celów i wskaźników LSR	Pracownicy biura LGD (ocena własna)	- dane zebrane z przeprowadzonych konkursów, rejestr danych	Na bieżąco	- stopień realizacji wskaźników

Wykaz wykorzystanej literatury

1. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
2. Program rządowy Dostępność Plus 2018-2025
3. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju 2020 (z perspektywą do 2030)
4. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030
5. Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Gmin i Powiatu radzyńskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2035 roku
6. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Radzyńskim na lata 2016 – 2026
7. Raport z ewaluacji LSR
8. Bank Danych Lokalnych GUS
9. *Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na Lata 2021 – 2025*
10. Opracowania danych z Gmin obszaru LGD
11. Diagnoza obszaru LSR „Zapiecek” opracowana na potrzeby partycypacji
12. Wykaz KGW : <https://krkgw.arimr.gov.pl>
13. Dokumenty strategiczne Gmin członków LGD

Załączniki do LSR

Formularz 1: Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 (Aktywizacja i włączenie)	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
50 000,00	P.1.1.1 Biblioteka – „Niezatarte wspomnienia”	Seniorzy, młodzież, członkowie i sympatycy NGO, lokalni liderzy	1. Operacja własna – utworzenie cyfrowej biblioteki „Niezatarte wspomnienia” 2. Animacja, komunikacja i informowanie lokalnej społeczności o możliwości uzyskania wsparcia / szkolenia a także możliwości korzystania z efektów tych działań, innowacyjności
272 000,00	P.1.1.2 Wzmacnianie potencjału inkluzywności i aktywności na terenie LSR	Seniorzy, młodzież, organizacje pozarządowe w tym KGW i OSP, lokalni liderzy, osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie	1. Operacja własna – Uniwersytet obywatelski II edycja 2. Projekt grantowy – podnoszący potencjał lokalnych NGO w tym KGW i OSP 3. Projekt grantowy – wspierający potencjał młodzieży 4. Projekt grantowy – wspierający potencjał seniorów 5. Projekt grantowy – wspierający włączenie osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów 6. Animacja, komunikacja i informowanie lokalnej społeczności o możliwości uzyskania wsparcia / szkolenia a także możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub o możliwości korzystania z efektów tych działań, animacja do działania w partnerstwach
337 500,00	P.1.1.3. Infrastruktura wzmacniająca dostępność	Jednostki sektora finansów publicznych	1. Konkurs dla JSFP w zakresie infrastruktury publicznej 2. Animacja, komunikacja i informowanie lokalnej społeczności o dostępności nowej infrastruktury publicznej
57 500,00	P.1.1.4. Współpraca	Partnerzy krajowi oraz zewnętrzni	1. Projekt partnerski międzynarodowy 2. Projekt partnerski krajowy z udziałem partnera z poza obszaru LGD „Zapiecek” 3. Animacja podmiotów z obszaru objętego LSR do współpracy z innymi podmiotami, w tym z poza obszaru LGD „Zapiecek”
8 000,00	P.1.1.5. Smart village	Sołectwa, NGO w tym KGW i OSP	1. Projekt grantowy na przygotowanie koncepcji SV 2. Animowanie do wdrażania innowacji 3. Animacja, komunikacja i informowanie lokalnej społeczności o możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub o możliwości korzystania z efektów tych działań, animowanie do innowacji, animowanie do działań w partnerstwach

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.2 (Rozwój zdrowej dla ciała i ducha oferty spędzania czasu na terenie LSR)	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
675 000,00	P.2.2.1 Wsparcie działalności pozarolniczej wspierającej ofertę aktywności/wypoczynku na terenie LSR	Mieszkańcy LSR, osoby planujące podjęcie działalności gospodarczej, przedsiębiorcy planujący rozwój firm, rolnicy i domownicy małych gospodarstw rolnych	<ol style="list-style-type: none"> 1. Konkurs - podejmowanie działalności gospodarczej 2. Konkurs - rozwijanie działalności gospodarczej - związanej z rozwojem przedsiębiorczości sektora rekreacji, wypoczynku i turystyki oraz pokrewnych 3. Konkurs - tworzenie gospodarstw agroturystycznych 4. Konkurs - tworzenie zagród edukacyjnych 5. Animowanie do wdrażania innowacji 6. Animacja, komunikacja i informowanie lokalnej społeczności o możliwości uzyskania wsparcia / szkolenia, animowanie do innowacji
125 000,00	P.2.2.2 Wzmacnianie oferty zdrowej aktywności na terenie LSR	Seniorzy, młodzież, kobiety, organizacje pozarządowe w tym KGW i OSP, lokalni liderzy, kluby sportowe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Projekt grantowy - promujące lokalne zasoby 2. Projekt grantowy – obejmujący działania pro środowiskowe i proekologiczne, zdrowy styl życia 3. Projekt grantowy – wspierający wydarzenia rekreacyjne i prozdrowotne 4. Animacja, komunikacja i informowanie lokalnej społeczności o możliwości uzyskania wsparcia / szkolenia a także możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub o możliwości korzystania z efektów tych działań, animowanie do działania w partnerstwie
225 000,00	P.2.2.3 Infrastruktura wzmacniająca ofertę wypoczynku i rekreacji na terenie LGD	Jednostki sektora finansów publicznych, NGO, kościoły i związki wyznaniowe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Konkurs w zakresie infrastruktury turystyki rekreacji, czasu wolnego 2. Animacja, komunikacja i informowanie lokalnej społeczności o dostępności nowej infrastruktury rekreacyjnej na obszarze LSR

Formularz 2: Plan działania

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	
C.1.	Aktywizacja i włączenie													
Przedsięwzięcie 1.1 Biblioteka – „Niezatarte wspomnienia”	Liczba zrealizowanych operacji własnych skierowanych na integrację pokoleń	0 szt	0%	0 szt	0%	0 szt	0%	1 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 1.2 Wzmocnienie potencjału inkluzywności i aktywności na obszarze LGD	Liczba zrealizowanych operacji własnych podnoszących kapitał społeczny liderów	0 szt	0%	1 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	PS WPR
	Liczba wspartych NGO	0 szt.	0%	1 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	
	Liczba operacji skierowanych na wsparcie seniorów	0 szt.	0%	0 szt	0%	0 szt	0%	1 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	
	Liczba operacji skierowanych na wsparcie młodzieży	0 szt.	0%	0 szt	0%	1 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	
	Liczba operacji skierowanych na działania włączające osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunów	0 szt.	0%	0 szt	0%	0 szt	0%	1 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	

Przedsięwzięcie P.1.3 Infrastruktura wzmacniająca dostępność	Liczba operacji wzmacniających dostępność	0 szt	0%	9 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.4 Współpraca	Liczba zrealizowanych projektów partnerskich międzynarodowych	0 szt	0%	0 szt	0%	1 szt	100,00%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	PS WPR
	Liczba zrealizowanych projektów partnerskich krajowych	0 szt	0%	0 szt	0%	0 szt	0%	1 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	
Przedsięwzięcie P.1.5 Smart Village	Liczba sołectw przystępujących do przygotowania koncepcji	8 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	PS WPR
R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej: liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi. Jednostka miary: liczba strategii.		8	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	
R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. Jednostka miary: liczba osób		0	-	3 000	-	0	-	0	-	0	-	0	-	
R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego. Jednostka miary: liczba osób.		0	-	50	-	30	-	55	-	0	-	0	-	
R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI)		0	-	0	-	20	-	20	-	0	-	0	-	

wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób.															
C.2.	Rozwój zdrowej dla ciała i ducha oferty spędzania czasu na terenie LSR														
Przedsięwzięcie P.2.1 Wsparcie działalności pozarolniczej wspierającej ofertę aktywności/wypoczynku na terenie LSR	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	0 szt	0%	0 szt	0%	3 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	PS WPR	
	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	0 szt	0%	10 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%		
	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych	0 szt	0%	0 szt	0%	0 szt	0%	6	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	PS WPR	
	Liczba zrealizowanych operacji spełniających kryterium innowacji	0 szt	0%	0 szt	0%	2 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%		
Przedsięwzięcie P.2.2 Wzmocnienie oferty zdrowej aktywności na terenie LSR	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na promocje obszaru	0 szt	0%	0 szt	0%	1 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	PS WPR	
	Liczba wydarzeń / imprez	0 szt	0%	0 szt	0%	0 szt	0%	1 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%		

	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na działania prośrodowiskowe i proekologiczne	0 szt	0%	0 szt	0%	0 szt	0%	1 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%
Przedsięwzięcie P. 2.3 Infrastruktura wzmacniająca ofertę wypoczynku na obszarze LSR	Liczba nowych lub przebudowanych (zmodernizowanych) obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej	0 szt	0%	9 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%	0 szt	100%
Wskaźnik rezultatu W.22 R.1 – Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary : liczba osób.		-	-	-	-	-	-	150	-	--	-	-	-
R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR. Jednostka miary: liczba utworzonych miejsc pracy.		0	-	10	-	2	-	0	-	0	-	0	-
R.39 „Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych		0	-	0	-	3	-	6	-	0	-	0	-

dzięki wsparciu w ramach WPR” Jednostka miary: liczba przedsiębiorstw													
R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. Jednostka miary: liczba osób.	0	-	3000	-	40	-	-	-	0	-	0	-	

Formularz 3: Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1 750 000,00	0,00	0,00	1 750 000,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	412 500,00	0,00	0,00	412 500,00
Razem	2 162 500,00	0,00	0,00	2 162 500,00

* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.

** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.

Formularz 4: Plan wykorzystania budżetu LSR

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	8 000,00 €	0,45%	959 500,00 €	55,28%	959 500,00 €	55,28%	327 500,00 €	74,00%	455 000,00 €	100,00%	0	100,00%	0	100,00%
EFS+											0		0	
EFRR											0		0	
RAZEM	8 000,00 €	0,45%	959 500,00 €	55,28%	959 500,00 €	55,28%	327 500,00 €	74,00%	455 000,00 €	100,00%	0	100,00%	0	100,00%

Spis Tabel

TABELA 1 FORMALNO PRAWNE ASPEKTY FUNKCJONOWANIA LGD	5
TABELA 2 OBSZAR LGD – PODSTAWOWE INFORMACJE (STAN NA 31.12.2020)	6
TABELA 3 ZABYTKI OBSZARU LGD W PODZIALE NA GMINY	17
TABELA 4 OCHRONA PRZYRODY I BIORÓŻNORODNOŚCI PRZYRODNICZEJ. GMINY OBSZARU LGD, NA TERENIE KTÓRYCH WYSTĘPUJĄ OBSZARY PRAWNIE CHRONIONE [HA]	19
TABELA 5 OBSZARY CHRONIONE NA OBSZARZE LGD "ZAPIECZEK"	19
TABELA 6 DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACJI PUBLICZNEJ NA OBSZARZE LGD	21
TABELA 7 ANALIZA WARUNKÓW DOSTĘPNOŚCI NA OBSZARZE LGD	22
TABELA 8 OBIEKTY SPORTOWO - REKREACYJNE NA OBSZARZE LGD	24
TABELA 9 LICZBA LUDNOŚCI NA OBSZARZE LSR W LATACH 2016 – 2020	26
TABELA 10 UDZIAŁ EKONOMICZNYCH GRUP WIEKU W LICZBIE MIESZKAŃCÓW OBSZARU LGD W 2020 ROKU	27
TABELA 11 WSPÓŁCZYNNIK OBCIĄŻENIA DEMOGRAFICZNEGO OSOBAMI STARSZYMI W GMINACH OBSZARU LGD W LATACH 2016-2020.	28
TABELA 12 BEZROBOTNI REJESTROWANI OGÓŁEM NA OBSZARZE LGD W LATACH 2016-2020	29
TABELA 13 GOSPODARSTWA DOMOWE OBSZARU LGD WG ŹRÓDEŁ DOCHODÓW	29
TABELA 14 OSOBY KORZYSTAJĄCE ZE ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ OGÓŁEM	30
TABELA 15 WSKAŹNIK DOCHODÓW PODATKOWYCH GMIN (WSPÓŁCZYNNIK G) W ROKU 2020	30
TABELA 16 CYKLICZNE WYDARZENIE KULTURALNE NA TERENIE LGD "ZAPIECZEK"	31
TABELA 17 PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WPISANE DO REJESTRU REGON WG KLAS WIELKOŚCI W ROKU 2020	35
TABELA 18 TURYŚCI KORZYSTAJĄCY Z NOCLEGÓW NA TERENIE LGD	37
TABELA 19 SPÓJNOŚĆ LSR Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI DOTYCZĄCYMI OBSZARU LSR.	40
TABELA 20 WSKAŹNIKI	48
TABELA 21 SZCZEGÓŁOWY OPIS ADEKWATNOŚCI KRYTERIÓW WYBORU DO DIAGNOZY I WSKAŹNIKÓW	51
TABELA 22 MONITORING	58

Spis Wykresów

WYKRES 1 UCZNIOWIE PRZYPADAJĄCY NA 1 ODDZIAŁ W SZKOŁACH PODSTAWOWYCH NA OBSZARZE LGD	24
WYKRES 2 ŁĄCZNA LICZBA LUDNOŚCI NA OBSZARZE LSR W LATACH 2016 – 2020	26
WYKRES 3 LICZBA MIESZKAŃCÓW OBSZARU LGD W WIEKU 0-24 W PODZIALE NA PŁEĆ	26
WYKRES 4 LICZBA MIESZKAŃCÓW OBSZARU LGD W WIEKU 60+ W PODZIALE NA PŁEĆ	27
WYKRES 5 SALDO MIGRACJI OGÓŁEM NA OBSZARZE LSR W LATACH 2016–2020	28
WYKRES 6 UDZIAŁ BEZROBOTNYCH ZAREJESTROWANYCH W LICZBIE LUDNOŚCI W WIEKU PRODUKCYJNYM W ROKU 2020	28
WYKRES 7 PRACUJĄCY W GMINACH OBSZARU LGD W ROKU 2020	29
WYKRES 8 BENEFICJENCI ŚRODOWISKOWEJ POMOCY SPOŁECZNEJ NA 10 TYS. LUDNOŚCI W LATACH 2016 -2020	30
WYKRES 9 FUNDACJE, STOWARZYSZENIA I ORGANIZACJE POZARZĄDOWE NA OBSZARZE LGD W PODZIALE NA POSZCZEGÓLNE GMINY NALEŻĄCE DO STOWARZYSZENIA	33
WYKRES 10 PODMIOTY ZAREJESTROWANE W SYSTEMIE REGON WG SEKTORÓW WŁASNOŚCIOWYCH	35
WYKRES 11 PRACUJĄCY NA OBSZARZE LGD WG PŁCI W LATACH 2016 -2020	35